

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS

LINA ZDANEVIČIŪTĖ

Menų studijų programos (specializacija:
meno istorija) studentė

**SENŲJŲ MITŲ INTERPRETACIJOS
ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS DAILĖJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
prof. habil. dr. Vytenis Rimkus

Recenzentė
lekt. Michalina Adomavičienė

Šiauliai, 2005

TURINYS:

ĮVADAS	4
TEORINIS DARBO PAGRINDIMAS:	
1. PAGRINDINIŲ SAŲVOKŲ ANALIZĖ	8
2. ŠIUOLAIKINĖS DAILĖS STRATEGIJOS	9
2.1. Šiuolaikinio meno ribos	11
3. MITOLOGIJA ŠIANDIEN	14
3.1. Mitų kilmės teorijos	15
3.2. Mitologija kaip ideologija	16
3.3. Mitologija kaip filosofija	17
3.4. Mitologija kaip kultūra	18
4. MITOLOGIJA IR MENAS	19
4.1. Mitologija ir meno sociologija	19
4.2. Mitologija, analitinė psichologija ir kūryba	20
MENOTYRINĖ ANALIZĖ:	
1. MITOLOGINIAI SIUŽETAI ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS DAILĖJE	22
1.1. Simboliai mituose ir dailėje	23
2. KRIKŠČIONIŠKIEJI MITAI:	
2.1. Krikščioniškoji bažnytinė dailė	26
2.2. Senojo Testamento mitai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje	28
2.2.1. Prarastojo Rojaus tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje:	
- Rojaus sodai	30
- Adomas ir Ieva	33
- Nuopuolis ir jo pasekmės	35
2.2.2. Juditos tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje:	
- Moteris religiniame gyvenime (Juditos pavyzdys)	40
- Juditos kūniškumas (moters įvaizdis dailėje)	43
- Dvasinių Juditos išgyvenimų atspindžiai dailėje	44
3. PAGONIŠKIEJI MITAI:	
3.1. Antikos mitai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje	46

3. 1. 1. Ikaro tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje:	47
- Skrydžio katastrofa	48
- Skrydžio ironija	49
3. 1. 2. Senovės Graikijos mitiniai personažai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje:	51
- Helados dievai ir didvyriai	52
- Mitinės būtybės – pusiau žmonės, pusiau gyvūnai	58
IŠVADOS	64
Summary	66
ILIUSTRACIJOS	67
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	121
LITERATŪROS SĄRAŠAS	123

IVADAS

Šiuolaikinė Lietuvos dailė - tai menas, grįstas tam tikrais mąstymo principais, nauju požiūriu į kūrybos prasmes ir funkcijas. Meno progresą skatina talentingi menininkai, o žvelgiant į šiuolaikinę Lietuvos dailę, matyti, kaip dažnai dailininkams svarbu ne tik realizuoti save kūryboje, bet ir būti visuomenės šaukliais, kalbėti apie svarbius dalykus. Pasikeitusi ekonominė bei politinė situacija kelia naujus reikalavimus asmeniui, siekiančiam būti aktyviu visuomenės nariu bei kūrėju. Šiuo metu, auga karta, kurios tikslai, įtakoti menkaverčių vertybių, gali tapti savitiksiais – svarbiausia pralenkti kitą ir užimti „geresnę padėtį“ visuomenėje. Todėl menininkai šiuolaikinėje visuomenėje, kalbėdami apie aktualias nūdienos problemas bei vertybes, yra ypač įdomūs. Retkarčiais mitinis pasakojimas tampa pretekstu kalbėti apie tai, kas svarbu yra ir šiandien. Senųjų mitų interpretacijos Lietuvos dailėje nėra tokios retos, kaip rodos iš pirmo žvilgsnio. Atvirkščiai, pasigilinus išaiškėja, kad mitinė istorija kūrinys pasakojama pakankamai dažnai, tik ji būna tiek transformuota, kad ne iškart atpažįstama. Mitu dailininkai naudojami kaip priemonė kūrybai. Dažniausiai interpretuojami Antikos ir Senojo Testamento mitai.

Tikslaus mito apibrėžimo nėra. Vieni teigia, jog kiekviena visuomenė išreiškia savo mituose tokius fundamentalius, visai žmonijai bendrus jausmus, kaip meilė, neapykanta, kerštas. Kitų manymu, mitai – tai mėginimas paaiškinti sunkiai suvokiamus reiškinius: astronominius, meteorologinius ir kt. Psichoanalitikai kalba apie kolektyvinės sąmonės egzistavimą (mitai atskleidžia šią nesąmoningą kolektyvinio fenomeno prigimtį), dar kitiems – tai “šventa pasaka”, religijos pradžia. Nėra nuspręsta, kuris požiūris yra teisingesnis, tačiau hipotezių kėlimas liudija, kad senaisiais mitais domimasi. Mito tema domina ir šiuolaikinius Lietuvos dailininkus. Mitinio siužeto pagalba jie kalba apie šių dienų aktualijas. Argi tai ne paradoksalu?

Savo darbe domiuosi konkrečių Antikos ir senųjų žydų mitų interpretacijomis šiuolaikinėje Lietuvos dailėje. Šių tautų mitų personažai dažniausiai domina Lietuvos menininkus.

Šiuolaikinėje Lietuvos dailėje (tai dailės kūriniai sukurti sąlyginai nuo 1990-ųjų metų) įvyko daug pokyčių. Šie pokyčiai sąlygojo naują požiūrį į meną – postmodernusis menas ne visada yra priimtinas didžiajai visuomenės daliai. Jis skatina kalbėti apie tai, kokia tokio meno paskirtis, ar jis turi edukologinę, šviečiamąją prasmes, o jei ne – ar tai vertinga? Turime sutikti, kad ne visi meno kūriniai turi informacinį – mokomąjį klodą, kartais tai tiesiog abstrakti emocinė menininko saviraiška, tačiau daug kūrinių turi siužetą, kuris yra aiškiai suvokiamas

meno vartotojo. Tuomet dailininkas kalba su žiūrovu per kūrinį, išsako jam rūpimas problemas, skatina vidiniam dialogui. Mitinis siužetas dailės kūrinyje turi dvigubą pasakojamąją galią – tai mitinė istorija ir menininko interpretacija šiandieninio gyvenimo kontekste.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos menininkai labai domėjosi asmens savianalizės problemomis: kas tai yra tapatumas, asmens dvasinė laisvė, indetito praradimas globalumo laikais ir panašiai. Žmonės atsakymų į būties klausimus ieškojo prieš tūkstančius metų, ieško ir šiandien. Dešimtajame dešimtmetyje meno socialinė funkcija labai stipri. Menininkas, būdamas aktyviu visuomenės nariu, siekia suvokti savo vietą šiandieniniame pasaulyje, ieško atsakymų religijoje, istorijoje, filosofijoje, grožiniuose kūriniuose ir mite. Sąmoningas mitų interpretavimas išreiškia norą pasiekti giliausius žmonijos sąmonės klodus, sukaupusius skirtingų kultūrų dvasinę patirtį. Geriau suvokti savo „pirmavaizdį“ padeda savos ir bendražmogiškos kultūros suvokimas. Kokie Antikos ir Senojo Testamento mitai labiausiai domina Lietuvos dailininkus, kaip šie mitai atsiskleidžia menininko kūryboje?

Darbe nagrinėjama problema

Senųjų mitų tema meno kūriniuose padeda dailininkui kalbėti apie jį dominančias šių dienų problemas interpretacijų pagalba. Peržvelgus šio meto dailės kūrinius, pastebima, kad menininkai labai dažnai „kalba“ prarasto rojaus tema, apie šiuolaikinius Ievą ir Adomą, menininkės mąsto apie moters dalį žemėje, eksploatuodamos pirmaprādės nuodėmės mitą, ne mažiau populiarus feminizmo klausimas atskleidžiamas per Juditos ir Pigmaliono Galatėjos personažus, taip madinga seksualumo tema dažnai rodoma per antikos mitologiją, kuruojamos Eroso parodos ir t.t. Nagrinėjant pasirinktą temą, domiuosi, kiek menininkams svarbus tiesioginis mitinis siužetas, kiek jie jį transformuoja (pakeičia pagal savo kūrybos prizmę, „pritempia“ iki mūsų laikmečio aktualijų), kaip Lietuvos dailėje atsiskleidžia mitologija apskritai, kaip mitas papildo daile.

Darbo aktualumas

Mito tema dailėje domimasi tik atskirų menininkų ar kuruojamų parodų kontekste. Savo darbu tikiuosi geriau pažinti šiuolaikinį Lietuvos dailės gyvenimą, išanalizuoti, kokios mitų temos yra aktualios menininkams, kodėl būtent jos.

Darbo objektas

Šiuolaikinės Lietuvos dailės kūriniai, interpretuojantys Antikos ir Senojo Testamento mitus.

Tikslas

Paanalizuoti, kaip senieji mitai yra interpretuojami šiuolaikinėje Lietuvos dailėje, kokias problemas, idėjas menininkai išreiškia per mitinį siužetą.

Uždaviniai:

1. Šiuolaikinių Lietuvos dailės kūrinių, kurių siužete yra mitologinė tema, analizė.
2. Išanalizuoti konceptualų mitų turinio ir dailės kūrinio siužeto santykį, raiškos priemones. Kaip skirtingi menininkai interpretuoja tą patį mitą?
3. Apibendrinti kiek įtaigios, aktualios, įdomios yra dailininkų interpretacijos.

Hipotezė

Šiuolaikinei Lietuvos dailei būdinga laisva, individuali mitų interpretacija. Senieji mitai šiuolaikiniams dailininkams kelia sudėtingas naujas asociacijas, t.y. kiekvienas menininkas turi subjektyvų, savitą požiūrį į mito siužetą, simbolinę reikšmę, todėl dailės kūrinio turinys skatina naujas mintis ne tik kintančios Lietuvos dailės kontekste, bet ir senojo mito suvokime. Šių dienų Lietuvos dailininkai mitu dažniausiai naudojami kaip darbo priemonė, įrankiu, padedančiu realizuoti jų kūrybines idėjas.

Metodika, strategija

Dailės istorijos studijų specifika reikalauja, kad pastoviai būtų domimasi meniniu – kultūriniu gyvenimu, analizuojami publikuoti ir ekspozicijose matyti dailės kūriniai, menotyriniai straipsniai ir pan. Pasirinkta tema „Senujų mitų interpretacijos šiuolaikinėje Lietuvos dailėje“ neišvengiamai skatino domėtis ir literatūrine, istorine bei kultūrine mitų puse. Svarbiausia darbe yra konkrečių dailės kūrinių analizė, jų turinio interpretacija santykyje su senuoju mitu.

Analizuodama dailės kūrinius remsiuos hermeneutika – interpretacijos, supratimo teorija, nagrinėjanti pasaulio, tikrovės interpretacijos būdus. Šis metodas naudojamas tiek teksto, tiek dailės kūrinio interpretacijoms.

Rezultatų naujumas, reikšmingumas

Tema nėra nagrinėta plačiu aspektu menotyroje. Mitinių siužetų linija menotyrininkų aptariama istoriniu aspektu, taip pat analizuojami atskirų šių dienų dailininkų kūriniai, kurių dauguma mitologine tema dirba ilgą kūrybos laikotarpį ir jų kūrinių siužetai mažai įtakojami šiuolaikinio gyvenimo aktualijų, o yra tiesioginiai mitų turinio vaizdiniai. Darbai, kurių keliami klausimai aktualūs ir nūdienos žmogui yra įdomesni, bet mažai tyrinėti.

Išskiriami ir analizuojami dailės kūriniai, kurie yra ne tik sukurti per pastarąjį dešimtmetį, bet ir šiuolaikiški, t.y. reikšmingi savo nauja menine raiška, temomis gvildenančiomis socialines, asmenybines, būties problemas. Tam tikros temos yra aktualios nuo Senojo Testamento ir Antikos laikų, o kitos mitų temos meno kūrinuose įgavo savitas šiuolaikinio gyvenimo formas ir vien tuo yra įdomios ir vertos diskusijų. Tai požiūris į šiuolaikinę dailę iš literatūrinės prizmės.

TEORINIS DARBO PAGRINDIMAS

Estetai rašo, kad menas atspindi laikmetį ir jo visuomenę. Tad šiuolaikinis menas turėtų atspindėti mūsų visuomenę ir laikmetį. Dalinai šis teiginys tinka lietuviškam postmodernizmui - jam būdinga kalbėti tiek apie globalius klausimus jaudinančius žmones, tiek apie asmenines psichosocialines problemas. Šio meno išraiškos kartais labai drastiškos, kas taip pat atspindi didelius pokyčius socialiniame ir kultūriniame gyvenimuose. Postmoderniojo meno apraiškų Lietuvoje yra, klausimas, ar gausus šio meno vartotojų būrys, ar šiuolaikinio meno kalba yra suprantama ir įtaigi.

Mitinių siužetų temos pasirinkimą sąlygojo tai, kad mitų simboliai padeda dailininkams kryptingiau išreikšti idėjas, o žiūrovui - geriau suprasti meno kūrinį, kuris jau įgauna ir literatūrinę potekstę. Gyvenimo suvokimas su visomis jo apraiškomis, taip pat ir kultūra, pereinant iš vienos epochos į kitą, kinta. Tai, kokią ateitį nori matyti žmonės, įtakoja šį suvokimą. Egzistuoja nenutrūkstamas vidinis ryšys tarp praeities, dabarties ir ateities. Praeitis įtakoja dabartį, kuri ateityje virs praeitimi. Galbūt, šiuolaikinio meno vartotojui dailės kūrinys su mitiniu siužetu tampa suprantamesnis, kuomet jis, turėdamas mito vaizdinį, ieško šio vaizdinio atpažinimo ženklų dailės darbe. Mano tikslas - apibrėžti, kokį vaidmenį šiuolaikiniame mene vaidina senieji mitai.

1. PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Senieji mitai - tai pirmykštės visuomenės dvasinės kultūros forma, atitikmens tarp dieviškojo ir žmogiškojo pasaulių teigimas. Jie parodo, kaip tauta ar etninė grupė suprato didžiuosius klausimus: iš kur žmogus atsirado, dėl ko gyvena, kaip turi elgtis dievo akivaizdoje ir pan. Senieji mitai yra literatūrinė mitologijos forma, pilna simbolių, ženklų.

Interpretacija - tai bandymas suprasti pateiktą tekstą per savo pasaulėjautą. Kiekvienas menininkas susigyvena su mito tekstu, tekstai gali būti suprasti daugiareikšmiškai ir kiekvieno dailininko skirtingai interpretuojami. Kuo tekstas yra senesnis, tuo jo interpretacija darosi sudėtingesnė, tai, kas tuomet buvo savaime suprantama, šiandien turi būti „išverčiama“ į šių dienų sampratą. Geriausia, kai meno kūriniumi pasakojama tai, kas ir šiandien yra svarbu, aktualu ir kūrinys žiūrovui yra suvokiamas, „įskaitomas“.

Šiuolaikinė Lietuvos dailė – šiuo atveju tai meno įvykiai ir dailės kūriniai sukurti 1990 - 2005 metais. Tai nereiškia, kad visi iki šio laikotarpio sukurti kūriniai nėra šiuolaikiški, kaip ir to, kad paskutinis XX amžiaus dešimtmetis pasižymėjo tik šiuolaikiška daile. Analizei rinkausi tiek tradicinius kūrinius, tiek postmodernias meno raiškas nuo 1990-ųjų, remdamasi tuo, kad tada įvyko ženklus lūžis Lietuvos meniniame gyvenime.

2. ŠIUOLAIKINĖS DAILĖS STRATEGIJOS

Neatsitiktinai temai pasirinkti XX - XXI amžiaus sankirtos dailės kūriniai. Paskutinis XX a. dešimtmetis buvo įdomus metas Lietuvos kultūros istorijoje. Jame susipynė daugybė ideologijų ir praktikų, transformavosi nacionalinės idėjos samprata, kilo komercializacijos klausimas, suintensyvėjo meno eksportas ir importas. Visuomenės gyvenime įvyko lūžis, o tai reiškė pokyčius ir mene.

Įprastas meno modelis, grindžiamas neverbaline dailės kūrinio kalba, tapo mažiau veiksmingas ir todėl pamažu vis dažnesnis reiškinys yra žodinis dailės įtvirtinimas (žodinės meno legitimacijos). Tai pasireiškė tuo, kad viena vertus, menininkai labiau ėmė domėtis tomis meninės raiškos formomis, kurios reikalavo konceptualaus pagrindimo (pvz., akcija, instaliacija, performansai); antra vertus, pasikeitė ir kūrinius interpretuojančio kritiko prestižas. Be to, dailininkai savo darbus eksponavo ir netradicinėse vietose: gatvėse, apgriuvusiuose namuose, gamyklose ir kt. Alternatyvios erdvės tapo neatskiriami meninio gyvenimo dalimi.

Nemažiau svarbus pokytis yra tas, kad formavosi temines parodas rengiančių dailės kuratorių grupė. Kuratorių galia įtakojant meno procesus šiuo atžvilgiu yra didesnė, nei meno kritikų. Dailės kuratoriaus pasirodymas liudija smarkiai pakitusį meno institucijos statusą. Dailė pradėjo gyvuoti pagal laisvos rinkos dėsnius. Dailės kūrinių eksploatavimas nustojo būti simboliniu visuomenės kapitalo įdėjimu į meną. Dailininkų statusas nėra išaukštinamas, o pabrėžiama jų priklausomybė nuo socialinės aplinkos. Jiems teko prisitaikyti prie meno komercializacijos: daugiau reikšmės skirti kūrybos reklamai, jos įprasminimui, rasti savo nišą šių dienų ekonominėje rinkoje. 1994 m. ŠMC direktorius K. Kuizinas konstatavo, jog Lietuvoje susiformavo naujas - pragmatiško, racionaliai savo kūrybinius ieškojimus argumentuojančio menininko tipas. (*Kuizinas K. (1994).*) Postmodernizmo atstovais Lietuvoje galima laikyti „Žalio lapo“, „Post – Ars“, „Akademinių pasiruošimo“ grupes, G. Urboną, G. Akstiną, S. ir P. Stanikus, D.

Liškevičių, A. ir V. Ozarinskus, A. Railą, Ž. Kempiną, E. Rakauskaitę, G. Makarevičių, D. Narkevičių ir kitus.

Lietuvių dailė pamažu integravosi į pasaulinį kontekstą. Vieni naujos kartos dailininkai socialiai susitapatino su juos supančia artima aplinka ir siekė informuoti visuomenę apie jos problemas, kiti panoro būti pasaulio piliečiais ir ėmė kalbėti apie globalinius dalykus. Į pirmą planą iškilo įvairios bendravimo (savęs ir kitų supratimo) problemos. Nagrinėjant mitinio siužeto dailės kūrinius, matyti, kad mitas dažnai taip pat tėra priemonė savianalizei ar visuomeninių, pasaulinių problemų iškėlimui. Menininkai toli pažengė nuo įprastos grožinio teksto iliustracijos.

Didelę įtaką dailei daro aplinka, technologijų pažanga. Kad pilniau išreikštų savo sumanymus, menininkai naudojo įvairesnes darbo priemones ir medžiagas, kartais net neatsižvelgdami į tai, kad pasirinktos medžiagos skirtos ne tam ar yra nepatvarios, dėl ko meno kūrinio gyvavimo laikas labai sutrumpėja. Dešimtmečio pradžioje parodų salėse vyravo objektai, viduryje - instaliacijos, hepeningai, akcijos, o pabaigoje išpopuliarėjo mass media teikiamos galimybės, dažnai dematerializuojančios patį dailės objektą (sąvoka "vaizduojamoji dailė" nebeapibrėžia to, kas vyksta dailės galerijose). Menui tampa svarbu ne pats meno kūrinys (jo daiktiškumas), o idėja.

Kalbant vėl gi apie mitus mene, ypač šiuolaikiškos tendencijos technologijų pasirinkime ryškios tyrinėjant rojus temą. Čia instaliacijos dailininkų labai mėgiamos. Menininkai verčia žiūrovus ieškoti paslėptų kūrinio interpretacijos prasmių. Tai ir E. Rakauskaitės gyvoji skulptūra „Be kaltės kaltiems. Pinklės. Išvarymas iš rojus“ (1995), Č. Gasiūno instaliacija „Pelenų sodas“ (1993), E. Frejaus instaliacija „Išvarymas iš sodo“ (1998), TaDo „Pažinimo medis“ (1995), S. Vaitiekūno „Obuolys ievai“ (2002), Z. ir R. Inčirauskų „Pradžios knyga“ (2001) ar „Mini Edenas“ (2003), ir kiti kūriniai.

Amžių sandūros Lietuvoje klesti modernistinė ir postmodernistinė dailė. Laikotarpio pradžioje buvo akivaizdus vakarietiško meno garbinimas, pataikaujantis dailininkų santykis su pasaulinio meno formomis, dažnai pastebimas mechaniškas jų mėgdžiojimas. Nuo paskutinio dešimtmečio vidurio dailininkų nebeslegia ši problema, jie kuria tai, kas jiems patiems atrodo aktualu, laisviau naudojasi naujausia menine kalba.

Paskutinį XX a. dešimtmetį nyksta ribos tarp dailės šakų ir žanrų. Menininkai vis dažniau kūryboje naudojami naujomis priemonėmis, medžiagomis, dirba su naujomis technologijomis. Dailininkai laužo nusistovėjusias normas, ieško naujų raiškos galimybių ir būdų. Kinta požiūris į meno objektą, į tai, kas yra menas, kokios menininko funkcijos. Ilgą laiką visuomenėje gyvavo mitas – tiesą pasakius, jis gana gajus ir iki šiol - kad vienintelis dalykas, kuris turi rūpėti menininkui yra kūryba. O jau kaip tuos kūrinius parduoti, tikram menininkui rūpintis lyg ir nederėtų. Šiandien jau aišku, kad rinkodaros dėsniai kuo puikiau veikia ir meno sferoje. Šiuolaikinis menininkas gali suderinti komercinį meną su menu dvasiai. Nors yra ir kitokių nuomonių. Kolekcininkas Raimundas Jucevičius sako, kad komercija menininkui daro neigiamą įtaką: suprastėja jo darbų kokybė bei meninė vertė. „Kai žmogus pradeda gaminti labai daug darbų, kuriuos sėkmingai pardavinėja, jis tampa mažiau patrauklus meno kritikams ir kitiems menininkams, jie jį pradeda vertinti skeptiškai. Viena vertus dailininkui sekasi, jis parduoda daug darbų, bet kita vertus, panašaus stiliaus darbų tiražavimas sumenkina jų vertę“, - sako R. Jucevičius (*Grainys T. (2005).*). Tokios rinkos ir išgyvenimo sąlygos, be abejo, įtakoja menininkus kaip visuomenės narius ir kaip kūrėjus. Ir būna, kad dailininkai pataikauja banaliai pirkėjų skoniu, renkasi madingą temą, „gražų“ siužetą. Pseudoreliginiai paveikslai čia užima ne paskutinę vietą, kaip ir „saldūs“ mitologizuoti vaizdeliai. Tuo tarpu gabūs ir įdomūs menininkai ieško rinkos užsienyje.

2.1. Šiuolaikinio meno ribos

Kalbėti apie šiuolaikinį meną apskritai nėra paprasta. Visų pirma, menotyrininkai nesutaria, koks dailės kūrinys gali būti vadinamas šiuolaikiniu. A. Andriuškevičius siūlo išskirti dabartinio ir šiuolaikinio meno sąvokas, kas reikštų, kad dabartinis menas yra visa tai, kas kuriama šiomis dienomis, o šiuolaikinis - pasižymi naujumu, originalumu, yra tarsi žingsniu priekyje. Tačiau toks dalijimas dar nėra visuotinai pripažintas. Juolab, kad postmodernusis menas niveliuoja ribas tarp kičo ir tikrųjų estetinių vertybių, tarp profesionalaus meno apraiškų ir taip vadinamos mėgėjiškos dailės. Būtų sudėtinga, o ir neobjektyvu brėžti ribą tarp to, kas yra šiuolaikinis menas, ir to, kas yra dabartinis menas.

Apibūdinant šiuolaikinio meno vidines estetines ir menines savybes, bei ribas kyla dar viena problema - sunku nustatyti šiuolaikinio meno meniškumo kriterijus, ypač todėl, kad didelį vaidmenį čia vaidina subjektyvus meno vartotojo santykis su dailės kūriniu. Ar įskaitomas dailės darbo turinys (o pasakojama mitinė istorija leidžia geriau suprasti kūrinio kontekstą) yra priimtinas eiliniam žiūrovui? Kūryba yra smarkiai įtakojama asmeninių menininko

išgyvenimų. Prieš dešimtmetį tai buvo daugiau globaliniai, bendražmogiški išgyvenimai (liūdesys, kančia, gyvenimo beprasmybės jausmas), dabartinį dešimtmetį - išgyvenimai, kylantys iš socialinio gyvenimo patirties (kaltė dėl neatliktų socialinių priedermių, stresas). Menininkai jaučia spaudimą reabilituotis prieš visuomenę, pateisinti jos lūkesčius, taip pat jaučiama motyvacijos svarba - tirti svarbią, aktualią problemą, temą, sritį. Gal dėl tos priežasties ir mitinis pasakojimas tapo tik priemone kalbėti apie šių dienų aktualijas. Tačiau labai dėkinga priemone, nes pasakojimo daugiasluoksniškumas menininkui leidžia pasirinkti norimą akcentą. Kitas klausimas, kiek jis gebės pasinaudoti menine mito puse.

Kalbant apie estetines nuostatas dailėje, pirmiausia reikėtų numatyti, ką visuomenė laiko gražiu, menišku darbu, kas įkvėpia dailininkus. Ar įkvėpimo šaltinis yra grožis? Specialaus meninio išsilavinimo neturintis žmogus dailės kūrinį dažniausiai apibūdina žodžiais: „gražu“ arba „negražu“. Tačiau grožis jau neišgelbės pasaulio, nes grožio sąvoka apibūdinami ne visada „gražūs“ dalykai. Tradicinis grožis nemadingas postmoderniame mene. Daiktų kaita ir jų kokybė keičia žmogaus požiūrį į patį „grožį“ kaip į kintantį reiškinį. Net rojus tema kuriantys dailininkai vaizduoja Edeną anaipatol ne gražų.

Menotyrininkai ir edukologai gali kalbėti apie dvasingumą, estetiškumą ir moralę, bet tiesa yra tokia, kad jauni žmonės garbina pragmatizmo dievą. Ką šiuolaikinis menas duoda visuomenei? Ar jis padeda žmogui integruotis į bendruomenę, prisitaikyti prie jos reikalavimų, ar priešingai - priešintis socialiniai aplinkai ir maištauti? Dailėje šiuolaikinės Juditos lipa per vyrų galvas, siekdamos laisvės ar valdžios, o Ikarą rasi nebent, kaip išnykusį sentimentalų svajoklių rūšies atstovą, prisegtą ornitologo kolekcijoje.

Kadangi žmogus gyvas ne vien materialiais dalykais, meno vertė kaip dvasinio peno, sako, yra neblėstanti. Kai kuriems laimė ir menas yra tapatūs dalykai, bet tie „kai kurie“ dažniausiai yra menininkai, o tie, kurie turėtų tą meną „vartoti“, dažnai išsiverstų be jo tokio apskritai. Ką visuomenė duoda menui? Mokyklose, kur ugdoma „mūsų ateitis“, meninis ugdymas - tai pamokos apie meną, o ne meno pamokos. Mokytojai lavina mokinių techninius įgūdžius, nepretenduodami įtakoti jų meninį skonį, nes patys dažnai nežino, kaip vertinti šiuolaikinio meno akibroktus. Todėl reikia skatinti net ir menkiausią visuomenės domėjimąsi dabartine daile.

Šiuo metu Lietuvoje gyvuojanti postmodernistinė dailė yra suvokiama, kaip fenomenas, grįstas tam tikrais mąstymo principais. Jis neaiškinamas, kaip reiškinys, sekęs po modernistinio laikotarpio, nes, anot teoretikų, Lietuvoje modernizmas buvo nevisavertis,

todėl negali būti ir postmodernizmo, kaip reiškinių, einančio po modernizmo. Postmodernizmas tai tam tikras mąstymo būdas. Jei modernistinė dailė (kuri klesti ir dabar) pasižymi aiškiu meno objektu, užbaigtu darbu, hierarchija, tai postmodernizmas - anarchija, netradicinio meno (procesas, performansas, happeningas) kalba. Ir abu reiškiniai šiuo metu Lietuvoje gyvuoja lygiagrečiai. *(Pagal: Lietuvos dailės istorija. (2002). Sud.: A. Andriuškevičius, A. Butrimas ir kt. Vilnius, VDA leidykla.)*

Mito tema nėra „pritempiama“ prie dabarties dailės aktualijų. Ji natūraliai gyvuoja mūsų kultūroje ir todėl randa atgarsį mene. Pasak psichoanalitikų, visi visuomenės nariai yra susaistyti mitinės pasąmonės, kurios simboliai nesąmoningai reiškiasi ir žmogaus kūryboje.

3. MITOLOGIJA ŠIANDIEN

Gyvename globaliame pasaulyje, kuriame vyksta greita informacijos ir pažiūrų kaita. Spartus gyvenimo tempas, naujos idėjos ragina permąstyti vertybių kriterijus, leidžia jaunimui rinktis netradicinį gyvenimo būdą, abejojama teiginiais, kurie jau buvo virtę neginčijamomis tiesomis. Iš XX-o technologijų amžiaus žengiame į XXI-ą informacijos amžių, kuris teigia, kad žmogus turės mokytis visą savo gyvenimą, jei norės būti pilnaverčiu visuomenės nariu, jis turės būti imlus naujiems dalykams. Ar tai reiškia, kad senosios vertybės nyksta, kad jos liko tik pamatu ant kurio mes statome savo ateitį? Jei seniau tėvai remdamiesi savo patirtimi galėjo mokyti vaikus, tai šiandien jie turi mokytis su savo vaikais kartu. Visgi pokyčiai dažniausiai liečia tik proto dalykus, dvasios turtai lieka tie patys. Istorija rodo, kad visais laikais žmogui buvo nesvetimos panašios nuodėmės, puoselėjamos tapačios dorybės. Tabu ir pareigos yra laiko patikrintos gyvenimo taisyklės: kaip gyventi teisingai ir būti laimingiems. Religijos, tradicijos, papročiai ir mitai, iš amžių glūdumos atėję pasakojimai glaudžiai susiję su kultūriniu, dvasiniu visuomenės gyvenimu. Jie įtakoja kasdienybę: pamokomos istorijos ar ritualai padeda pažinti žmogaus prigimtį, ieškoti atsakymų į būties klausimus. Mituose dažnai kalbama apie universalius dalykus, todėl jų temos įdomios ir šiandien.

Lietuvos menininkai mitiniuose pasakojimuose būtent ir ieško atsakymų į klausimus apie egzistencijos prasmę, dvasios vertybes, analizuoja blygybes, ėdančias mūsų visuomenę. Be abejo, dalis darbų – tiesiog iliustracija mitiniai istorijai (dažniausiai tai kūriniai vaizduojantys Helados dievų ir pusdievių gyvenimus). Nors, pasiskolinę iš senovės Graikijos pusiau žmogaus, pusiau gyvūno įvaizdį, dailininkai varijuoja šiuo personažu ir kuria naujus mutantus. Čia dažnai popkultūra ir kičas persipina su tradicine estetikos samprata, susiduria senasis ir naujasis pasauliai.

Mitologija labai svarbi kiekvienos tautos kultūrai. Dažnai ji tapdavo religijos pagrindu, moralinių ir vertybinių nuostatų sergėtoja. Ji ne tik aiškino viso ko kilmę, bet, kas yra labai svarbu, joje žmonės matė gyvenimo prasmės ir pasekmės ryšį. Paprastai viskas prasideda nuo pasaulio kūrimo mitų: „1:1 Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę. 1:2 Žemė buvo padrika ir dyka, tamsa gaubė bedugnę, ir vėjas iš Dievo dvelkė viršum vandenų.“ (*ST Pr 1, 1-2*) „Iš pradžių buvo vien amžinas, beribis, tamsus Chaosas - gyvybės šaltinis. Viskas iš ko atsirado - pasaulis ir nemirtingi dievai. Iš Chaoso atsirado ir deivė Žemė - Gaja.“? (*Pagal: Mitologijos puslapis (1998).*) Istorijos apie pasaulio sutvėrimą yra labai panašios daugelyje kultūrų. Vėliau seka mitai apie tai, kas yra žmogus, kokia jo paskirtis žemėje. Eina laikas, vienos istorijos užsimiršta ir kitos keliauja iš lūpų į lūpas. Kiekviena tauta turi savo mitus, jie padėdavo mokytis

ir auklėti klausytojus. Mitas toje aplinkoje, kur jis atsiranda yra be galo svarbus dalykas. Mitai fiksuoja mąstymo būdus, kurių dėka žmonių grupė suvokia ir atpažįsta save, kaupia žinias ir pasitikėjimą savimi. Ir šiandien mitai - tautos kultūrinis ar religinis paveldas, vis dar neprarado savo pamokomojo įtaigumo.

Lietuvos etnokultūra taip pat turtinga pagoniškaisiais mitais, kurie jau primiršti ir menkai žinomi visuomenei, geriau pažįstami klasikiniai antikos mitai ir krikščioniškieji Senojo Testamento pasakojimai. Antikiniai mitai artimi, kadangi esame europietiškos kultūros (kurios pamatai stovi ant Heladės kultūros) vaikai, o kadangi skelbiamės esą uolūs krikščionys, tai kiekvienas bent viena ausimi yra girdėjęs ir apie rojaus praradimą, pasaulinį tvaną ar paskutinį teismą. Ir nesvarbu, iš kur tyrinėtojai ir mokslininkai kildins mitų prigimtį: iš fundamentalių jausmų, meteorologinių - astronominių reiškinių ar kolektyvinės sąmonės, vis tiek liks tikinčių jei ne šventa pasaka, tai šių pasakojimų galia įtakoti žmogaus dvasią.

Pasakojimams pilniems stebuklų, įprasminantiems amžiną gėrio ir blogio dvikovą būdingas cikliškas laiko ir dinaminis erdvės suvokimas. Mitų formos priklauso nuo kultūros, kurioje jie egzistuoja, tačiau jų funkcija visuomet ta pati - pabrėžti svarbiausias konkrečios visuomenės gyvenimo vertybes ir problemas. Jie dažnai sudramatina esminius gyvenimo ir mirties klausimus. Pasaulis suvokiamas kaip besikeičiančių materialinių ir dvasinių elementų visuma. Dauguma mitų išsaugojo savo pirmąjį daugiareikšmį turinį, kuris tampa interpretacijų objektu dailėje.

3.1. Mitų kilmės teorijos (Greimas A. J., Keane T. M. (1996).):

Mitas gimė siekiant paaiškinti nesuvokiamas dalykus. Kadangi žmonių tautos buvo izoliuotos didelių atstumų, kiekvienas žemynas kūrė savo mitus, bet nežiūrint to, mitai nepaaiškinamai panašūs, ypač pasakojimai apie sutvėrimą. Todėl mitų tyrinėtojai kelia įvairias hipotezes, aiškindami, kodėl taip yra. Vieniems mitų panašumas rodos esminis dalykas, tyrinėjant mitologiją, kiti – apskritai neigia bendrą kilmės šaltinį ir mano, kad kai kurie panašumai sąlygoti panašių gyvenimo sąlygų.

Poligenezės teorijos atstovai mano, kad įvairių panašumų nulemtas mitų atsiradimas skirtingu laiku ir skirtingose vietose buvo spontaniškas.

Difuzijos teorijos šalininkai teigia, kad tradicijos ir mitai keliauja, persikelia iš savo įprastinės istorinės ir geografinės apsuptys.

Monogenezės teorija mėgina visiškai skirtingų bendruomenių mitus kildinti iš bendro pradinio šaltinio - kalbos - visuomenės sanklodos ir kultūros prasme.

Mitas tyrinėjamas metafiziniais, etnologiniais, psichologiniais, antropologiniais, sociologiniais, estetiniais ir kitais požiūriais. Suvokti mito esmę galima įvairiais būdais:

- 1) mėginti fenomenologiškai apibrėžti šio kultūros reiškinių savitumą, pagrindinius tipologinius jo bruožus;
- 2) aiškintis atmetant tai, kas iš tiesų nėra mitas ir taip suvokti jo esmę;
- 3) mitą nagrinėti remiantis hermeneutika arba pasirinkti daugybę kitų pažinimo kelių bei tyrinėjimo strategijų (*Andrijauskas A. (2003).*).

Jei mitą vertinsime vien iš racionalios mokslinės pasaulėžiūros pozicijų, tuomet tikrai gali susidaryti įspūdis, kad jis yra keistas, neretai prieštaringas žmonių vaizduotės kūrinys. Tačiau jei mitą nagrinėsime įdėmiau, remdamiesi mitine konkrečios epochos, regiono sąmone, tuomet suvoksime, kad tai yra vientisa, labai savita tikrovė, pagrįsta tik jai būdinga atribota nuo įprastinės reiškinių tėkmės logika. „Mitinė tikrovė visuomet yra ne metaforinė ar alegorinė, turinti paslėptą reikšmę, o visiškai savarankiška tikrovė, kurią reikia suvokti tokią, kokia ji yra.“ (*Andrijauskas A. (2003). P. 396.*)

3.2. Mitologija kaip ideologija

Šis požiūris nurodo, kad mitologija nėra vienos tautos surinktų mitų kolekcija, o ideologinė struktūra, galinti pasireikšti bet kokia literatūrine forma. G. Dumezil'is teigė, kad mituose į dieviškąjį pasaulį žiūrima, kaip į žmogiškojo pasaulio, jo santvarkos, jo pagrindinių rūpesčių ir troškimų atspindį. Tautos religija yra jos ideologija, kurios pagalba bendruomenė mąsto apie save pačią, visa tai suabsoliutindama dieviškame plane. Dumezil'io atlikti tyrinėjimai leidžia suprasti, kad:

- a) dievai ir kitos mitinės būtybės nėra žmogiškosios fantazijos padariniai, o figūratyvinės priemonės žmonijos ir pasaulio prasmei ir tvarkai išsiaiškinti;
- b) mitologinė galvosena nėra padrika ir atsitiktinė, o vyksta organizuotos dievų veiklos ir funkcijų sistemos rėmuose;
- c) mitologija išreiškia visuomenės politinę ideologiją. (*Greimas A. J. (1996). P.195.*)

Religiniai mitai nurodo grandinę praeities įvykių, kurių tolimas pasekmes jaučiame ir mes, nors jos mus pasiekė per visą eilę tarpinių, negrįžtamų įvykių. Jei tikėti Senuoju Testamentu, tai žemėje mes gyvename, nes mūsų protėviai buvo išvaryti iš Rojaus. Kai kuriuos mūsų visuomenėje egzistuojančius tabu taip pat paveldime kartu su mitinėmis istorijomis. Kaip ir sampratą apie gerus poelgius, teisingą gyvenimą, kuris turėtų atvesti į išganymą ar atverti vartus į atgimimą. Kai kurie žmonės mitus vadina pramanytomis istorijomis - pasakojimais apie praeitį, kurią žinome buvus ne tokią. Pasakyti, kad įvykis „mitinis“, yra tolygu pasakyti, kad jo apskritai nebuvo. Teologinis šio žodžio vartojimas gerokai skiriasi. E. Leach rašo: „<...> mitas - tai religinių paslapčių formuluotė -neapčiuopiamos realybės nusakymas per apčiuopiamus reiškinius." (*Pagal: Greimas A. J., Keane T. M. (1996). P. 76-77.*) Jei sutiksime su pastaruoju apibrėžimu, tai skiriamoji mito savybė bus ta, kad vieniems mitas yra netiesa, o kitiems, kurie juo tiki, jis - pranašiška tiesa.

Norint teisingai suprasti religinius mitus, svarbu nepamiršti, kad didžiosios religijos (tarp jų ir krikščionybė) kreipia didelį dėmesį į istoriją. Religijos turi savo pradininkus ir istorija joms - paties Dievo darbas. Šie mitai skiria ypatingą dėmesį realioms įvykiams. Mūsų kultūroje istorija ir mokslas yra tarsi rėmai, kuriuose egzistuoja ir aiškinama religinė patirtis.

3.3. Mitologija kaip filosofija

Mitai visada siejasi su praeities įvykiais: „prieš pasaulio sutvėrimą“, „žiloje senovėje“, žodžiu, „seniai, seniai“. Tačiau vidinė mitų vertė yra ta, kad įvykiai, vykstantys, kaip manoma, tam tikru laiku, sudaro struktūrą, kurioje iš tiesų nėra laiko, t.y. tie įvykiai įtakoja tuo pat metu ir praeitį, ir dabartį, ir ateitį. Kitaip, kodėl gi mitai vis dar svarbūs mūsų kultūroje, kodėl dailininkai per jų siužetus išreiškia savo mintis?

C. Levi - Strauss'as peržvelgęs Edipo mitą, konstatavo, kad kiekvienas mitas gali būti skaitomas dviem būdais: horizontaliai skaitant, jis atrodo kaip visiškai aiški, bet jokios prasmės neturinti pasaka; vertikalčiai skaitant - t.y. pastebint, kad kai kurie semantiniai pasakojimo bruožai, nors ir skirtingomis figūromis išreikšti, nuolat kartojasi ir organizuojasi į tam tikras reikšmės struktūras - mitas yra nebeaiškus, sunkiai iššifruojamas, bet prasmingas tekstas. Tyrinėtojas čia įžiūri bendros filosofinės kultūros išsakymą. C. Levi - Strauss'as mitų prasmę siūlo aiškintis kolektyvinės sąmonės hipoteze. Beje, norint suprasti mitus, reikia savo pozicijoje turėti atitinkamą semantinį kodą, mitinį žodyną, leidžiantį šifruoti tekstą. (*Greimas A. J. (1996). P.196-197.*)

Turint galvoje, kad mitologijų sprendžiamos problemos yra universalios, jų išraiškos priemonės, kaip ir kiekvienos etninės bendruomenės šnekamoji kalba, nors ir būdamos reliatyvios, nepriklauso nuo atskirų individo norų, o sudaro bendrą tos visuomenės lobį, - mitinio pasakojimo forma perduodamas turinys cirkuliuoja tarp žmonių, nors pačios išraiškos formos mūsų laikais gali būti jau nebesuprantamos. Suprasti mitų reikšmes gali padėti simboliai.

3.4. Mitologija kaip kultūra

Naujoji mitologų karta identifikuoja mitologiją su bendruomenės kultūra, įrašyta į duotus laiko ir erdvės rėmus. Norint pažinti mitų kultūrinę esmę, reikia mitus tyrinėti be išankstinių nuostatų, taip pat atkreipti dėmesį į ano meto „mokslines teorijas“, figūratyvines logikas, kurias naudoja mitinis mąstymas.

M. Detienne'as mitologija susieja su semantiniu kodu, galinčiu, reikalui esant, generuoti mitinius pasakojimus. Mitologija yra bendruomenės kultūros išraiška; kaip kultūrinis tekstas ji gali būti skaitoma ir išaiškinama per ją sudarančią vidinę sistemą, o ne iš išorės primestų kategorijų pagalba. (*Greimas A. J. (1996). P. 197.*)

Mito ir kultūros santykius nuodugniai nagrinėjo E. Durkheimas, M. Maussas. Jie rėmėsi kolektyvinės psichologijos, tiksliau, „kolektyvinių vaizdinių“, dėsningumą pažinimu, juos siejo su mito tyrinėjimais. Pabrėžė išskirtinę metaforų ir simbolių svarbą mitiniam mąstymui.

Mitas F. Nietzsche'io sudaro dvasinę bet kurio civilizacijos ar kultūros organizmo šerdį, jungia jos gyvybingiausias jėgas. „Mito pojūčio“ irimas pakerta kultūros pamatus. Mitologijoje jis regėjo neišsenkamą versmę, kuri, maitindama vaizduotę, varo gyvenimą ir kūrybą į priekį, saugodama žmogų nuo betikslio blaškymosi. (*Andrijauskas A. (2003). P. 389.*)

Mūsų kultūroje egzistuoja dvilypis mitologijos vaizdinys. Antikos mitologija šiuolaikiniame gyvenime yra graži istorija, kuri iš tiesų nevyko, o Senojo Testamento istorijos yra religijos dalis, kuria abejoti gali būti šventvagiška.

4. MITOLOGIJA IR MENAS

Mitologiniai motyvai plito jau antikos dailėje, tik iki mūsų dienų liko mažai kūrinių ar jų kopijų. Kaip atskiras žanras, mitologinis žanras susiformavo renesanso laikotarpiu. Baroko ir klasicizmo epochų dailininkai mitologinėse temose sėmėsi moralinių, filosofinių alegorijų, neoklasicizmo kūrėjai akcentavo visuomeninius idealus. Ilgą laiką dailės kūriniai tik tiesiogiai reprezentavo antikos siužetus ar religines temas, pastaraisiais amžiais imta laisviau interpretuoti šiuos pasakojimus.

Nuo ankstyvųjų viduramžių Europos menininkai kūrė įtakojami krikščioniškosios Bažnyčios, įkvėpti Naujojo Testamento dvasia. Bet su Italijos renesanso pradžia, dailininkai atsigręžia į pagoniškojo pasaulio paslaptis ir pasakojimus. Jiems mitas – tai ne šiaip paprasta istorija, bet simbolis, pavyzdys ar perspėjimas. Mitai tarnauja pasakojant apie pasaulio tvarką, santykius tarp žmonių ir dievų. Žinoma, krikščionybės triumfas reiškė, kad žmonės jau netiki šių dievų egzistavimu ir ilgą laiką mitologiniai pasakojimai buvo ignoruojami, tačiau jie nepasimiršo. Senieji mitai atgimsta kaip harmoningas, polemizuojantis su tikrove, simbolinis pasaulis. Viduramžių ir renesanso mąstytojai perėmė dar iš antikos vyraujančią mąstymą, kad mitas – tai alegorija, kuria norima savo nuomonę pasakyti netiesioginiu būdu. Humanizmo idėjų klestėjimo metu antikos mitai jau traktuojami kaip moralinės alegorijos arba netiesioginė žmogaus jausmų, slėpingų dvasios polėkių bei užslėptos reikšmės išraiška. Radikalus lūžis mito ir kultūros santykių tyrinėjimuose įvyko XX a. Mitas įgavo ypatingą aktualumą, kadangi tapo savotišku raktu, atveriančiu nepažįstamo pasaulio ir žmonijos kultūros istorijos erdves, civilizacijos ištakas, varomąsias jėgas, gelminius kultūros sluoksnius. Mitas, nereikalaujamas mokslinės motyvacijos, teorinio savo pasaulėvaizdžio pagrindimo, tapo puikiu vaizduotę žadinančiu stimulu kūrybai. Menininkai pasinėrė į senųjų mitų studijų erdves.

4.1. Mitologija ir meno sociologija

Menas - tai socialinis fenomenas. Didžioji dalis visuomenės vadovaujasi tam tikrais įsitikinimais, išankstine nuojauta, kad menas turi būti vienoks, o ne kitoks. Menas tarsi funkcionuoja pagal tam tikras nustatytas ir pripažintas normas. XX a. pabaigoje meno filosofijoje išryškėjo nusivylimas tradicinėmis vertybėmis. Išsilaisvinusi iš klasikinės estetikos principų, meno sociologija ima domėtis meno formomis, kurias pristato moterų judėjimai, etninės, socialinės mažumos. Lietuvos menininkams 10-ą dešimtmetį ypač skausmingos buvo pastangos įteisinti šiuolaikinio žmogaus indetitetą. Menininko kaip išskirtinio asmens suvokimas nyksta.

Kadangi kūrinio autorius „nebesvarbus“, postmodernizmas išaukština idėjas, kurias ima iš nesuskaičiuojamų kultūros centrų. Mene prasideda kultūrinių ištakų paieškos. Mitologija, šiuo atveju, yra labai gausus idėjų šaltinis. Kinta ir pati naujumo samprata - sena išstumia naują. Ateities kaip „vakarykščio“ suvokimas liudija ne tiek vertybių krizę, kiek naują praeities įvertinimą. Šiuolaikinis menininkas yra aktyvus visuomenės narys, jis siekia suvokti savo vietą globaliame pasaulyje, nuolatos abejoja savo santykiu su istorija, tradicija, Dievu, aplinka ir savimi. Todėl atsakymų ieško, apeliuodamas į giliausias žmogaus psichikos struktūras. Psichoanalitikų iškelta idėja apie bendražmogišką sąmonę, kurios įrodymų ieškojo ir mitologijoje, vienu metu buvo labai madinga.

Schellingas jau 1806 metais mitologiją aiškino kaip būtiną ir pirminę bet kokio meno medžiagą. Mitologija – tai pasaulis, kuriame „auga meno kūriniai“. (*Andrijauskas A. (2003). P. 388.*) Socialinės psichologijos žinovai rašo apie mitologinę „gentinę“ atmintį ir meną kaip savotišką tos atminties atmainą. „Atmintis bręsta pamažu, ugdant žmogų ir jam pačiam kuriant save. Kolektyvinė žmonių atmintis ir menas turi daugybę saitų. Menas - tai kultūros atmintis. Menininkas budi prie jos aukuro.“ (*Gaižutis A. (1998). P. 7.*) Tai reikštų, kad meno egzistavimą apskritai galima pateisinti teigiant, kad menas negali neegzistuoti, nes jis užkoduotas žmonijos genuose. Ir tiek mitologija, tiek muzika, tiek dailė yra bandymai atkoduoti tą informaciją ir perduoti kitiems jau vaizdinių ar garsų pavidalu. Šiuose koduose yra visa informacija, leidžianti žmogui būti vientisos žmonijos dalele ir tuo pačiu neprarasti savo individualaus unikalaus prado. Įkvėpimo semdamasis turtingame pasaulio kultūrų lobyne, dailininkas išreiškia troškimą suprasti bei reflektuoti žmonijos patirtį, geriau suvokti pirmavaizdžius. Tokiame mene gyvuoja mitologizuotas pasaulio įvaizdis.

4.2. Mitologija, analitinė psichologija ir kūryba

Savitą psichologinę mito interpretacijos tradiciją atvėrė jau minėta psichoanalizė. Jos pradininko S. Freudo nuomone vieną kartą kultūros istorijoje atsiradę mitai nuolatos kiekvienoje kartoje atgimsta ir lydi žmogų per visą civilizacijos istoriją. Mitai yra aiškinami kaip varomoji kultūros istorijos jėga.

C. G. Jungas (S. Freudo sekėjas sukūręs analitinę (gelmių) psichologiją) savo darbuose apie meno kūrinių prigimtį ir menininkų nuostatas kūrybos procese nurodė egzistuojant tarpusavio ryšius tarp kūrybos ir mitologijos. Psichiatras mituose tikėjosi rasti įrodymų apie kolektyvinės sąmonės egzistavimą. Tyrinėdamas mito raiškos formas kultūroje, rėmėsi „kolektyvinio vaizdinio“ archetipo sąvoka. Manė, kad iš bendražmogiškosios psichikos gimsta ir

meno kūriniai. C.G. Jungas, rašydamas apie kūrybos procesą, išsivaizdavo jį kaip greitkelį, kurio šalikelėse gyvena ir kuria savęs nesuprantantys žmonės (intravertinė nuostata), o keliu juda, kūrybinių srautų nešami, bendros kultūros įkvėpti, save sutapatinę su aukščiausiuoju „Aš“ asmenys (ekstravertinė nuostata). Pastaruosius psichoanalitikas vadino orientuotais į kolektyvinę sąmonę. Būtent čia mitologija vaidina svarbų vaidmenį, simbolių pagalba padedanti žmogui suvokti Pra-vaizdinius (pirminis mitologinis vaizdinys, kurio simbolį galime atpažinti kūrinyje). Pra-vaizdinio suvokimas (kaip ir meno) yra intuityvus. „Panirę į meno stichiją, mes tampame akli ir kurti, kadangi geidžiame ne pažinti, o tiesiogiai išgyventi.“ - teigė C.G. Jungas. (*Jung C. G. (1997). P. 7.*)

Kalbant apie mitologinę temą dailėje, pirmiausia prieš akis iškyla aiškus mitinis siužetas, kurį galima nupasakoti, tačiau šiuolaikinėje dailėje daug abstrakčių kūrinių, kurių mitologinę kilmės prigimtį galima suprasti tik iš darbo pavadinimo. Todėl, skaitant apie C.G. Jungo „kūrybos greitkelį“, kuris iš dalies yra bendra mitologinė mūsų kultūra, ir gali tapti įkvėpimo šaltiniu menininkams, imliems sąmonės impulsams, prisimenu R. Nemeikšio darbą „Iš mitologijos“ (2004) (1.). Dinamiškas vienkryptis linijų žaismas kelia savotiško greitkelio išpūdį. Be abejo, mano išsivaizdavimas, kad tai galbūt yra kūrybos proceso greitkelis su mitologijos linija jame, gali būti klaidingas, bet nekonkreto siužeto kūriniai tuo ir žavūs, kad menininkas palieka kūrybinės laisvės žiūrovui pačiam kurti paveikslo turinį.

Kūrybos procesą psichoanalitikai apibūdina kaip nesąmoningą archetipų atgaivinimą o meno kūrinys - tai plastinis archetipo įforminimas. „Meninė Pra-vaizdinio forma - tai jo vertinys į šiuolaikinę kalbą jį perskaitęs kiekvienas mūsų gali, taip sakant, rasti kelią giliausių gyvenimo šaltinių link. Todėl menas atlieka ir socialinę funkciją: jis auklėja laiko dvasią atgaivindamas jai būtinus įvaizdžius. Nepasitenkinimo šiandieną ir kūrybinio ilgesio vedinas menininkas leidžiasi į sąmonę, ištraukdamas iš jos ypač veiksmingus Pra-vaizdinius, kompensuojančius šiuolaikinės dvasios skurdumą ir ribotumą. Jis panyra į vaizdinį, kuris kildamas iš sąmonės ir artėdamas prie sąmonės kinta, kol pasiekia šiuolaikinio žmogaus suvokimo ribą.“ (*Jung C.G. (1997). P. 7.*)

Menas kaip gyvas organizmas keičiasi kartu su žmonija, menininkas tampa kultūros atminties sargu, o mitologija - kultūros šaltiniu arba, tiksliau, prieiga prie pirminių įvaizdžių. Dailės kūrinio reikšmė taip pat paprastai nebūna viena ir stabili, ji keičiasi ir gimsta santykyje su suvokėju, kuris dažnai privalo virsti aktyviu kūrybinio proceso dalyviu. Ir, kuomet analizuojamas mitologinio siužeto kūrinys, žiūrovas kuria savo kūrinio ir istorijos interpretaciją. Interpretacijos gali kisti, žiūrovui įgaunant daugiau patirties, žinių ar paprasčiausiai emocijų, atviriau vertinant kūrinį.

MENOTYRINĖ ANALIZĖ

1. MITOLOGINIAI SIUŽETAI ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS DAILĖJE

Labiausiai žavi tai, kad vizuali mitų interpretacija, kuria kūrė menininkai per amžius yra labai įvairi. Daugelio mitų istorijos yra tokios daugialypės, kad menininkai atsigręžia į jas vėl ir vėl, interpretuoja iš naujo, remdamiesi savo patirtimi ir vaizduote. Graikijai priskiriami mitai ilgą laiką buvo priimtini tik kaip gražūs ir didingi mitai, kur dievai yra išmintų ir grožį įkūnijančios būtybės, kitų gi kultūrų mitai buvo laikomi iracionaliais, barbariškais ir absurdiškais. Šiandien mitologijos tyrinėtojai sutaria, kad jokios mitinės istorijos negalima vertinti vienareikšmiškai, kadangi joje užkoduota žymiai daugiau informacijos, nei matyti iš pirmo žvilgsnio.

Ilgus amžius Antikos mitai turėjo padėti suprasti kultūros pasaulį, o Senojo Testamento pasakojimai - tikėjimo tiesas, kurios negalėjo būti „neteisingai“ vaizduojamos. Iš esmės situacija pasikeitė XX a., o paskutinį šio amžiaus dešimtmetį dailėi apskritai būdinga laisva, individuali mitų interpretacija. Dailininkai reprezentuoja savąjį mito turinį, kuria naują istoriją. Menininko pateiktas išpūdis ir tai, kokiomis priemonėmis jis to išpūdžio siekia, skatina žiūrovą iš „kito kampo“ pažvelgti į žinomą pasakojimą.

Daug dailininkų per savo kūrybą vienaip ar kitaip nors kartą prisiliečia prie mitinių pasakojimų, o dalies menininkų kūrybai mitologinė tema visada yra artima, nesvarbu ar mitas biblinis, ar pagoniškas. Pastaraisiais metais nemažai darbų mitinėmis temomis sukūrė šie Lietuvos menininkai: V. Balsio darbų ciklas „Rojaus sodai“ (1995 – 1998), A. Griškevičius: „Ikaro sindromas“ (1994), „Judita iš Užubalio kaimo“ (1997), „Europos pagrobimas“ (1997), „Ornitologo kolekcija“ (2002), Minotauro pasirodymas“ (2002), „Pegasas“ (2002), „Kentauras“ (2002) ir kiti kūriniai. Taip pat pagal graikiškuosius mitus darbų kolekcijas kūrė A. Kmieliauskas – ciklas „Metamorfozės“ (1994 – 1995) ir G. Kazimierėnas - ciklas „Graikiški sapnai“ (2001).

Biblijiniai motyvai tankiau interpretuojami nei antikos, o vienas religinis personažas ypač dažnai sutinkamas įvairiausių menininkų kūryboje – angelas, antgamtinė bekūnė esybė. Išraiškingos ore sklindančios angelų figūros dailininkų labai mėgstamos. Nors Šventajame Rašte šie personažai visuomet vaizduojami švytintys, balti, tačiau menininkai šios nuorodos griežtai nesilaiko ir kuria įvairiausių angelus. Šiuolaikiniuose kūriniuose angelas dažniausiai tėra bendrinis įvaizdis, praradęs savąją tapatybę, t.y.: ne Abraomo, ne Loto angelas, ne arkangelai

Rapolas, Mykolas ar Gabrielius, o tiesiog – angelas, kurio mitinės istorijos neįmanoma nuspėti. Dėl tos priežasties nesimu analizuoti kūrinių su šiomis bekūnėmis esybėmis. Šiandien angelai tiesiog gerovės, saugumo, tikėjimo simbolis. Išskiriami tik angelai sargai, lydintys žmogų visą gyvenimą. Čia verta paminėti V. Marcinkevičiaus darbą „Žmogus, sunaikinęs savo angelą“ (2004) (2.), kuris įdomus tuo, kad angelas kūrinyje tarsi akcentuoja dvasinį žmogaus pradą. Pats paveikslas siužetas nėra nei baugus, nei liūdnas, o ryškus, spalvingas, kaip dauguma dailininko darbų. Veidą pridengęs balta kauke, žvelgiančia liūdnu ir nekaltu žvilgsniu, žmogus rimo prie savojo angelo nuplėštais sparnais. Siužetas kelia ne dramatiškos kovos išpūdį, o pasakoja apie savinaiką, nes primena religinius įsitikinimus, kad blogais poelgiais ir sprendimais mes naikinam gerį savyje, kurį šiuo atveju simbolizuoja dieviškoji esybė – angelas. Apskritai, menininkai dažnai angelams priskiria žmogiškas emocijas: čia jie pavargę, liūdni ar juokingi ir taip tarsi bando priartinti dvasingumą prie paprastesnių ir kasdienesnių emocijų.

Imdamasis iliustruoti ar interpretuoti mitą, menininkas prisiima atsakomybę nesumenkinti mito meninės prigimties. Meniškas ir estetiškas būdingas ne tik dailės kūriniams, bet jis skleidžiasi literatūriniuose, filosofiniuose, menotyriniuose tekstuose, taip pat mitologiniuose ir religiniuose pasakojimuose. Dailininkas turi išsaugoti tą meniškumą ar net jį padidinti.

1.1. Simboliai mituose ir dailėje

Diplominio darbo tema paskatino domėtis įvairiais meno ir mitologijos ryšiais. Vartant reprodukcijų albumus ir meno žurnalus, galima rasti nemažai dailės kūrinių, kuriuose vienaip ar kitaip paliesta mitų tema. Kartais dailininkai daro tai sąmoningai, ieško simbolių, bet nemažiau dažnai simboliai, atėję iš kasdieninio gyvenimo, savyje neša informacijos klodą, kuris jau senovėje užkoduotas mitiniuose pasakojimuose.

Ar gyventų šiuolaikinėje visuomenėje, ar bendruomenėje, beveik nepakeistoje laiko, žmonės supa gausybę ženklų, vaizdų ir idėjų, ką nors reiškiančių. Tai - simboliai. Graikiškai *symbolon* - ženklas. Todėl galima sakyti, kad simboliai - sutartiniai ženkliukai, daiktai ar idėjos, lydintys visą gyvenimą. Simbolio funkcija, aišku, yra artima ženklo funkcijai, ir abu žodžiai dažnai vartojami kaip sinonimai, bet apskritai simbolis turi gilesnę prasmę. Simbolio prigimtis ar vaizdas atspindi arba vaizduoja daugiau, nei jis pats yra. Jis yra neatsiejamas nuo religinio ritualo. Kiekvieną kultūrą ir epochą grindžia joje vyraujančių archetipų visuma, kurie yra simbolinė mitų išraiška.

Mitų simboliai jungia intelektą su mokymo misijos jausmu. Tikinčiam simboliai padeda giliau suvokti savo tikėjimą, jį išpažinti. Pasitelkęs ženklus bei simbolius, menininkas įsisąmonina ir kitiems perteikia kur kas reikšmingesnę gyvenimo patirtį negu jam pačiam ir kitiems gali atrodyti. „Tai, ką mes vadiname simboliu, yra terminas, vardas ar net vaizdas, kuris gali būti įprastas kasdieniniame gyvenime, tačiau kuris, be visuotinai priimtų ir akivaizdžių, turi dar ir specifines numatomas reikšmes (konotacijas). Jis reiškia kažką neapibrėžtą, nežinomą ar nusišlėptą nuo mūsų.“ - teigė C. G. Jungas. (*Jung C. G. (1991). P. 22.*)

Priešingai schemai ir alegorijai, mitui yra artimesnis simbolinis tikrovės suvokimas, kadangi mitui būdingoje pusiausvyroje tarp idėjos ir vaizdinio, vidinio ir išorinio, idealaus ir realaus atsiskleidžia daug simboliui būdingų bruožų. Svarbūs simbolio bruožai yra jo nepriklausomumas, vientisumas, idėjos ir vaizdinio susipynimas. Mitams būdingas sugebėjimas funkcionuoti simbolinio tikrovės suvokimo lygmenyje.

E. Durkheimio (sociologo, nagrinėjusio mito ir kultūros santykius) sekėjas E. Cassireriu mitą, kalbą ir meną suvokė kaip savarankišką simbolinės kultūros formą. Mitologija kaip kultūra ir menas kaip kultūra neatsiejami. Ir viena ir kita gyvuoja tarsi uždara simbolinė sistema, savitas išorinio pasaulio modeliavimo būdas. Žmogus gyvena simbolių ir ženklų apsuptyje. Ir ženklas, ir simbolis žmogaus išgyvenimui visuomenėje yra svarbūs dalykai. Kaip priešybių vienytojas, simbolis yra visuma, liečiantis ir sukeliantis rezonansą iš karto visų keturių psichinių funkcijų: mąstymo, jausmų, jauslių ir intuicijos.

Krikščionybėje į simbolį žiūrima kaip į viršjuslinės tikrovės jutiminį ženklą, bet nieko daugiau kaip į ženklą, kuris simboliškai ir sugestyviai reprezentuoja ar perduoda, komunikuoja transcendentinę realybę, bet savyje tos tikrovės neturi, jos nepavarduoja, jos vietos neužima. Kadangi religija taip pat suvokiama kaip mitinis gyvenimas, sakralieji simboliai stipriai padeda palaikyti tikėjimą Dievu.

Dailėje simbolis su ženklinamuoju objektu gali būti susijęs tiesioginiais semantiniais arba sudėtingais asociatyviniais ryšiais. Simbolinę reikšmę gali turėti meninio vaizdo detalė, kūrinio kompozicijos visuma arba pavienė išraiškos priemonė. Juditą dailės kūrinuose atpažinsi iš aštraus ginklo rankose, Ikarą – iš sparnų, o ir skrydis turi simbolinę laisvės reikšmę. Obuolys - neatsiejamas Ievos ženklas, pasakojantis apie gundymą ir pirmąją nuodėmę, o sodas krikščioniškoje simbolikoje siejamas ne tik su Rojumi, bet ir su skaistumu bei tyrumu.

Tarp mito ir meno yra glaudus ryšys. „Ir mitologinėms fantazijoms, ir meninei vaizduotei būdingas kūrybingas tikrovės reiškinių ir faktų vaizdavimas, tačiau esmiškai jos skiriasi tuo, kad

mitologinis pasaulis suvokiamas kaip neatsiejama idėjos ir daikto (vaizdinio) vienybė, o meninė vaizduotė operuoja ne realiais daiktais, o tik jų vaizdiniais.“ (*Andrijauskas A. (2003). P. 397.*) Mitinė tikrovė savu laiku buvo suvokiama kaip įvykusi tiesa, šiandien dažnai net apie religinius tekstus sakoma, kad juose kalbama simbolių kalba ir reikia mokėti šiuos ženklus skaityti. Tačiau nedera pamiršti, kad simbolines reikšmes objektai ir vaizdiniai įgijo tik po tam tikro svarbaus įvykio, todėl pasakojime daiktas tėra daiktas. Dailės kūrinyje tas daiktas jau vaizdinio simbolis, ženklas pasakojantis įvykio priešistorę ar skelbiantis moralą.

Šiandien pasaulis pilnas ženklų ir simbolių, kurių reikšmės keičiasi, o kartais įgauna net priešingas reikšmes, pavyzdžiui kai kurie pagoniškieji simboliai, turėję teigiamas reikšmes, krikščionybės įtakoje virto neigiamais ženklais, kiti, priderinus prie pakitusio laikmečio, interpretuojami naujai. Šiuolaikiniai menininkai savo kūrinuose simbolius taip transformuoja, kad mitinį personažą neretai sunku net atpažinti.

Nuo seniausių laikų spalvoms taip pat būdingos įvairios simbolinės reikšmės, susijusios su pagrindiniais jų skirtumais ir poveikiu žmogaus psichikai ir emocijoms. Religinėje dailėje spalvos siejamos su konkrečia paskirtimi. Aukso spalva (kaip ir geltona spalva) simbolizuoja pastovumą, amžinumą ir tobulumą, gretinama su saule ir ugnimi, yra išvalgumo ir proto simbolis. Krikščionybės tradicijose auksas simbolizuoja meilę - vieną didžiausių dorybių. Geltona spalva turi ir neigiamas reikšmes: išdavystės, melo ir veidmainystės. Antikos laikais geltona su purpurine spalva buvo valdžios simbolis. Balta spalva - šviesos, tyrumo, tobulumo ir dvasinio atgimimo spalva. Juoda spalva simboline prasme tai šviesos antipodas. Krikščionybės tradicija juodą spalvą sieja su šėtonu, nuodėme, mirtimi ir netikėjimu. Kita vertus, ji reiškia nuolankumą, nusizeminimą ir savęs išsižadėjimą. Mėlyna spalva simbolizuoja dangų ir visa, kas su juo susiję, bei tyrumą. Krikščionybėje ji taip pat simbolizuoja dieviškumą, tiesą, pastovumą, ištikimybę. Žalia - augalijos, kasmetinio gamtos atsinaujinimo spalva, krikščionybės simbolikoje reiškia amžinojo gyvenimo ir išganymo viltį. Raudona spalva artimai susijusi su ugnimi ir krauju, nuo seniausių laikų visose kultūrose turi ir neigiamą, ir teigiamą simbolinę reikšmę. Tai ne tik gyvybės, meilės, aistros, vaisingumo, bet ir mirties, karo, pralieto kraujo spalva. Tai vienintelė spalva, kurios atspalviams dar antikos laikais buvo teikiamos skirtingos simbolinės reikšmės. Raudona kartu su juoda ir balta sudaro senovės simbolių spalvų triadą. (*Pagal: Dailės žodynas (1999).*)

Šių dienų menininkai mažiau dėmesio skiria simbolinėms spalvų reikšmėms, tačiau išlieka psichologinė – emocinė jų vertė, kuri iš esmės nenutolsta nuo simbolinės spalvų prasmės interpretavimo. Negatyvius jausmus keliančios spalvos ar jų deriniai, paprastai ir yra užkodavusius neigiamus dalykus.

2. KRIKŠČIONIŠKIEJI MITAI

2.1. Krikščioniškoji bažnytinė dailė

Ilgą laiką religinio teksto iliustravimas buvo griežtai prižiūrimas. Čia galiojo savos taisyklės ir tradicijos. Lietuva į krikščionišką pasaulį įėjo tuo metu, kai jame klestėjo gotikos dailė. Ankstyviausieji bažnytinės dailės kūriniai į Lietuvą buvo įvežti daugiausia iš Vidurio Europos šalių (Lenkijos, Čekijos, Vokietijos). Jie, kaip ir bažnyčių dekoruoti atvykstančių svetimšalių dailininkų kūriniai, diegė naują, krikščionišką ikonografiją ir estetiką, kurią labai greitai perėmė vietiniai meistrai, atvežtines formas praturtinę sava menine patirtimi. Baroko pradžia Lietuvoje susijusi su jėzuitų ordino veikla ir Katalikų Bažnyčios reforma. XVI a. antroje pusėje-XVII a. pradžioje Katalikų Bažnyčios globon sugrįžo dauguma įtakingiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų. Atsivertimų banga paskatino gausias bažnyčių ir vienuolynų fundacijas. Ypač dosniai buvo remiami vienuolynai, kurių skaičius nuo 36 XVI a. išaugo iki 329 XVIII a. pabaigoje. Daugelis vienuolijų, visų pirma – jėzuitų, turėjo savų profesionalių architektų ir dailininkų. Dosnūs ir ambicingi fundatoriai taip pat rūpinosi, kad jų statydamų šventovių dekoras prilygtų europiniam menui. Pacų, Sapiegų ir kitų didikų pakviesti XVII a. Lietuvoje dirbo talentingi italų dailininkai. XVIII a. sustiprėjo ryšiai su Vokietijos, Austrijos meno centrais. Vėlesniais amžiais krikščioniškoji ikonografija modernėja savo raiška, Lietuvos menininkai vis mažiau ribojami kanonų, nors oficiali religinė dailė ir šiai dienai kuriama, vadovaujantis tam tikrom estetinėm nuostatom.

1963-iais metais gruodžio 4-a dieną Visuotinio Vatikano II Susirinkime buvo patvirtinta „Konstitucija apie Šventąją Liturgiją“ (Sacrosanctum Concilium), kurioje yra skyrius apie bažnytinę dailę: „Bažnytinė dailė ir Bažnytiniai reikmenys“. Šioje konstitucijoje religinė dailė, o ypač bažnytinė dailė, kuri laikoma religinio meno viršūne, priskiriama prie kilniausių žmogaus kūrybinės dvasios reikšimosi būdų. „Dėl savo prigimties ji linksta tam tikru būdu žmogiškais kūriniais išreikšti begalinį Dievo grožį ir juo labiau didinti jo garbę bei šlovę, siekdama ne ko kita, kaip kuo labiau prisidėti prie žmonių dvasios maldingo atsigręžimo į Dievą.“ (*Konstitucija apie Šventąją liturgiją (2000).*) Bažnyčia vadinama Motina Maitintoja, ji – „tikrosios dailės draugė“, „nuolat ugde dailininkus“, be to, „<...>Bažnyčia visada pagrįstai save laikė vertintoja, sprendžiančia, kurie dailininkų kūriniai derinasi su tikėjimu, pamaldumu bei religinės tradicijos reikalavimais ir tinka šventam naudojimui.“ (*ten pat*) Religinė dailė už bažnyčios sienų nėra taip griežtai prižiūrima, bet ir čia iš menininkų laukiama supratimo ir tikėjimo į tai, ką jie vaizduoja.

Bažnyčia neatmeta nei vieno stiliaus, bet, atsižvelgdama į tautų būdą bei sąlygas ir į įvairių apeigų reikalavimus, priima kiekvieno laikotarpio ir įvairių tautų dailės lobynus. Tuo pačiu ragina tęsti šias tradicijas ir leisti „nekliudomai reikštis Bažnyčioje ir mūsų laikų visų tautų bei šalių dailei, jei tik ji su derama pagarba ir taurumu tarnauja bažnytiniam pastatams ir šventoms apeigoms, idant šitaip galėtų savo balsu įsijungti į tą nuostabią garbės giesmę, kurią katalikų tikėjimui praėjusiais amžiais giedojo iškiliausi kūrėjai.“ (*ten pat*) Globodami ir skatindami „tikrąją bažnytinę dailę“, ordinarai skatinami labiau atsižvelgti į „kilnų grožį“, nei į prabangą. Vyskupas turi rūpintis, kad į Dievo namus ir kitas šventas vietas nebūtų įleidžiama kūrinių „prieštaraujančių tikėjimui, dorai arba krikščioniškajam pamaldumui ir įžeidžiančių tikrąjį religinį jausmą formų iškraipymu arba meniškumo stoka, menkavertiškumu ir imitacija.“ (*ten pat*)

Bažnyčiose taikoma praktika šventųjų paveikslus laikyti saikingai ir tvarkingai. Apie meno kūrinių vertingumą sprendžia vyskupijos bažnytinės dailės komisijos. Vyskupai patys arba per gabius, išmanančius ir mėgstančius dailę kunigus rūpinasi, kad menininkai persiimtų bažnytinio meno ir šventos liturgijos dvasia. Be to, tose vietovėse, kur tai atrodo pravartu, dailininkų ugdymui patartina steigti bažnytinės dailės mokyklas arba akademijas. „Tačiau visi dailininkai, savo talento vedami norintys tarnauti Dievo garbei šventojoje Bažnyčioje, visada teatmena, jog tai susiję su savotišku šventu Kūrėjo sekimu ir su kūryba, skirta katalikų kultui, tikinčiųjų dvasiniam ugdymui, jų pamaldumui bei religiniam lavinimui.“ (*ten pat*)

Taip pat rekomenduojama, kad per filosofijos ir teologijos studijas klierikams būtų dėstoma ir bažnytinės dailės istorija, raida, bei „sveiki principai, kuriais turi remtis bažnytinės dailės kūriniai, idant jie išmoktų branginti bei saugoti garbingus Bažnyčios paminklus ir sugebėtų deramai patarti kuriantiems dailininkams.“ (*ten pat*) Bažnyčia siekia palaikyti glaudžius ryšius su menininkais, kuriančiais religine tema. Stebėdama, kad religinė dailė būtų teisinga ir atsiribodama nuo drastiškų, negatyvių ar nepagarbių kūrinių, interpretuojančių Šventraštį, Bažnyčia tarsi riboja menininkų kūrybinę laisvę, tačiau taip Ji saugo tikėjimo šventumą.

Pasaulietinė religinė dailė šiuo metu išgyvena atgimimą. Po ilgų metų, kuomet buvo ignoruojama tikėjimo praktika, profesionalūs menininkai noriai imasi Šventojo Rašto istorijų interpretavimo. Rojaus sodų, pirmųjų žmonių, pažinimo medžio, galų gale, apokalipsės ir pragaro vaizdiniai labai įvairūs.

2.2. Senojo Testamento mitai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

Religija neretai traktuojama kaip universalesnio mito raiškos forma, kaip įtaigiau atskleistas mitinis gyvenimas. Mitas be religijos įmanomas, religija be mito – ne. Religijoje žmogus ieško paguodos, apsivalymo nuo pasaulietinio purvo, išsigelbėjimo ir panašiai. Religiniai mitiniai pasakojimai mene interpretuojami labai plačiai. Jie - tai galimybė kalbėti apie šiuolaikinį gyvenimo būdą ir viso to pasekmes. Mito interpretavime glūdi didelės saviraiškos galimybės. Kūrybingi menininkai tarsi diskutuoja, ką praranda ir ką randą šių dienų žmonės dėl kadaisė jų protėviai išgyventų dramatiškų įvykių, aprašytų Senajame Testamente.

Senasis testamentas - judėjų Biblija, krikščionių Šventojo Rašto viena iš dviejų pagrindinių dalių. Jis sudarytas iš: Mozės Penkiaknygės, Pranašų tekstų ir Raštų (psalmės, patarlės ir kt). Jame aprašoma: Visatos ir Žemės sukūrimo, Žmonijos, judėjų (Dievo išrinktoji tauta) istorija; Judaizmo religinė teisė ir praktinės gyvenimo taisyklės (kurias smulkiau nagrinėja ir paaiškina Žodinė Tora); gamtos dėsniai ir jų veikimo, sąveikos sistema; dvasinio kūno ir pasaulio sandara. Senasis testamentas parašytas hebrajų ir aramėjų kalbomis.

Senasis Testamentas yra kanonizuotas. Kanonas reiškia: taisyklė, matas, norma. Bažnyčios nuostatos yra tokios: Biblija - Šventasis Raštas - tai įkvėptas Dievo Žodis. Jį įkvėpė dievas Šventąja Dvasia. Todėl Biblijos autorius yra Dievas. Šventosios Dvasios įkvėpti žmonės rašė, kai jie pergyveno įkvėpimą, nežiūrint nei vietos, nei laiko. Biblijos Senojo Testamento kanonizavimas vyko palaipsniui. Dėl atskirų knygų vyko ilgi pasitarimai. Jamnijos suvažiavime 100 m. visos ST knygos buvo peržiūrėtos, patikrintos ir priimtose. Nuo to laiko Senojo Testamento kanonizavimas yra užbaigtas. Ir tai reiškia, kad šis raštas yra šventas.

Senojo Testamento mitai yra literatūrinis tekstas, tokiu virtęs veikiant konkrečioms išorinėms sąlygoms. Dar iki XIX a. dažnai buvo teigiama, kad Senasis Testamentas yra vienintelis ir unikalus antikinių Artimųjų Rytų literatūrinio paveldo liudijimas. Bet dveji paskutiniai šimtmečiai archeologinių kasinėjimų Artimuosiuose Rytuose bei pastariesiems priklausančių antikinių filologinių lobių studijų dėka atvėrė naujus kelius į jų pažinimą ir sykiu naujas Biblijos interpretacines galimybes. Biblija, kaip literatūros kūrinys, po didžiųjų XIX-XX a. antikinėms civilizacijoms priklausančių tekstų (įvairūs epigrafai akmenyje, metalo plokštėse, medyje ir t. t.) atradimų pasirodo kaip tuometinio kultūrinio liudijimo visuma.

Šiuolaikiniai Lietuvos dailininkai perpasakoja tik mažą dalį Senojo Testamento istorijų. Mėgiamiausias jų – Edeno, Adomo ir Ievos, Juditos, apokalipsės, pragaro mitai. Prarasto rojaus tema interpretuojama dažniausiai ir labai įvairiai, todėl verta išskirtinio dėmesio. Kitos temos ne tokios populiarios, bet jų interpretacijos ne mažiau įdomios.

Grožinį biblijinį pasakojimą iliustruoja knygų menininkai, kaligrafai. O kadangi knygų menas toli pažengęs nuo tradicinės iliustracijos sampratos, tai jų darbai išauga iki koncepcinės idėjos realizavimo instaliacijos pavidalu. Z. Inčirauskienės „Pradžios knyga“ (2001) (3.), „Apokalipsė. Septynių angelų trimitai“. (1999) (4.), J. Kurtinaitienės „A.P.O.C.A.L.I.P.S.Ė.“ (2000) (5.), G. Gučaitės „Apokalipsė. Sandoros skrynia“ (2000) (6.) yra tokio meno pavyzdžiai. Raštas čia tik nedidelė priemonė kūriniui kurti. Menininkų instaliacijos, nežiūrint vienodos temos, skirtingos tiek raiška, tiek keliama įtampa. Z. Inčirauskienės apokalipsė šviesiomis vėliavomis plazdena vėjyje, nekeldama neigiamų emocijų, tiesiog žinia apie tai, kas neišvengiama. Jos darbai eksponuojami gamtoje, aplinka tampa kūrinio tąsa. Ir tai ypač svarbu darbui „Pradžios knyga“, kurio ekspozicija keliauja iš laukų į upelius, iš miškų į kiemus. Primindama, kad visa tai yra Dievo kūryba. J. Kurtinaitienės ir G. Gučaitės apokalipsės jau skelbia grėsmingą, baugią žinią. Pirmosios dailininkės pasaulio pabaiga užrašyta telegrafo juostelėje ir, kaip blogasis džinas uždarytas stiklinėje laboratorinėje kolboje, veržiasi į laisvę. galbūt J. Kurtinaitienė mąstė apie globalų ekologinį susinaikinimą. Mokslo pažanga šiandien tapo grėsme Žemei. G. Gučaitės sandoros skrynios „atominis“ švytėjimas taip pat kelia baimą.

Kad būti įtaigiam, nereikia būtinai imtis naujų, neįprastų raiškos priemonių. Š. Sauka dirba tradicinėmis technologijomis, bet jo paveikslų siužetai net labai įsimintini. Mitinė tema nesvetima šiam menininkui. Tik jis nėra pagarbus religinei temai. Š. Sauka mažai priklausomas nuo moralinių, etinių ar estetinių apribojimų. Jo pasirenkami paveikslų vaizdai ir siužetai kontroversiški. Dailininkas nelaukia išsigelbėjimo, o deklaruoja žmogaus prigimties ydingumą. Mėgstami motyvai – nuodėmingas žmogaus kūnas, mėsa, oda. Menininkas išsiskiria realistine plastika, atidumu detalei, konkretumui. Toks yra ir jo „Pragaras“ (1999) (7.) - tiršta masė kūnų, fantastinė erdvė, kuri turi košmaro, sapno, kliedesio parametrų, dailininko personažai susiję su aštria, negailestinga autoriaus savianalize ir siekimu atskleisti slapčiausius žmonių nuodėmingus troškimus, įgeidžius ir aistras. Menininko darbai rodo ydingą ir kraupų pasaulį.

Tai tik keletas kūrinių interpretuojančių religinius mitus. Pasakojimai apie egzistavimo pabaigą ar gyvenimą po mirties sulaukia didelio žmonių domėjimosi, kaip ir istorija apie egzistavimo pradžią.

2.2.1. Prarastojo Rojaus tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

Rojaus sodai

Senajo Testamento mitai, nors ir laikomi šventa tiesa, turi daug bendrų bruožų su pagoniškaisiais mitais. Pagoniškieji mitai – tai pasakojimai, išreiškiantys dvasinę tiesą ar esminį kultūros įsitikinimą, ką galima pasakyti ir apie Senajo Testamento mitus. Pagoniškieji mitai ypač teikia dalykų kilmės paaiškinimus, dažnai per dieviškų būtybių ar antžmogiškų gyvūnų grumtynes. Kadangi Šventasis Raštas tvirtai tiki vieną vienintelį Dievą, šventraštinuose mituose dieviškos būtybės išblėso, bet titaniškasis galynėjimasis gėrio su blogiu tebejaučiamas, pavyzdžiui pasakojimuose apie Rojų (Pr 2-3) (kitoks Rojaus mitas yra Ez 28,11-19 skaitinyje). Šios istorijos išreiškia, kad žmogus savo jėgomis negali pasiekti Dievo lygio.

MITAS:

Edeno sodas - tai biblinis rojus, pirminė Adomo ir Ievos buveinė. Idealus, pilnas santarvės, harmonijos ir laimės sodas. Edenas reiškia linksmybę, malonumą. Šiame sode iš žemės Viešpats Dievas išaugino įvairių medžių, gražių akims ir gerų maistui, su gyvybės medžiu ir gero bei pikto pažinimo medžiu sodo viduryje:

„ 3Tik apie vaisių medžio sodo viduryje Dievas sakė: Jūs nuo jo nevalgysite nei jo liesite, kad nemirtumėte!"

Bet žaltys, kuris buvo gudresnis už visus žemės gyvūnus, įtikino Ievą paragauti šio medžio vaisių:

„ 6Kai moteris pamatė, kad tas medis buvo geras maistui, kad jis buvo žavus akims ir kad tas medis žadėjo duoti išminties, ji skynėsi jo vaisiaus ir valgė, davė jo ir savo vyrui, buvusiam su ja, ir jis valgė. "

Dievas nubaudė žalti už gundymą, Ievą - už nepaklusnumą:

„16 O moteriai jis tarė: "Aš padauginsiu tavo skausmus ir nėštumą, - skausme gimdysi vaikus, - bet aistringai geisi savo vyro, ir jis bus tavo galva". " (ST Pr3: 3-16)

Adomas pasmerktas „savo veido prakaitu" pelnyti duoną. Dievas aprenge juos drabužiais iš gyvulių kailių ir išvarė iš rojaus, kol jie dar nebuvo spėję paragauti gyvybės medžio vaisių ir tapti nemirtingais.

Tikriausiai dar nė viena šeima Žemėje nebuvo susilaukusi tiek dėmesio iš pačių įvairiausių sričių menininkų, kaip Adomo ir Ievos – pirmųjų žmonių šeima. Ievos ir Adomo vardus

žino ir tikintys Biblija, ir ja netikintys. Šios šeimos likimas lėmė visos žmonijos ateitį, jie iškeitė tobulą gyvenimą, ramybę, meilę, sveikatą į chaosą, neapykantą, išdavystes, ligas ir galop - mirtį. Konfliktas, tuomet kilęs tarp Dievo ir žmonių, tebesitęsia iki šiandien. Mene šis pasakojimas visais laikais buvo labai populiarus, o pastaruoju metu Lietuvos dailėje jis įgyja vis naujas interpretacijas ir raiškas.

Tradiciškai senuosiuose dailės kūriniuose rojus buvo vaizduojamas nuostabiai gražus, Adomas ir Ieva, einantys iš rojaus, piešiami nuogi, rankomis prisidengę savo gėdą arba persijuosę strėnas lapų vainikais. Jų veidai liūdni, kupini nevilties. Kartais juos varo angelas, mojuojantis kalaviju ar rimbu. Jo paskirtis nusidėjėlių nubaudimas. Šalimais stovi mirtis, primenanti, kad nuo šiolei jie yra mirtingi. Šiuolaikinėje Lietuvos dailėje prarasto rojaus tema suprantama filosofškai. Tai ne tik populiariausias mitinis siužetas pastarųjų metų dailėje, bet ir jo interpretacijos yra margiausios.

Rojaus vaizdiniai dažni grafikų, tapytojų, skulptorių darbuose: V. Balsys „Rojaus sodai III“ (1995) (8.), „Rojaus sodai VIII“ (1998) (9.), E. Vertelkaitė „Rojaus sodas“ (1999) (10.), O. Juškienė „Rojaus sodas I“ ir „Rojaus sodas II“ (2003) (11). Net instaliacijų kūrėjai ieško įkvėpimo mite apie rojaus sodą: Č. Gasiūnas „Pelenų sodas“ (1993) (12.), E. Frejus „Išvaymas iš sodo“ (1998) (13.). Tema plati ir menininkai drąsiai improvizuoja. Savotiška šios temos improvizacija yra ir Lukensko Č. „Paskutinė vakarienė“ (1991) (14.). Jo trylika medžių kamienų yra užuomina į dvylika apaštalų ir Kristų, tuo pačiu šie medžiai primena sodą ir pirmųjų žmonių nuodėmę, kuriai atpirkti Jėzus pasiaukojė. Originalios kitų dailininkų interpretacijos: L. Matijošaitytė – Martinkienė „Edeno giria“ (1999) (15.), L. Švaikauskienė „Malonumų sodas“ (2003) (16.), R. Inčirauskas „Mini Edenas“ (2003) (17.) ir t.t.

Labai dažnai šiuolaikiniai menininkai Edeno nevaizduoja kaip tobulos ar gražios vietos. Jie apskritai abejoja tobulumo esamybe. Be abejo, rojus gali būti savaip gražus, bet tas grožis nemielas. Gal Edeno soduose ir nėra taip jau gerai?- svarsto menininkai. Štai Š. Saukos paveiksluose rojaus vaizdiniai greičiau primena skerdyklą, perkrautą pigios prabangos elementais. Maisto, papuošalų simbolika krikščioniškoje ikonografijoje turi negatyvią prasmę. Todėl dailininkas kūriniuose pakylėja nuodėmingąjį materialųjį pasaulį iki pseudo šventovės lygmens. Ne mažiau diskutuoti ir kitų menininkų sodai, vieni nuvytę, sudegę, kiti puošnūs, bet sintetiniai, negyvi savo prabangoje - dengti auksu, puošti brangakmeniais.

Kaip puošnus rojaus paukštis, V. Balsio sodas, nutūpęs ant laktos, puikuoja egzotiškais plunksnomis – žydinčiomis žolėmis. Dailininkas kuria džiugią ir padykusią

nuotaiką. „Rojaus sodų III“ šiltos spalvos sušildo šaltą akmenį, o trapaus ir margo žolyno karūna kontrastuoja su patvariu kūno - lizdo metalu. Ne mažiau egzotiški ir „Rojaus sodai VIII“ - tai fantastiška gėlė, kurios žiedlapių vainikas kukliai puošia banguojantį, faktūromis ir šilto kolorito spalvomis margintą stiebą. Dailininkas smarkiai nutolęs nuo įprastų rojaus vaizdinių ir simbolių. Pasirinktuose gamtos elementuose juntamos vaisingumo, cikliškumo ir laikinumo nuojautos.

E. Vertelkaitės sodas geometrinių figūrų, margų dėmių ornamentas. Religinio mito siužeto reikalavimai nesaisto ir šios autorės kūrinio. Ji iš žinomo mitinio pasakojimo kuria savo ikonografiją. Čia dera biblijiniai kanonai ir šiuolaikinio gyvenimo simboliai. Dėliodama pabirus siužeto elementus, kuria dekoratyvią visumą. Personažai gyvena tuščiuose spalvų plotuose ir marguose ažūruose. Tamsi atmosfera prisodrinta nerimo ir įtampos. Baugina smurtiniai popkultūros elementai ir neišnarpliotos istorijos nuojautos. Siužetas – tai daugiaplanis tinklas, kaip ir pats mitas – mistinis ir iki galo neperprantamas.

O. Juškienės nutapytame diptike matome du rojaus vaizdinius: vieną tobulą, gražų, išpuoselėtą su pažinimo ar gyvybės medžiu centre ir kitą – sunykusį, nuvytusį, purviną. Įdomu tai, kad šiame rojuje pavaizduotos kelios Ievos, bet nematyti Adomo. Moteriškajame rojuje merginos klaidžioja ir sensta kartu su savuoju sodu.

Instaliacijose kuriami rojaus sodai išpūdingi savo erdvėmis, proporcijomis. Jie didingi, tačiau išmirę ir žiūrovą kviečia pasivaikščioti po prarastos laimės griuvėsius. Čia demonstruojamos nusivylimo, naikinimo, mirties idėjos. Lukenskas Č. sukūrė tuštumos išpūdį. Belapiai medžių kamienai, šukės po kojomis ir nykus vienatvės jausmas lydi kelionėje po menininko rojų. Nudžiuovęs medis ikonografijoje simbolizuoja pirmųjų žmonių nuodėmę. Č. Gasiūno „Pelenų sodas“ – tai didelę erdvę užimančios apdegusios ar surūdijusios konstrukcijos, objektai, kurių paskirties prasmė sudegė kartu su žaluma. Ir nors autorius nenurodo tiesioginės sąsajos su Edenu, tačiau simbolinė krikščioniškoji rojaus sodo prasmė nenoromis peršasi žiūrovui, žinančiam šį mitą. Didelės erdvės, įvairūs, nesikartojantys, įdomūs savo formomis medžiai – objektai kuria turtingos aplinkos išpūdį. E. Frejaus darbas traukia dėmesį originalia interpretacija. Jo sodas – tai paberti surūdiję varžtai, viny, gelžgaliai. Autorius taip toli net nuo simbolinio medžių vaizdinio, kad belieka tik pasiduoti jo įtikinėjimui, kad sodas gali būti ir toks.

L. Matijošaitytės – Martinkienės „Edeno giria“ minimali spalvomis ar pavidalų įvairove. Griežtos linijos, kampai, aštrios briaunos, kietos formos. Jokio gyvo medžio, švelnios žolės vaizdinio. Vienintelis nuolankumas gamtai tai truputis žalios - augalijos atsinaujinimo - spalvos, bet net ir tai šiam sodui nesuteikia gyvasties. Negyvas ir L. Švaikauskienės „Malonumų sodas“. Puošnus auksinis darbas, jo vaisiai primena pirmąją nuodėmę, bet nekalba apie kančias, kurios

sekė, o pasakoja apie kūniškuosius malonumus, kurie tapo nuodėmingai saldūs, pirmiesiems žmonėms patyrus gėdos jausmą dėl nuogo kūno.

Inčirausko mini Edenas - tai aštrių, kietų, šaltų, smulkių objektų rinkinys. Čia gali atrasti kokio gyvio ar daikto užuominas ir visi šie objektai ginasi ilgais aštriais spygliais. „Daiktiškoji improvizacija“ - taip dailininkas kalba apie savo kūrinis. Jo darbai kuriami iš naudotų, pirminę savo funkciją praradusių daiktų. Menininkas mitą interpretuoja, siekdamas visapusiškiau pažinti ir atverti gilesnį mitinio pasaulio turinį. Jam svarbi krikščioniška pozicija.

Net ir tuomet, kai menininkai vaizduoja „tradicinį“ rojų, jie nevengia kičo elementų, tarsi pataikaudami miesčioniškam žiūrovo skoniu. Kyla mintis, kad šiuolaikinis žmogus taip nutolo nuo natūralaus savo prado, kad nėra laukiamas danguje. Jis kaip bacila užkrečia viską aplinkui savo siekių menkumu, polėkių ribotumu, nenoru tikėti į gerį, nesavanaudiškumą ir meilę, todėl menininkai kuria specialius rojus sodus šiuolaikiniam žmogui. Gauname tiek, kiek esame verti. Juk, paklausus šiuolaikinio žmogaus, kaip jis įsivaizduoja rojų, kažin ar, pripratęs prie modernaus pasaulio ir jo gėrybių, jis dar mokės džiaugtis gėlėmis ir paukščiais.

Adomas ir Ieva

Žmogus - Dievo kūrybos vainikas. Visatos sukūrimas, Žemės pavertimas gyvenama planeta neprilygsta žmogaus sukūrimui. Juk, kad ir kokie gražūs kalnai ar jūros bebūtų, Dievo Sūnus Jėzus neatėjo kentėti, mirti ir prisikelti dėl jų. Dievas nevadina savo sūnumis ir dukterimis žvėrių. Todėl iš molio Kūrėjas sukuria Žmogų pagal Savo atvaizdą ir panašumą. Taip pasakojama Senajame Testamente, tačiau šiuolaikiniam menininkui nieko nėra švento. Net ir pirmasis žmogus, jų nuomone, priklausė nuo savo primityvių instinktų, godulių ir aistrų – toks jis ir vaizduojamas dailininkų kūrinuose.

Š. Saukos Adomas („Adomas ir Ieva“, 1995) (18.) savo paties nuodėmių vergas, todėl nusiramino ir tikėjimo visuotiniu atpirkimu šiame kūrinyje tikrai nesuras. Ar besimasturbuojantis Š. Saukos Adomas nežino, kad Dievo akyse jis daro nuodėmę? Susirūpinimo, gėdos čia nematyti, greičiau galima išvelgti abejingumą atliekamam „darbui“. Gašlumas laikomas viena iš didžiausių septynių mirtinųjų nuodėmių. Iš pradžių jis buvo labiau siejamas su vyrais, vėliau - su moterimis. L. Cicėno „Adomas“ (1999) (19.) tų pačių instinktų vedamas, tik čia viskas pateikta gerokai subtiliau. Dailininko pateiktas pirmojo žmogaus portretas yra be paties Adomo. Iš

paveikslo žvelgia vylingos moteriškos akys, o svarbiausiu akcentu tampa skaisčiai raudonam ovale įrėmintos lūpos. Nereikia net spėlioti, kas labiausiai šiam Adamui rūpi.

Viešpats tarė “Negerai žmogui būti vienam”(Pr. 2:18, 21) Kūrėjas išima iš šio tobulo žmogaus šonkaulį ir iš jo suformuoja tobulą Moterį. Na, jei jau kalbama apie tobulą moterį, koks moters tipažas šiuolaikinių menininkų yra laikomas tobulu ar bent netoli to? M. Jukniūtės Ieva darbe „Improvizacija išvaymo tema“ (1990) (20.) pasižymi kūniškuoju moteriškumu. Apskritai, moters įvaizdis šiandien dažniau siejamas su seksualine jos puse, graži išvaizda turi tai pabrėžti, o dvasinis, vidinis grožis, nėra labai svarbus, todėl nefiksuojamas. Š. Saukos Ieva nutapyta į porą šio menininko Adamui, todėl nelabai graži akiai, bet jos seksualinės intencijos pateikiamos su grubiu akivaizdumu.

Adomas pirmą kartą išvydęs Moterį, atpažįsta ją (Pr 2:23). Toliau Dievas palaimina šeimą ir jai nubrėžia tikslą: Pr. 1:28 “Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir užvaldykite ją, viešpataukite jūros žuvims, padangių paukščiams ir kiekvienam gyvam padarui, kuris kruta ant žemės!”

Šiuolaikinėje Lietuvos dailėje Adomas ir Ieva yra ne tiek pirmųjų žmonių, kiek apskritai - žmogaus, kaip esybės, egzistuojančios apibrėžtame laike, esančios su savais trūkumais ir privalumais, simbolis. Dailininkai neieško dvasinio išsigelbėjimo, o deklaruoja žmogaus prigimties ydingumą. Jie savo darbuose ieško kontakto su žiūrovu. Žiūrovas meno kūrimo procese vaidina nemenką vaidmenį, meno kūrinys užbaigiamas jam dalyvaujant. Menininkui svarbi žiūrovo reakcija, jo, kaip adresato, egzistavimas. Tik, deja, šiuolaikinis žmogus dažnai yra deindividualizuotas ir menininkai, kaip veidrodžiai atspindi deindividualizuotų žmonių laikmetį. Viena iš priežasčių, lemiančių dalies šiuolaikinio meno darbų populiarumą yra dailininkų pastangos įtikti publikai, o tiksliau gebėjimas įtikinti, kad publika gauna tai, ko jai reikia. Todėl labai dažnai Adomas ir Ieva yra postmodernaus pasaulio atstovai ir vadovaujasi šio laikmečio vertybėmis.

Š. Saukos Adomas ir Ieva - tai nuodėmingas žmogaus kūnas, mėsa, oda. Dailininkas – dvilypės žmogaus prigimties tapytojas. Personažai susijęs su aštria, negailestinga žmogaus analize ir siekimu atskleisti slapčiausius troškimus, įgeidžius ir aistras. Viešas seksualinės laisvės demonstravimas šiandien madingas, todėl šie personažai nebestebina drastiškesnių vaizdų persisotinusią publiką. Š. Sauka pasižymi nepriekaištingu anatomijos, piešinio ir kompozicijos išmanymu, įdomiu siužetu. Jo tapyba išoriškai primena senuosius meistrus, jų tapyimo manierą.

Paveiksle vaizduojamos lyg iš senovinių drobių nužengusios figūros, iš kažkur atsiranda paslaptinga šviesa, sluoksnis po sluoksnio išnyra pirmųjų žmonių pasaulis.

Kitokia M. P. Vilučio pirmoji šeima („Adomas ir Ieva“, 1996) (21.), čia pabrėžiama ne lytis, o šių žmonių modernus tapatumas. Autoriaus pasirinktas griežtas raiškos stilius, personažų poza (pykta Adomo ir besiginanti Ievos), kontrastingos spalvos žadina agresyvią dirglią nuotaiką, kuri taip dažnai žmones lydi šiandieniniame sparčiame gyvenimo tempe. Raumeningos ir gyslotos išstemptos Adomo ir Ievos figūros, tuščias tolimas horizontas, padiriki objektai (tarp kurių ir besimėtanti moters galva), pažinimo medis, labiau primenantis ietį – visa tai greičiau lyčių kovos laukas, nei Edenas.

Tradiciškesnės ir įprastesnės yra S. Šiukštos („Vyras, moteris ir medis“, 1999) (22.) ir A. Liaudansko („Adomas ir Ieva“, 200?) (23.) kūrinių šeimos. Labai dažnai nuo senų laikų pasitaikantis kompozicinis sprendimas: Adomas – Pažinimo ar Gyvybės medis – Ieva. A. Liaudansko skulptūra, apskritai, - mielas ir gražus darbas (tradicine grožio samprata), kur didesnis dėmesys skirtas ne originaliai mito interpretacijai, o geram technologiniam atlikimui, teisingom proporcijom ir gero išpūdžio kūrimui. Dailininko pirmieji žmonės svajingi ir ramūs. S. Šiukšta jau kuria įtampą. Jo personažų figūros statiškos, nenatūraliai sustingusios, galvos išstemptos ir kaip medžio pumpurai, rodos, stiebias į aukštį. Jie tapatūs su viduryje augančiu atšiauriu medžiu pasipuošusiu spygliais – šakomis, greičiausiai ir yra šio medžio vaisiai.

Nuopuolis ir jo pasekmės

Toliau, kalbant apie pirmąją šeimą, prieiname prie tragiškiausio - tiek Adomo ir Ievos, tiek visos žmonijos įvykio - kritimo:

- “Per vieną žmogų nuodėmė įėjo į pasaulį, o per nuodėmę mirtis, taip ir mirtis pasiekė visus žmones, nes visi nusidėjo”. (Romiečiams 5:12)

- “<...> dėl vieno žmogaus nusikaltimo mirtis įsiviešpatavo <...>.”(Romiečiams 5:7)

- “<...> vieno žmogaus nusikaltimas visiems žmonėms užtraukė teismą ir pasmerkimą <...>.” (Romiečiams 5:18)

- “<...> vieno žmogaus neklusnumu daugelis tapo nusidėjėliais <...>.”(Romiečiams 5:19)

Kodėl Dievas pasodino Gėrio ir blogio pažinimo medį, jei šis toks pavojingas, tai kodėl Jis neapsaugojo savo mylimų kūrinių nuo šio baisaus medžio vaisių ir baisių pasekmių? Dievas

leido rinktis – mirtį ar gyvenimą. Pirmieji žmonės buvo tobuli, dvasinis pasaulis jiems buvo lygiai taip pat realus, kaip ir materialus. Dievas, angelai, gyvybės medis ir medis pažinimo gero ir blogo jiems buvo lygiai taip pat matomi ir suprantami, kaip koks realus daiktas mums. Gyvatė užkalbina Moterį. Moteris staiga pamato, kad “medžio vaisiai yra tinkami maistui, patrauklūs akims ir, vieną suvalgius, galima išigyti išminties” (Pr 3:6). Nuodėmės apgaulė ir slypi tame, kad pradžioje ji atrodo patraukliai, tačiau visada su savimi atsiveda mirtį. Dėl rašte pabrėžiamos Ievos kaltės, ilgus amžius moteris religinėje bendruomenėje buvo laikoma prastesne ir lengviau pasiduodanti velnio apžavams. Bet juk sakoma, kad Moteris buvo apgauta, o Adomas pasirinko sąmoningai sukilti prieš Dievą. Juk Dievas asmeniškai prigrasė vyrą neskinti pažinimo medžio vaisių, o tuo tarpu Ieva tokį perspėjimą galėjo girdėti tik iš Adomo lūpų. Todėl Adomas, sulaužydamas Jo įsakymą, netikėdamas Jo žodžiu – “tą dieną, kurią valgysi jo vaisių, tikrai mirsi” (Pr 1: 2?), padarė nemažesnę nuodėmę.

Šiuolaikiniai Lietuvos dailininkai neanalizuoja kieno kaltė buvo didesnė, bet obuolys visada yra tik Ievos nuodėmės simbolis. Šventraštyje neparašyta, kad nuodėmės vaisius buvo obuolys, bet tradiciškai laikoma, kad tai buvo obelis, tikriausiai dėl to, kad lotyniškai „obelis“ ir „nuodėmė“ reiškiamos tuo pačiu žodžiu – *malum*. Tačiau pažinimo medis nebūtinai yra obelis, o jo vaisius – ne visada net vaisius, tikraja šio žodžio prasme. Interpretuodami prarasto rojaus mitą, menininkai vaizduoja pažinimo medį rojaus centre ar šalia pirmosios moters. Tačiau kartais medis ar jo vaisius tampa pačiu kūrinium: TaDas „Pažinimo medis“ (1995) (24.), T. Gutauskas „Gyvenimo medis“ (2002) (25.), S. Vaitiekūnas „Obuolys Ievai“ (2002) (26.), V. Tallat – Kelpša „Pažinimo obuolys“ (2004) (27.).

Medis yra viena iš seniausių tradicinių simbolių beveik visų tautų mitologijoje. Pačia bendriausia prasme medis simbolizuoja neišsenkančią gyvybinę energiją, kartu ir gyvybę, prilygsta gyvybės bei mirties idėjai. T. Gutausko „Gyvenimo medis“ yra paties universaliausio gamtos ciklo pasikartojimo, atgimimo simbolis. Atskiri gamtos pasauliai šiame kūrinyje jungiami į darnią visumą. Gyvenimo medis skelbia gyvenimo pergalę prieš mirtį. Menininkas derina dvi laiko plotmes – praeitį ir dabartį. Jis remiasi tradicija, tačiau ją kūrybiškai transformuoja ir pritaiko šiuolaikiniam postmoderniam mąstymui. „Gyvenimo medis“ yra masyvi tribriaunė kolona, primenanti milžinišką medžio kamieną, jungiantį dangų ir žemę. Tačiau šis mitinę pasaulio ašį reprezentuojantis kamienas kartu yra „gamtos muziejaus vitrina“. Trys plokštumos su stikliniais langais ir už jų matomais objektais simbolizuoja tris elementus – žemę, orą ir vandenį. Ketvirtas – ugnies elementas - paslėptas. Apšviesti spalvota šviesa objektai atrodo tarsi paslaptingi ženklai,

bylojantys apie intymų žmogaus santykį su gamta ir skausmingas ekologines nūdienos problemas. T. Gutauskui rūpi estetinė – meninė dermė su simboline potekste, susijusi su šiuolaikinio mąstymo ypatumais. „Gyvenimo medis“, būdamas iš pažiūros lakoniškas, yra kupinas semantinių poteksčių.

Senajo Testamento Pradžios knygoje minimi du netradiciniai medžiai – gyvybės medis ir gero bei pikto pažinimo medis. Krikščionybės tradicijoje gyvybės medis simbolizuoja pirmąją rojaus pilnatvę, o gero ir pikto pažinimo medis su viliojančiais vaisiais – pasidavimą pagundai, priešingai Dievo įsakymui. Ikonografijoje gyvybės medis vaizduojamas žaliuojantis ir žydintis, o gero bei pikto pažinimo medis – nudžiūvęs, kartais net su ugnies ženklais. TaDo instaliacija „Pažinimo medis“ lakoniška ir tiesmuka. Obelis su auksiniais obuoliais čia pranašauja pragaištį, o antikos laikais auksiniai obuoliai buvo laikomi nemirtingumo simboliu.

V. Balsio rojaus sodų medžiai – tai nežemiški augalai, E. Frejaus sodas – surūdiję varžtai ir viny, Č. Gasiūno apdegusios ir surūdijusios konstrukcijos – tai įdomūs savo formomis medžiai – objektai, L. Švaikauskienės rojus auksinis, jame medžių lapai, ir vaisiai iš brangaus metalo, M.P. Viliučio medis kaip aštrus ginklas, o A. Liaudanskas renkasi įprastą akiai medžio vaizdinį. Lietuvos menininkai pateikia daug improvizacijų šia tema.

Ant tokių medžių auga egzotiški pažinimo vaisiai. Krikščionybės tradicijoje obuolys įprasmina šios žemės viliones, todėl suvokiamas kaip pirmąją nuodėmės simbolis. Pažinimo medžio vaisius simbolizuoja nuodėmingumą. Ievos prakastas obuolys gana tradicinis tokio vaisiaus pavyzdys. Būtent toks V. Tallat – Kelpšos pažinimo obuolys. S. Vaitiekūno obuolys Ievai sunkiu akmeniu užgula visos žmonijos sąžinę. Vaisius nepakeliamas kaip pati nuodėmė ir neskanus kaip papuvęs ir kirminų išgriaužtas obuolys. Lauko riedulyje uždarytas pažinimas nesuviliotų jokios moters pirmąją nuodėmei.

Kas gi toji pirmąją nuodėmė? Tai netikėjimas ir iš jo kilęs sukilimas. Gėrio ir blogio pažinimo medis, augantis Edeno sodo viduryje buvo meilės egzaminas žmogui ir Dievui. O lemtingas sprendimas valgyti gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisių sulig pirmu kąsniu į šią Žemę įleido mirtį. Žinoma, Adomas su Ieva nekrito negyvi, nes žmogus pirmiausiai mirė dvasiškai ir tik po to fiziškai. Išgirdęs Dievo balsą Adomas su žmona pasislėpė. Atėjo dar vienas naujas patyrimas – baimė. Bausmės baimė. Pirmoji šeima buvo išvaryta iš Edeno.

Išvairo iš rojaus tema diskutuotina. Ją interpretuoja menininkės moterys, išvelgdamos šiame mite neteisybę moters atžvilgiu. Kalta - skamba kaip neapskundžiamas nuosprendis D. Norkutės darbe „Kalta“ (2004) (28.), kurio siužetas gali būti suprantamas

nevienareikšmiškai. „Be kaltės kalta“ - antrina jai E. Rakauskaitė savo kūrinium „Išvarymas iš rojaus“ (1995) (29.). Moters statusas labai smarkiai pasikeitė nuo Ievos laikų. Moterys prakalbo apie lygybę ir nenori būti baudžiamos už žingeidumą, nori būti laisvos ir lygios vyrams. Vyrų menininkų požiūris ne toks dramatiškas: V. Marcinkevičius „Atsisakę dangaus“ (1996) (30.), E. Frejus „Išvarymas iš sodo“ (1998) (13.).

Eglės Rakauskaitės gyvoji skulptūra šia tema yra ypač įdomi ir įtaigi. Ji apmąsto moters statusą visuomenėje. "Be kaltės kaltiems. Pinklės. Išvarymas iš rojaus." - bene žinomiausias autorės darbas. Menininkė būrį jaunų merginų (ką tik atėjusių iš vaiko amžiaus), apvilktų konfirmančių ir nuotakų suknelėmis, kasomis suriša į vieną tinklą. Kas gali simbolizuoti bendrumą: priklausomybę tai pačiai lyčiai, amžiaus grupei, jas jungia panašūs troškimai, viltys; bet taip pat tai gali būti ir naivumo sąžalys, be to, būryje jos tampa tik dalelė bendro objekto, bendro mechanizmo, bendros idėjos, kuomet asmenybės individualumas tampa nereikšmingu. Po 20-ies minučių toks bendrumas tampa skausmingas ir mergaitės išlaisvinamos. Ši gyvoji skulptūra - simbolis iliuzijų pasaulio, kuris lieka vaikystės prisiminimuose, kuris prarandamas kelyje į suaugusio žmogaus gyvenimą be vaikystės stebuklų, į moters rūpesčius. Iš naivios džiaugsmingos vaikystės rojaus į žemiškąją, pirmąją nuodėmės slegiamą, moters egzistenciją. Užduodina į pirmąją nuodėmę, kuri tapo prigimtinė kiekvienos moters nuodėmė (be kaltės kalta). Kūrinys dvasingas, graudus ir nuostabus.

D. Norkutės sukurtas triptikas „Kalta. Įsimylėjusi. Laikina“ palieka daug neatsakytų klausimų. Jei paskutinių dviejų autorės triptiko darbų temos gana aiškios, kalbančios apie moteriai svarbius dalykus: meilę ir sparčią laiko tėkmę, kurių pirmoji neša džiaugsmą, nusivylimą, leidžia pajusti motinystės laimę ir atsakomybę, antroji – negailestinga trapiam moters grožiui ir primenanti biologinį moters amžiaus laikinumą, tai pirmasis darbas - „Kalta“ - kelia dvejopas asociacijas. Pirmą asociaciją susijusi su pirmąją nuodėmės našta, nepelnytai vyrų užkrauta vien moteriai. Tuomet visos trys personažų būsenos apibūdintų prigimtines moters teises: būti atsakingai už žmonijos mirtingumą, už meilę šiame pasaulyje ir už gyvybės pratęsimą. Tačiau kodėl „kaltoji“ laiko kruviną durklą rankose? Krikščioniškoje ikonografijoje tai jėgos, drąsos ir narsumo simbolis, kuris gali būti nebent Juditos rankose. Galbūt, moters kaltė tame, kad siekia valdžios, kuri nuo senų laikų yra vyrų rankose?

Istoriškai susiklostė taip, kad menininkai vyrai į kaltės temą žiūrėjo vienareikšmiškai: čia gundytoja Ieva pavaišino obuoliu „nekaltą“ Adomą. Šiuolaikiniai Lietuvos dailininkai nemėgsta tradicinių kanonų, todėl V. Marcinkevičiaus pirmieji žmonės rojaus atsisako kartu

vardan aistros. Spalvingi, ryškūs tapytojo Adomas ir Ieva mėgaujasi kūniškaisiais malonumais, manydami, kad prieš juos dorovingi rojaus sodo malonumai nublinksta, o žemės vargai tampa pakeliami.

E. Frejaus „Išvarymas iš sodo“ sunkiai apibūdinamas, nes labai jau šio sodo gyventojai primena mutavusius vabalus. Parazituojantys gyviai (niekaip negalima tų subjektų pavadinti žmonėmis) labai nemalonūs, jų išpampę kūnai ir plonos ilgos galūnės (?) primena vabzdžius, vegetuojančius atliekose. Jie bėga (?), ropoja (?) per improvizuotą rūdijančių gelžgalių „sodą“ nuo įsivaizduojamo dievo rūstybės. Ne pats palankiausias ir gražiausias žmonijos įvertinimas.

Šiaulių krašto menininkas P. Rakštikas mitologine tema kuria tapybos darbus („Ikaro skraidyklė“, 2004, „Mido sapnas“, 2004, „Chaosas, Kronas ir Gaja“, 2004) ir literatūrinės miniatiūras. Kartais miniatiūromis autorius papildo dailės kūrinį. Tiek tapyboje, tiek literatūroje senasis mito turinys perpinamas su šiuolaikinio gyvenimo aktualijomis. Iš mitologinio turinio detalių menininkas kuria savo siužetą. Pasakojimą pina, derindamas antikinius ir masinės kultūros elementus. Pabirios siužeto linijos komponuojamos į groteskišką visumą. Meno kūriniių personažai gyvena pasaulyje pilname absurdiškų situacijų, subjektų ir objektų.

P. Rakštikas (2005). Apie Rojų.

„Rojus neturi jokių tvorų ar sienų. Yra tiktai durys. Žemė yra pragaras, o jame stovi durys į Rojų. Pra- – veiksmazodžio priešdėlis, nusakantis pasikeitimą. Prabėgo, pralėkė metai, pralindo praslydo pro šalį pražiopsoję panosėje Rojaus duris. Rojaus žmona – Roja. Žemaičiai panašiai vadina žvėriukų rują. Pavasarį, kai pasirodo Roja, gyvūneliai praregi. Tuomet jie pamato Rojaus duris ir lenda į jį, triauškia pažinimo obels krituolius, mylisi, dauginasi bei džiaugiasi visais spec. zonos privalumais. Atlikę visas privalomas procedūras, jie ilsisi. Bendras Rojaus vaizdas tuomet primena Palangos pliažą. Durys uždarytos. Išėjimo nėra. Aš, Petras, sakau jums, durys uždarytos, bet rakinti jų niekadoms nebando. Jose net rankenos nėra. Sulekia perlais apsiarstę per Rujos lengvabūdiškumą, prišnerkščia, pridirba... Kol su angelais apsisivalome, žiūrėk, ir vėl nauja banda atleikia. Buvo toks vienas geradaris, kuris čia kasdien lyg į knaipę užeidavo. Negana to, pradėjo ir kitus už rankelių vedžioti. Pabudo kartą tėvelis nuo triukšmo, davė sūnui pylos, uždraudė perlus kiaulėms mėtyti ir pasiėmė į savo UAB-ą asmeniniu vairuotoju. Tai va. Stovi tas Rojus lyg telefono būdelė dykumoje, ne būdelė net, o tik durys. Šalia jo trainiojasi Ruja, vis patepa vyro vyrius, kad negirgždėtų. Aš durų fiksatorių prižiūriu. Kad nesugestų... O kažkokia merga Metafora mane sargu pavadino, raktais apkarstė, sutaną apvilko... Pliurpalai visa tai.“

2.2.2. Juditos tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

Moteris religiniame gyvenime (Juditos pavyzdys)

Moters statusas religijose per amžius nuo matriarchatinės iki patriarchalinės bendruomenės gyvavimo kito. Archeologiniai tyrinėjimai pateikia nemažai įrodymų, jog didžioji deivė motina daugelyje senovės visuomenių buvo aukščiausia dievybė. Priešistoriniais laikais buvo daugybė deivių motinų bei kitų moteriškų dievybių. Ankstyvosiose visuomenėse moterys buvo išskirtos ir apdovanotos pirminėmis religinėmis pareigomis. Tačiau pamažu dauguma moteriškų dievybių tapo žmonėmis, padėjėjomis arba tam tikrų atskirų funkcijų globėjomis, o pagrindiniais dievais palaipsniui tapo vyrai. Paplito moters, kaip pavojingos pagundos, traktavimas. Vaikystėje mergaitės buvo mokomos užgniaužti savo jausmus ir valdyti savo moterišką pusę. Palestinoje, įsitvirtinus Senojo Testamento judaizmui, buvo ne tik panaikintos moteriškos dievybės, bet ir griežtai apribotas moterų dalyvavimas religinėse veiklose.

Kuomet didžiosios pasaulio religijos “subrendo”, jos labai panašiai vaizdavo bei traktavo moterį ir jos vietą religinėje veikloje. Moterys buvo suvokiamos kaip žemesnės, nei vyrai, ir nuo jų priklausomos; joms prieinamos religinės veiklos buvo žemesnio, dažniausiai patarnavimo pobūdžio. Iki šių dienų žydų ortodoksų vyrai kalba rytinę maldą: “Palaimintas esi, Viešpatie mūsų Dieve, Visatos valdove, kad nesukūrei manęs moterimi”. Žydų moterims tradiciškai neleidžiama studijuoti šventosios Toros ir net mokytis hebrajų kalbos; moterys nedalyvauja minijanoje (dešimties vyrų kvorume, atliekančiame visuomenines religines paslaugas), negali viešai skaityti Toros, o sinagogoje sėdi specialioje vietoje, atskirtos nuo vyrų.

Krikščionybė, kuri remiasi žydų religija, atskleidžia ilgą moterų, kaip antrinių būtybių, istoriją. Šv. Paulius suformulavo nuostatą, kuri išliko devyniolika amžių: “Moteris turi būti mokinė, klausanti tyliai ir su deramu nuolankumu. Aš neleidžiu moteriai būti mokytoja, ir moteris neturi vadovauti vyrui; ji turi būti tyli. Nes pirmas buvo sukurtas Adomas, o po to Ieva; ir ne Adomas nusidėjo; tai moteris, pasidavusi apgavystei, įpuolė į nuodėmę.”

Pagrindinės ankstyvosios krikščioniškosios tradicijos idėjos apie moterį, išlikę visoje jos istorijoje, yra šios:

- Moterys gundo ir suvedžioja; jos menkesnės, nei vyrai, tačiau savo seksualinio patrauklumo bei klastos dėka nusitempia žemyn ir jį.
- Moterys, kaip žemesnės už vyrus, turi likti religinės veiklos užnugaryje.

- Moterys, kurios nori užsiimti religine veikla, gali įsijungti į specialias tam tikslui įkurtas religines institucijas. Laikydamosi celibato, jos gali priartėti prie Dievo, tuo suteikdamos naudą tiek sau, tiek aplinkiniams vyrams, kadangi pasitraukia iš sąveikos, galinčios lemti Dievo nustatyto moralinio kodekso pažeidimą.

- Vadovavimas ir sprendimų priėmimas priklauso vyrams. (*Pagal: Moteris ir religija. (1999).*)

Manoma, kad Senojo Testamento Juditos knyga buvo parašyta Palestinoje II a. pr. Kr., Makabiejų sukilimo laikais, norint pakelti žydų tautos kovinę dvasią. Judita buvo pavyzdys nuolankios, pamaldžios moters, kuri savo nuodėmingą moterišką prigimties pusę – grožį, pagundą ir klastą – panaudojo Dievo tautos labui. Pasak mito, vėliau Judita atsisakė santuokos pasiūlymų, paskirdama savo gyvenimą atgailai ir maldai.

MITAS:

Juditos knygoje rašoma, kad Asirijos kariuomenė laikė apsiaustyje žydų miestą Betuliją. Kai jos gyventojai, pritrūkę vandens ir nebegalėdami atsilaikyti, nutarė pasiduoti, turtinga ir graži miestietė našlė Judita pasiūlė išsigelbėjimo planą. Ji apsirengė gražiausiais drabužiais ir išsipuošė taip, kad nė vienas vyras negalėtų atitraukti akių, ir pasiėmusi tarnaitę, nuėjo į priešų stovyklą. Apsimetusi, kad pabėgo nuo savo tautiečių, ji gavo leidimą įeiti pas priešų kariuomenės vadą Holoferną, ir pasiūlė jam tariamą planą, kaip įveikti žydų pasipriešinimą. Priešų stovykloje ji praleido keletą dienų. Holofernas, sužavėtas Juditos grožio, įsimylėjo ją ir pakvietė į pokylį. Puotai pasibaigus, jie pasiliko dviese palapinėje. Holofernas buvo išgėręs daug vyno, tuo pasinaudojo Judita:

„ Nuėjusi prie lovos šulo Holoferno galvūgalyje, ji nusiėmė ten kabantį jo kalaviją, priėjo arčiau jo lovos, pagriebė jį už plaukų ir tarė: "Duok man jėgų šiandien, VIEŠPATIE, Izraelio Dieve!" 8Tada iš visų jėgų du sykius ji kirto jam į kaklą ir nukirto jam galvą. " (ST Per 13, 6-8)

Kol žmogžudystė dar nebuvo atskleista, Judita su tarnaitė pabėgo iš stovyklos ir grįžo į miestą pas saviškius. Žinia sukėlė didelį asirų karių sąmyšį, ir jie, žydų persekiojami, atsitraukė.

Senajo Testamento Juditos knygos herojė, žydų kovos prieš Artimųjų Rytų pavergėjus pavyzdys. Šiuolaikinėje Lietuvos dailėje ji moteriškos klastos, feminizmo ar aukos rolę atliekantis personažas. Juk šiandien tiek daug kalbama apie moterų vaidmenis ir teises. Tradiciškai dailėje Judita buvo vaizduojama su nukirsta Holoferno galva, kalaviju ir maišą laikančia tarnaitė. Šiuolaikinėje dailėje Judita „šienauja“ viskuo, kas pakliūna po ranka: dalgiu, kirviu, durklu ar kardu, o Holofernas čia nebūtinai, svarbus pats žudymo procesas.

Taip pat Judita – pavojingos moteriškos pagundos simbolis. Ji myli savo tautą taip smarkiai, kad imasi vyriško kario vaidmens, ir į kovą patraukia su moteriška klasta. M. Jukniūtės herojė („Trumpas Juditos triumfas“, 1990) (31.) yra gundančios moters ir kario dermė. Karo tarnyba daugelyje kultūrų buvo ir tebėra laikoma išskirtine institucija, įtvirtinančia vyro statusą visuomenėje, - kurios atvirumas moteriškai auditorijai šiandien laikomas svarbiu feministinio aktyvumo tikslu. Vizualios šios temos reprezentacijos (kurios, remiantis psichoanalize, siejamos su išstumta, pasąmonine informacija (įvairioms psichoanalizės, analitinės psichologijos mokykloms atstovaujantys autoriai – Erikas Neumannas, Karen Horney, Jacquesas Lacanas – pripažįsta pasąmoninę vyrų baimę moterims) išduoda psichologinį diskomfortą ir baimę, kurią išprovokuoja moterų statuso pasikeitimai.

R. Sližio „Judita“ (1998) (32.) galbūt atspindi tą baimę. Ji, apsiginklavusi moteriškuoju žavesiu ir gudrumu, valdo vyrus ir jų pasaulį. Dailininko tyrinėjimo objektas yra socialinė aplinka ir *homo socialicus* gyvenimas bei problemos. Socialinė dimensija dailininkui svarbiausia. Judita graži, ryškiu makiažu ponė – tipiška miesčionė su feministinėm intencijom. Tapytojas turi ypatingą individualią plastinę kalbą, savaip interpretuoja temą ir siužetą, priartindamas ją prie šiuolaikinio gyvenimo realijų. Su pasimėgavimu atskleidžia tokių juditų ydas. Darbas pasižymi šmaikščia ironija, skeptišku žvilgsniu į aplinką. Judita - groteskiškas personažas, įkūnija snobiškos visuomenės atstovę, žingsniuojančią per numanomas vyrų galvas. Tačiau dailininkas nežvelgia į savo personažę iš aukšto, nemoralizuoja žiūrovams, rodo mūsų visuomenės ydas ir silpnybes, bet nesmerkia, su pasimėgavimu ironizuoja, tačiau nepraranda saiko.

Juditos kūniškumas (moters įvaizdis dailėje)

Moters įvaizdis dailėje paskutiniaisiais dešimtmečiais transformuojasi. Daugelis pamatinių strategijų, nesunkiai atpažįstamų šiuolaikiniuose, taip pat ir masinės kultūros naudojamuose, moterų įvaizdžiuose, buvo suformuotos dar renesanso laikais, kai ištvirtino moters (stebimo objekto) ir vyro (kuriančio subjekto) priešprieša. Moters vaizdinys buvo pateikiamas toks, koks jis matomas vyro akimis, t.y. pabrėžiama lyties ypatumai, bet ne jos socialinis statusas. XIX a. besiformuojančio kapitalizmo visuomenėje ši priešprieša buvo papildyta klasiniais aspektais: kūrybinis vyro genijus buvo priešpriešinamas jusliam moters kūnui, kurį galima išgyti ir ekonomiškai, ir seksualiai. Šimtmečiu vėliau, vartotojiškos kultūros iščiose užgimus vaizdinei reklamai, buvo žengtas dar vienas nuoseklus žingsnis, patį moteriškumą tapatinant su perkama ir parduodama preke. Visos šios vizualinės strategijos sukūrė moterų regimumo iliuziją, tačiau apsunkino jų reprezentaciją atstovavimo požiūriu. Kitaip tariant, moterys tapo labai matomos seksualiai, tačiau nepastebimos socialiai. Visa šiuolaikinės kultūros ikonografija, analitikų nuomone, kur kas labiau apimta seksualumo idėjos negu bet kuri kita mums žinoma visuomenė.

R. Sližio Judita - šiuolaikinė nepriklausoma ir seksuali moteris. Jos socialinis statusas aiškiai apibrėžiamas – erotišką, bet pavojingą vyro žaisliuką, kuris kažkuriuo momentu gali virsti naikinančiu ginklu. Nors nėra išryškinti lytiškumo fiziniai duomenys, bet kuriamas personažas demonstruoja rafinuotą, savo išvaizdą išpuoselėjusios moters įvaizdį. Kūrinyje salsva spalvų harmonija, minkštos figūros formos tirpsta plokštumoje, kuriama prabangos ir atsainumo iliuzija.

M. Jukniūtės Judita – karys demonstruoja savo kūną. Galios poziciją vyrams mūsų visuomenėje garantuoja tai, jog jie pripažįstami kaip kontroliuojantys subjektai: vyrai žiūri, o moterys demonstruoja save. Nei nuoga, nei apsirengusi mergina ekstazėje aukoja Holoferną savajam dievui. Jokios savigraužos, baimės ar abejonių. Jos poza atvirai erotizuota, kūnas – juslus ir liaunas, juk fizinė jėga yra vyro statusą visuomenėje įtvirtinantis aspektas. Šioji mintis ir mūsų dienomis neprarado savo taiklumo. Moters įvaizdis visada išsaugo erotiškam, patraukliam, apgaulingai nepavojingam, jausmingam pasigėrėjimo objektui būdingus bruožus.

Lyčių tapatumo tradicijos turi senus vizualinės kalbos kodus. Renesanso laikais moters kūno grožis buvo laikomas tapybos grožio sinekdocha. Šiandien sudaiktintas (dažnai pornografizuotas) moters įvaizdis tampa masinės kultūros sinonimu. Tautos garbė, istorijos kūrimas ir išsaugojimas mūsų kultūroje tradiciškai priklauso vyrams. Moterų pasaulis – grožis ir mada.

Dvasinių Juditos išgyvenimų atspindžiai dailėje

Mūsų kultūroje moterys yra tapatinamos su gamta, kaip gimdančia, kuriančia stichija, bet kartu laikomos ir labiau nuo savo fiziologijos, kūniškumo priklausančiomis (ir per jį apibrėžiamomis) būtybėmis. Moters fiziologija sąlygoja tai, kad ji kupina emocijų, jausmų ir vidinių išgyvenimų, nenuspėjama savo poelgiais, nepastovi mintimis. Be abejo, Judita jautė savo žygio pasekmės, galbūt iš naujo vėl ir vėl mąstė apie tai, ką ji laimėjo ir ką paaukojo tą naktį.

Juditos mitas pasakoja apie beribę meilę tautai ir laisvei, dėl kurios jokia auka nėra per didelė, tačiau dalis šiuolaikinių menininkų suabejoja šios meilės verte. Jų kūrinuose Judita dramatiško likimo auka, pats žudymo aktas nukreiptas į ją pačią, o ne į mistinį Holoferną. A. Griškevičiaus „Judita iš Užubalio kaimo“ (1997) (33.), E. G. Bogdaniienės Judita („Saldžių sapnų Judita“, 2003) (34.), D. Norkutės mergina iš kūrinio „Kalta“ (2004) (28.) vaizduoja dvasinius moterų išgyvenimus. Kiekvienas reikšmingas poelgis palieka pėdsaką sieloje, kiekvieną lemtingą žingsnį lydi ilgos apmąstymų valandos. Šios Juditos savo jausmų spąstuose.

Jau antikos mituose tekstilė ir moteris – neatsiejamos sąvokos. Tekstilinkė E. G. Bogdaniienė ne tik verpia ir audžia, ji velia ir kamšo, siuvinėja ir mazgus raišioja, bei kuria mitologine tema darbus. Kūrinyje „Saldžių sapnų Judita“ – drastiškai interpretuoja mitinį pasakojimą. Menininkė pradėjo nuo sąmoningo priešinimosi tradicijai, nusistovėjusioms taisyklėms ir sukūrė ramiai miegančios mergaitės portretą, o tiksliau - paguldė nukirstą jos galvą ant pagalvės. Galva - žmogaus racionalumo, savimonės simbolis. Todėl ši Judita - savo poelgiu prarado svarbią dalį savęs ir galbūt liko su sopuliu ir bemiegėm naktim.

A. Griškevičiaus Judita iš Užubalio kaimo liūdnu pamąstymų apie užpelkėjusią būtį ir mūsų varganos provincijos mitologinis atspindys. Vaizdas dvelkia šalta melancholija ir vienatve. Šalia tradicinės kaimo pirkios, apsikabinusi didelį kirvį, smulkutė paauglė. Jos veide ryžtas, liūdnas susitaikymas su neišvengiamybe ir nelaimės nuojauta. Dailininko paveiksle peizažo elementai ir pati mergaitė virsta kiek makabrišku, bei dilginančiu fantastiniu tapytiniu scenovaizdžiu. Žiūrovas mintyse ima kurti kaimo Juditos gyvenimo scenarijų. Menininko tapybos maniera – tai siurrealistiniai formos ieškojimai, kur ramus peizažas staiga įgyja grėsmingą nuotaiką; nematomas šviesos šaltinis apšviečia pasaulį sunkia vakaro šviesa. A. Griškevičiaus raiškos būdas yra veikiau teatrališkai asociatyvus nei tiesmukas. Tačiau iš esmės dailininkas yra

kur kas arčiau aktualybės, nei atrodo pažvelgus į jo mitologinių siužetų drobes. Daug arčiau kasdieniškų lietuviškosios sąmonės apraiškų, nes senieji mitai čia persmelkti šių dienų dvasia.

D. Norkutė savo kūriniu „Kalta“ daugiaprasmiška. Moterys religiniuose mituose kaltinamos daugelių nuodėmių: pirmaprade nuodėme, gundymu ir paleistuvavimu, silpna valia, bereikalingu smalsumu, tuštybės nuodėme. „Kaltoji“ mergina laiko kruviną durklą. Jos rankose simbolis, kuriam paprastai priskiriamos jėgos, drąsos, narsumo ir tiesos reikšmės, jis taip pat gali būti atpildo ženklas. Tačiau kruvinas kalavijas čia nusikaltimo įrodymas. Savo triptike dailininkė perteikia kažkuria prasme tradicinės moters būsenas: kalta, įsimylėjusi, laikina. Kaltumo nuosprendis žeidžia, nes jis nepagrįstas. Šiuo atveju pati moteris tampa kaltės simboliu ir kūrinio personažas gali reprezentuoti tiek Ievą, tiek Salomę ar Juditą. Juolab, kad toks ginklas yra pastarosios atributas. Juditos poelgis iš vienos pusės yra herojiškas, iš kitos – tai visų pirma žmogžudystės aktas, neįmanoma vienareikšmiškai pasakyti pateisinamas jis ar ne.

Kai kuriuose darbuose išlieka tendencija moterį traktuoti arba kaip daug geresnę, arba kaip daug blogesnę, nei vyras, darant prielaidą, jog tik vyras pasižymi normaliu, „vidutiniu“ žmogiškumu. Taigi moteris arba statoma ant tyrumo, žavesio, skaistybės pjedestalo, arba smerkiama kaip piktoji ragana, suvedžiojanti sirena arba klatinga nusidėjėlė.

Mite žydų Judita visą savo likusį gyvenimą buvo labai gerbiama, lietuvių juditos negarbinamos ir kalaviju jos mojuoja ne vardan savo tautos, o vardan savo laisvės ir laimės. Tik kažin ar galima laimę nusiskinti kardu.

3. PAGONIŠKIEJI MITAI

3.1. Antikos mitai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

Tūkstančius metų mitinio pasaulio aiškinimo žmogui užteko. Nors mitas nekėlė tiesioginių klausimų, faktiškai jis davė atsakymus į labiausiai žmogų dominčius klausimus apie jo paskirtį ir lemtį pasaulio prigimtį ir tvarką, laiką ir amžinybę. Mitologinis pasaulio aiškinimas buvo būtinas žmogaus dvasinės raidos etapas. Prabėgo amžiai. Žmogus jau išsiskverbė į gamtos paslaptis, tačiau graikų mitai ir toliau žavi nuostabia žmogaus fantazija.

Antikinės Graikijos gyventojai paliko žmonijai ne tik nemirtingus meno, literatūros ir filosofijos paminklus, bet taip pat sukūrė nuostabių mitologinį pasaulį, kuris susideda iš legendų apie senosios Helados dievus ir didvyrius. Nepastovios, besikeičiančios ir viena su kita persipinančios mitų apie graikų dievus ir pusdievius siužetinės linijos buvo priklausomos nuo žmonių fantazijos, ypač nuo keliaujančių liaudies dainių, kurie senaisiais laikais gyveno Graikijoje. Vėlesnėse epochose tas senąsias liaudies religines legendas išplėtė ir praturtino graikų poetai ir filosofai. Taip mus pasiekė spalvingos graikų dievų, pusdievių ir herojų gyvenimo istorijos.

Graikų mitologija tiksliai nustatė dievų geneologiją, jų požymius, uždavinius, nubrėžė Olimpe viešpataujančių dievų hierarchines pakopas. Graikas savo dievus išivaizdavo kaip žmones, apdovanotus nemirtingumu, nežemišku grožiu ir antžmogiška galia. Dievams priskiriamos ne tik dorybės, bet ir žmogiškosios silpnybės bei ydos. Šie bruožai darydavo juos gyvesnius, tikresnius. Tuo pačiu savaip išryškėdavo ir juos sukūrusių žmonių fantazija. Mituose daug pasakojimų, garbinančių gamtos grožį, meno taurinančią galią, draugystę, pasiaukojančią meilę, kuri nesusvyruoja net mirties atveju, ir daugelį kitų giliai humanišku, kilnių žmogaus veiklos bruožų, kurie ir šiandien yra neatsiejami nuo mūsų moralės supratimo, todėl graikų mitai vis dar skaitomi, analizuojami ir interpretuojami.

Dailėje mitai iliustruojami dar antikoje, vėliau mitinių siužetų kūriniai buvo labai populiarūs renesanso, baroko ir klasicizmo epochose. Šiandien tik atskiros istorijos yra perpasakojamos dailininkų taip, kaip jos aprašytos mituose, dažniau šiuolaikinių kūrinių herojais tampa antikiniai personažai - pusiau gyvūnai, pusiau žmonės, kurie gyvena šiandienos aktualijomis.

3.1.1. Ikaro tema šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

„Ne sparnai valdo orą, jie tik simbolis to, kad tu esi toks pat dūžtantis kaip ir visi kiti“, - žodžiai iš dainos. Žmogaus skrydžio mitas yra labai populiarus mūsų mene. Galbūt ne kiekvienas galėtų papasakoti, kaip Ikaro istorija prasidėjo, bet daugeliui žinomas jo liūdnas galas. Dailininkai improvizuoja apie skrydį, laisvę, svajones ir jų dužimą.

MITAS:

Menininkas, meistras ir išradėjas Dedalas - nagingiausias skulptorius ir architektas, kilęs iš Atėnų, dirbo Kretoje. Jis pats pirmas suprato kaip daryti architektūrinius kūrinius. Kretos karaliui Minojui pastatė Labirinto rūmus, kur buvo laikomas jo žmonos sūnus, mitinė būtybė - Minotauras. Labirintas turėjo keletą vingiuotų koridorių ir posūkių atsiveriančių vienas į kitą. Atrodė, kad jis neturi nei pradžios, nei pabaigos.

Kartą, labirinte uždarytas Tesėjas nužudė Minotaurą ir iš labirinto pabėgo, valdovas taip supyko, kad jame įkalino Dedalą ir jo sūnų Ikarą. Dedalas išradingai sugalvojo, kaip pabėgti. Jie negalėjo salos palikti jūra, nes Minojus griežtai įsakė apžiūrėti visus laivus prieš jiems išplaukiant. Kol Minojus kontroliavo salos ir vandens kelius, Dedalas sumanė pasidaryti sau ir sūnui Ikarui sparnus. Jis stipriai surišo plunksnas, dėdamas jas nuo mažiausios iki didžiausios, kad suformuotų tankų paviršių. Didesnes plunksnas jis surišo siūlais, o mažesnes sutepė vašku. Kai paskutinis darbas buvo padarytas, Dedalas užsidėjo sparnus ir pradėjo jais plasnoti, taip jis pakilo į orą. Vėliau ir sūnų Ikarą Dedalas išmokė kaip reikia skraidyti su jo pagamintais sparnais. Kai abu buvo pasiruošę skrydžiui, Dedalas įspėjo Ikarą, kad neskristų per aukštai, nes saulė gali ištirpdyti vašką, taip pat ne per žemai, kadangi jūra banguoja, sušlaps sparnai ir daugiau jis nebegalės paskristi. Tėvas ir sūnus išskrido.

Jie praskrido Samosą, Dilosą ir Lebintosą, kai Ikaras, sužavėtas skrydžio, kilo vis aukščiau ir aukščiau norėdamas pasiekti dangų, kol pakilo per arti saulės. Liepsnojanti saulė ištirptė vašką, kuris laikė plunksnas ir plunksnos išsiskirstė. Ikaras krito į jūrą ir nuskendo. Dedalas verkė savo kūrinio ir sūnaus garbei pavadino tą vietą Ikarija. Pats Dedalas saugiai pasiekė Siciliją. Ten pastatė šventyklą Apolonui ir pakabino juose savo sparnus, kaip dovaną dievams. (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

Skrydžio katastrofa

Ikaras - tai pirmoji skrydžio katastrofa. Ši tema verčia svajoti, siekti to, kas atrodo neįmanoma, todėl Ikaras menininkų mėgstamas personažas. Vieniems jis - liūdno lemties simbolis: M. Jukniūtė „Ikaras Antrasis“ (1990), L. Budrys. Be pavadinimo (1991) (35.), V. Antanavičius „Ikaras“ (2001) (36.), P. Rakštikas „Ikaro skraidyklė“ (2004); kitiems – jaunatviško optimizmo, skrydžio laisvės pavyzdys, jiems nepatinka į jūrą krentantis Ikaras, jų Ikaras dar tik žvelgia į dangų.

Žmogaus noras pakilti į dangų skatina jį fantazuoti ir kurti. Ikaro skrydis - tai laisvės didybė ir dūžtančių svajonių dramatismas. Menininkams šis personažas padeda kalbėti apie šiuolaikinio žmogaus siekių ribotumą, abejingumą šalia vykstančioms dramoms. Mūsų visuomenė labai standartizuota: nuo vaikystės įteigiamos materialios vertybės kaip svarbiausios, laimės sąvoka siejama su valdžios ir finansiniu gerbūviu. Dauguma taip įsijautę į tradicinį „gero gyvenimo“ siekimą, kad nebemoka džiaugtis paprastais dalykais. Svajotojas, nusprendęs pasiekti dangų, iš anksto pasmerktas nesėkmei - pasiekęs saulę, nusvyla sparnus nuo degančio dujų kamuolio, bet dažniausiai žūsta savo kelio į svajas pradžioje. Kartais svajokliai - pasmerkti išsišokėliai, kaip vabzdžiai entomologo kolekcijoje, prismeigiami smeigtuku prie žemės - nėra čia ko skraidyti tiems, kuriems lemta ropoti. Sparnuotiems žmonėms ne vieta šioje visuomenėje, kaip ir keistiems svajotojams.

M. Jukniūtės „Ikaras Antrasis“ paaukotas eilių mūzai. Jis nukryžiuotas ant savų sparnų vardan lyrikos, vardan to, kad romantizmo dvasia neišnyktų realistų pasaulyje. Ikaro pečius trypiantys maži poetai skaito eiles, garbinančias herojiškus žygdarbius, svajingus polėkius, ir tuo pat metu riša sparnų skeveldras prie aukos rankų. Įsipainiojęs apgaulės, tuštybės tinkluose, skęsta Ikaras abejingumo jūroje.

L. Budrio melancholiškas jaunuolis, išskleidęs vabzdžio sparnus, liūdi vienatvėje. Dailininkas atidus santykiuose su vaizduojamu objektu, jautriai ir subtiliai kuria personažo nuotaiką. Nors darbo tematiką sunku tiksliai apibrėžti, bet žmogaus su sparnais idėja visų pirma yra įprasminama mitinio Ikaro pobūdžio kūriniais. Tapyboje dominuoja linija, ieškoma pusiausvyros tarp ženklų atpažįstamumo ir paslapties. Menininkas vengia tiesmukumo, tiesioginių nuorodų, palieka erdvės žiūrovo interpretacijoms.

V. Antanavičius laikomas savo kartos lietuvių tapybos radikalų. Savo laiku jis gražino tapybai modernizmo dimensiją. Jo paveiksluose susijungia įvairiopa pasaulinė modernizmo patirtis, tapybos ir piešimo balansas. Kūrinių stilistika rūsti, lengvai atpažįstama ir būdinga tik jam vienam. Jo Ikaro interpretacija niūri, naudodamas ne tik „aštrius“ spalvų derinius, bet ir plastiškai sureikšmindamas tapybinį objektą, sukūrė neišvengiamo dramatismo išpūdį. Darbe pagrindinis objektas – deformuota ir rekonstruota iki kraštutinumo žmogaus figūra. Ji pavirtusi socialinės tikrovės parafraze, buvusiojo ir esamo laiko ar būsenos simboliu. Jis ragina mus nedelsti, įprasinti savo būvimą.

Skrydyje dailininkų Ikaras vaizduojamas kaip begalinės erdvės dalelė. Žiūrovas stebi, kaip jauni ir seni ikarai šoka į dangų. Figūros sklendo kaip kokie paukščiai, kyla ir kartais skaudžiai krenta. Jauti personažų norą nors akimirksniai išsivaduoti iš kasdienybės, atsiplešti nuo žemės ir plačiai mostelėti rankomis tarsi sparnais. Žmogaus skrydis – tai poetinė metafora, kuri viena savo puse – regimasis šių dienų pasaulis, o kita – dvasinė kultūra, mitologiniai sąmonės vaizdiniai.

Skrydžio ironija

Šiandien dvasinė kultūra materialiais rūpesčiais užsiėmusiam žmogui nelabai rūpi, sielos polėkis jam skamba juokingai. Bandydamas pakilti nuo žemės gali atrodyti mažų mažiausiai naiviai: A. Griškevičius „Ikarų sindromas“ (1994) (37.), „Ornitologo kolekcija“ (2002) (38.), L. Strioga „Antanėlis nori skraidyti“ (1999) (39.), ar tiesiog ironiškai. Štai P. Rakštikas kuria liūdną miniatiūrą savo Ikarui: „Krinta Ikaro savadarbė skraidyklė. Plaikstosi Romos imperijos, TSRS, antrojo reicho ir kitokių sąjungų vėliavos, o grybai dygsta kaip dygę kiekvieną rudenį lojant šunims paskui istorijos traukinį.“ (P. Rakštikas. Ikarų skraidyklė, 2004). Jokie „esminiai“, „globalūs“ įvykiai negali pakeisti laiko tėkmės rutinos. Tačiau, nors žemės trauka yra pastovus ir nekintantis dalykas, visada atsiranda keistuolių, kuriančių fantastines sparnų konstrukcijas. Realistus tai erzina, o dažnam materialistui ikarų idealizmas yra įtartina, į nieką gerą nevedanti kategorija, nes ja spekuliuojama - laisvė nuo tam tikrų priklausomybių ir prievolių nėra įmanoma. Menininkai sprendžia šiuolaikinių maištininkų ikarų gyvenimą visuomenėje, kur sunku ryžtis išstrukti - būti laisviems nuo pilkos vidutinybių masės, jos rutinos, taisyklių, normų.

Šių laikų meno fone L. Striogos skulptūros - tarsi įkūnytas paprastumo ir nuoširdžios autentiškos kūrybos simbolis. Dailininko Antanėlis, kuris nori skraidyti, - tai nedidukas, aptakių

formų, žmogaus – paukščio silueto "medinukas". Jis ne išdidūs, ne atsiribojęs ir nepanašus į tradicinį ikarą, jis tiesiog mielas ir naivus mažas svajotojas. Atrodo, paprasta, bet kartu ir reikšminga, skaidru, tikra. Didingas Ikaro skrydis nėra toks įkvėpiantis, kaip šio paprasto vaiko svajonė pakilti į dangų. L. Striogos kūryba linkusi į kamerišką intymumą, ji poetiška ir jautri. Skulptorius apmąsto tautinę tapatybę ar savitumą, plastinėje formoje sujungdamas tautos pasaulėjautos, gyvenamos bruožus ir amžinas skrydžio svajas. Dailininkas linkęs į meditaciją, gilius apibendrinimus ir apmąstymus, todėl poetiška metaforų kalba - jo duona kasdieninė. Su švelnia ironija autorius pasakoja šiltą istoriją apie didžiapėdį Antanėlį, kuris, kad ir kaip plasnoja savo rankute, negali atsiplėšti kojos nuo žemės.

A. Griškevičiaus drobėse „Ikaras sindromas“ ir „Ornitologo kolekcija“ kasdienybės civilizuotos buities, kultūros aštri ironija. Norą pabėgti nuo miesto grūsties, pakilti virš kasdienybės menininkas vadina sindromu, tarsi tai būtų sveikatos sutrikimų konstatavimas. Virš miniatiūrinio Vilniaus palinkusi gigantiško paauglio Ikaras figūra ištiesia medinių konstrukcijų sparnus ir ... nepakyla. Vienoje vietoje netikėtai susitiko mitinis personažas ir senasis, bet naujas Vilnius, priklausą skirtingoms erdvėms ir pasauliams. Meninė kompozicijos struktūra gerai apgalvota, sudaryta iš gausių, preciziškai nutapytų detalių. Menininko tapyba lietuvių dailės kontekste išsiskiria siurrealistiniais formos ieškojimais.

Ornitologo kolekcijoje ant sienos tarp įvairių paukščių iškamšų kaba nuogas vyriškis su improvizuotais mediniais sparnais. Paukštis dažniausiai simbolizuoja sielą. Vyro sparnuotas kūnas tapo absurdo reliktu, kuris reprezentuoja šiuolaikinę visuomenę, žinančią, kad pakilti nuo žemės mojuojant rankomis, kad ir apmautomis sparnais, neįmanoma. Autorius negaili sarkazmo šiam įvykiui pažymėti. A. Griškevičiaus paveikslai provokuoja pamąstymams apie stebuklus kasdienybėje, praeities išsaugojimą, čia realus pasaulis persipina su mitiniu, o kuriamos fotografijos yra savotiška parodija, turinti paranojos bruožų.

3.1.2. Senovės Graikijos mitiniai personažai šiuolaikinėje Lietuvos dailėje

Mito forma kurdamas pasaulėvaizdį, senovės žmogus neieškojo jo konstravimo principų įvairovės. Svarbiausias jo mąstymo principas buvo lyginimas. Žmogus gerai žinojo, kad jo paties veiksmai turi tam tikrų padarinių: jis gali pagimdyti ir užmušti, pastatyti ir sugriauti. Visais šiais atvejais už padarinio slypi veikėjas. Todėl ir aiškindamas didžiulį bei paslaptinę pasaulį, žmogus, tą pasaulį sudvasinęs, ėmė ieškoti žmogų globojančių ir baudžiančių, bei gamtos reiškinius sukeliančių veikėjų. Kadangi gamtos reiškinių mastas pranoksta jo paties veiksmų padarinių mastą, tai, aišku, tie veikėjai turėjo būti galingesni už žmogų. Ilgainiui jie buvo pradėti vadinti dievais. Daugelio tautų mituose, taip pat ir graikų mitologijoje, kuri mums ypač artima, dievai yra labai žmogiški. Moksliskai kalbant, jie yra antropomorfiški (gr. *anthropos* — žmogus; *morphe* — forma). Antropomorfiniam pasaulio ir žmogaus vietos jame aiškinimui būdinga tai, kad mite veikia ir paprasto mirtingojo likimą lemia su įvairiais reiškiniais tapatinami dievai ir pusdieviai. Graikų mitų, kuriuose pasakojama apie jėgas, valdančias stichijas ir įtakojančias žmogaus gyvenimą yra labai daug. Jie sudaro margą, bet vientisą pasaulio ir žmogaus vietos jame vaizdą. Senasis graikų mitinio pasaulio suvokimas yra toks unikalus ir įdomus, kad ir šiandien dar nepamirštas.

Lietuvos kultūra taip pat – unikali ir savita. Tai reiškia, kad bent jau tam tikrais atžvilgiais ji skiriasi nuo kitų, tiek kaimynystėje, tiek ir toliau esančių nacionalinių kultūrų, be to, tas savitumas yra suprantamas kaip tam tikra vertybė, kurią verta išsaugoti. Kuomet menininkai imasi interpretuoti graikų mitus, jie juos savotiškai „sulietuvina“, padaro aktualiais ir mums - lietuviams. Įvardį "mūsų" galima interpretuoti ne vien siaurąja "lietuviška" prasme, bet ir platesne "europietiška" prasme (juk esame ne vien lietuviai, bet ir europiečiai). Šiuo atžvilgiu, iš europietiškujų kultūros šaknų mums pažįstami graikų mitai, apskritai yra nesvetimi, pažįstami didžiajai daliai žmonių, besidominčių kultūros dalykais.

Tai patvirtina ir tas faktas, kad Graikijos mitų personažai mėgstami lietuvių menininkų. Senų istorijų savitumas persipina su šiuolaikinių menininkų pasaulėvoka ir štai - turime įdomių mitinių interpretacijų dailės kolekciją. O kadangi kiekvieno menininko tapatumas savo esme yra autentiška saviraiška (čia svarbūs abu dėmenys – ir autentiškumas, ir saviraiška), tai interpretacijos labai skirtingos. Nuo tradicinių, įprastesnių vaizdinių: A. Kmieliausko ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995), net kelių dailininkų vaizduojamų Europos pagrobimų iki drastiškų, smarkiai nutolusių nuo mitinio teksto kūrinių: P. Rakštiko darbai, G. P. Janonis „Kentauro auklėjimas“ (1995) (48), M. Martišius „O, saule mano“ (2001) (50.), A. Griškevičius „Pegasas“ (2002) (51.),

A. Griškevičius „Minotauro pasirodymas“ (2002) (52.) ir t.t. Autentiškumas žymi patyrimo, egzistencinių išgyvenimų tikrumą, o saviraiška – to patyrimo išraiškos laisvę, įveikiančią visus išorinius bei vidinius apribojimus. Kuomet menininkas interpretuoja mitą, jo kūrinio turinys išlieka originalus, kadangi interpretacija – tai bandymas pateikti tekstą per savo pasaulėjautą. Be abejo, autentišką saviraišką turėtų patvirtinti tam tikras pirminis autentiškumas, kuris skirtingai suvokiamas, kadangi „autentiškumas“, „autentiška saviraiška“, „autentiška kūryba“ ir kitos panašios sąvokos šiandien praktiškai išnyko iš dabartinio dailės kritikos diskurso. Juk menininkas – tai išskirtinis žmogus, kuris savo kūryboje atskleidžia savo kaip asmens ir visuomenės mitinės sąmonės ryšius, jo autentiška saviraiška pasireiškia kūrybišku požiūriu į senąją pasaulėjautą. Šitai rodo, jog menininko statusas kartais įpareigoja ir edukacinei veiklai.

Helados dievai ir didvyriai

Graikų mitologijos apimtis ir įvairovė yra milžiniška. Ji sudaryta iš daugybės pasakojimų apie dievus, deives, didvyrius ir didvyres. Šie pasakojimai sklido iš lūpų į lūpas. Dėl tikslių rašytinių šaltinių nebuvimo, graikų mitologijos tyrinėtojai bandydami atkurti visus mitus dažnai naudojami išlikusiais atvaizdais, vazų piešiniais. Iš jų mes galime sužinoti apie baisius dievų nusikaltimus, žiaurius karus ir netgi vaikiškas Hermio išdaigas. O suskaičiuoti visas mitines būtybes beveik neįmanoma.

Įvairiose legendose, pasakojimuose, himnuose senovės graikų dievai išvaizda nesiskyrė nuo žmonių, išskyrus keletą chimeriškos prigimties būtybių (pvz.: Sfinksas), kurie yra kilę iš Artimųjų Rytų. Daug graikų dievybių turi gimimo mitus, bet tuo pačiu jie yra nesenstantys. Dievai yra beveik nesužeidžiami, nesergantys, gali pasiversti nematomais, gali akimirksniu nukeliauti didžiulius atstumus, gali kalbėti per žmones, jiems žinant ir ne. Kiekvienas turi išskirtinę išvaizdą, savo globojamą sritį, charakterį, pomėgius, tačiau šie aprašymai yra kilę iš daugybės archajiškų pasakojimų, kurie ne visada sutampa.

Iš Olimpo kalno viršūnės nužengę senovės graikų dievai, modernių dailininkų kūrinuose ne visada gyvena „modernų“ gyvenimą. A. Kmieliauskas cikle „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Akteonas virsta elniu“ (40.), „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“ (41.), „Aretūza virsta upele“, A. Griškevičius „Europos pagrobime“ (1997) (42.) pagarbūs savo personažams kaip ir senieji Helados gyventojai. Visgi neretai, pasipuošę šiuolaikinės civilizacijos atributais, dievai ir pusdieviai tampa mūsų laikmečio įkaitais, juokdariais, gyvenančiais visuomenėje, kuri neaukoja jų garbei, nestato

spalvingų spektaklių, bet kuria margus scenovaizdžius pavargusiems seniems dievams: G. Kazimierėnas „Europos pagrobimas“ (2001) (43.), G. Kazimierėnas iš ciklo „Graikiški sapnai“: „Pagrobimas“ (2001) (44.), „Didžioji Nikė“ (2001) (45.), J. Vencevičius „Venera ir kiškis“ (2000) (46.), TaDas „Kelionė į Tebus“ (2000) (47.), P. Rakštikas „Chaosas, Kronas ir Gaja“ (2004), P. Rakštikas „Mido sapnas“ (2004). Pastarasis menininkas miniatiūromis papildo dailės kūrinius, jo pasakojimo ironija aštresnė, nei abstrakčių tapybos siužetų:

P. Rakštikas (2005). „Chaosas, Kronas ir Gaja“: „Bedarbis Chaosas gavo begalinę laiko pašalpa. Visą ją leido Gajos lovoje ir be perstojo gamino Titanus. Titanai valkatavo, šlaistėsi po žemę ir kėlė sumaištį. Revoliucionierius Kronas su motina sudarė suokalbį. Apsiginklavo pjautuvu, nukirto hidra virtusią tėvo varpa. Varpa tapo Chaoso ir žemės santuokos nutraukimo priežastimi. Gaja su palengvėjimu atsiduso ir tapo feminisčių judėjimo pirmtake. Taip pasakojo graikai.“

P. Rakštikas (2005). „Mido sapnas“: „Midas buvo karalius ir turėjo didelį šunyną. Šunys daug ėdė, garsiai lojo, nelabai klausė šeimininko ir buvo linkę gyventi geriau. Neapsikentęs šunaujos triukšmo, jis supakavo savo auksinę karūną ir išspinduliavo į auksinį pasaulį duoneliauti. Va, toks baisus Mido sapnas.“ Iš tiesų mitas apie karalių Midą, kuris iš Dioniso gavo dovaną paversti viską prie ko prisilies auksu, yra pamokantis. Iš pradžių apsidžiaugęs be galo, vėliau Midas pradėjo nekęsti savo dovanos, kadangi negalėjo valgyti ir gerti. Begalinis godumas neturėjo liūdnos baigties, nes Dionisas atsiėmė dovaną.

Išraiškingą dekoratyvinių skulptūrų grupę A. Kmieliauskas sukūrė Italijos kurortiniame Gamberalės miestelyje. Tai šešios fontanus puošiančios balto marmuro skulptūros, sudarančios tris daugiafigūrines kompozicijas, pagal Ovidijaus „Metamorfozių“ giesmes: „Akteonas virsta elniu“ (1994 - 1995), „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“ (1994 - 1995), „Aretūza virsta upele“ (1994 – 1995). Joms kaip ir antikinėms skulptūroms būdingas idealistinis natūralizmas. Kaldamas šias skulptūras, dailininkas „atrado“ marmurą ir mitologinių vaizdinių pasaulį. Glotnus akmens paviršius, skulptūrinių formų kontrastai tarsi įkvėpia figūroms spinduliuojantį gyvastingumą. Akteonas, virstantis elniu, dramatiškas beviltiškos kovos atspindys. Tai mitas apie jaunuolį, kurį užaugino kentauras, vardu Cheironas. Jis išmokė jaunuolį meistriškai medžioti. Kartą Akteonas medžiodamas pamatė upėje besimaudančią deivę medžiotoją Artemidę ir buvo priblokštas mėnulio deivės grožio. Žinota, kad Artemidė be galo saugo savo skaistybę. Itūžusi, kad Akteonas pamatė ją nuoga, pavertė jį elniu, ir vargšą jaunuolį sudraskė jo paties šunys. Būtent tas momentas užfiksuotas A. Kmieliausko skulptūroje.

Kitame menininko kūrinys – „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“ – pagrindinis herojus mitinis gyvis – kiklopas. Kiklopai verti išskirtinio dėmesio, kadangi jų personažai jau seniai audrina dailininkų vaizduotę. Iš meno istorijos žinome, kad tai gana populiarus herojus. O ir šių fantastinių būtybių kilmės istorija yra įdomi. Pagal kiklopų polinkį į kalvystę dauguma mokslininkų mano, kad kiklopų legenda kilo iš realios kalvių praktikos. Kalviai devėdavo akies raištį, uždengdavusį vieną akį, taip apsisaugodami nuo abiejų akių apakimo, kurį sukeldavusios skriejančios kibirkštys. Kalviai taip pat išsitatuiruodavo koncentrinis apskritimus ant kaktos saulės garbei, tai yra antrasis galimas legendos kilmės šaltinis. Kita kiklopų mitų kilmės teorija yra tokia, kad graikai radę pirmųjų priešistorinių dramblių kaukolių (Kretoje yra išlikusių). Dėl didelės straubliui skirtos skylės kaukolėje ir palyginus mažų skylių akims, galėjo būti pamanyta, kad tai vienakio milžino kaukolė. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad vietiniai gyventojai niekada nebuvo matę gyvo dramblio tai yra labai tikėtina teorija.

MITAS:

Kiklopai arba ciklopai - graikų mitologijoje milžinų rasė, kurios atstovai teturėjo vieną kaktoje esančią akį. Kiklopas reiškia "apvali akis". Graikų kalboje minimos dvi kiklopų kartos: pirmoji karta buvo kilusi iš Urano ir Gajos, antroji - Poseidono ir Toosos sūnus Polifemas ir Eurimo sūnus ir pranašas Telemas.

Pirmosios kartos kiklopai buvo trys: Brontas, Steropas ir Argas. Jie buvo blogo būdo milžinai su viena akimi kaktos viduryje. Jie buvo labai stiprūs, užsispyrę ir "netikėti emociškai". Kiklopų vardas galų gale tapo jėgos ir galios sinonimu, ir jie pasižymėjo nuostabiai pagamintais ginklais. Svaidomi žaibai, kurie tapo lyg savotišku Dzeuso parašu, buvo nukaldinti visų trijų kiklopų: Argas pridėjo ryškumą, Brontas pridėjo griaustinį, Steropas pridėjo žaibavimą. Garsai kylantys iš ugnikalnių gelmių taip pat buvo priskiriami jų darbui.

Antrąją kartą sudarė du kiklopai, kurie gyveno saloje. Paprastai, kai minimas kiklopas yra kalbama apie Poseidono ir Toosos sūnų Polifemą, kuris buvo garsiausias iš visų kiklopų. Kitas antrosios kartos kiklopas buvo Telemas, pranašas. (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

A. Kmieliauskas pasakoja antrosios kartos kiklopo Polifemo nelaimingos meilės istoriją. Graikų mitologijoje tai pasaka apie Akio arba Akido (sicilietis Pano, pagal kitus šaltinius - Dioniso sūnus) ir nereidės Galatėjos (Nerėjo ir Doridės dukra) meilę. Polifemas mylėjo nimfą Galatėją, bet

Galatėja pasirinko Akį vietoje kiklopo. Kartą užtikęs įsimylėjėlius vienas kito glėbyje, Polifemas pajuto pavydą, nuoskaudą ir, užmetęs didelį akmenį ant Akio, jį užmušė. Galatėja iš sielvarto pavertė savo kraują į Akio upę Sicilijoje. Kiklopas A. Kmieliausko skulptūroje brutalią galią, fizinės jėgos įsikūnijimą.

Išskirtinio dėmesio iš šiuolaikinių Lietuvos menininkų sulaukė Dzeusas kuomet, pasivertęs baltu jaučiu, grobė Finikijos karalaitę Europę: A. Griškevičius „Europos pagrobimas“ (1997) (42.), G. Kazimierėnas „Europos pagrobimas“ (2001) (43.), „Pagrobimas“ (2001) (44.). pastarojo menininko „Didžioji Nikė“ (2001) (45.) savo kompoziciniu sprendimu taip pat primena Europės pagrobimą. Karalaitės grobimo siužetas madingas nuo renesanso laikų, todėl mitas labai paplitęs ir mūsų laikmečiu.

MITAS:

Europė buvo Argiopės arba Telefasos ir Finikijos karaliaus Agenoro arba Foiniko dukra, Finikijos karalaitė, kurią Dzeusas - dievų bei žmonių valdovas, vyriausiasis olimpinės mitologijos dievas, pasivertęs baltu jaučiu, pagrobė ir, pasisodinęs ant nugaros, nuplukdė į Kretos salą. Dzeuso meilės nepasižymėjo ilgalaikiškumu, ne išimtis buvo ir ši. Todėl vėliau Europė ištekėjo už Kretos valdovo Asteriono. Jam Dzeusas, atlygindamas už tai, kad kurį laiką turėjo Europę, padovanojo galingą bronzinį vyrą Talą, karalystės sienoms apginti. (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

A Griškevičiaus tradiciškai nuoga Europė pasižabojusi netradiciškai rusvą galingą jautį joja per lietuviškus laukus. Labiau tikėtina, kad šįkart karalaitė pagrobė Olimpo vyriausią dievą Dzeusą, o ne atvirksčiai, kitaip kam gi reikalingas metalo žiedas įvertas į gyvūno šnerves. Apskritai, kaip ir dauguma dailininko mitinio siužeto kūrinių, šis primena buitiską paprastą kasdienybę, nedvelkia pompastišku iškilmingumu. Jautis kaip dauguma jaučių, jokio didingumo, o Europė seksuali, bet žemiška kūniška mergina. Ir visas veiksmas labai natūraliai „įsipaišo“ į lietuvišką peizažą. A. Griškevičiaus kūriniuose dažnai susitinka personažai iš skirtingų laikmečių, mitiniai herojai atklysta į mūsų laikus, bet visada čia pritampa kaip savi.

G. Kazimierėnas pasineria į kultūrinius klodus. Tai įtakoja jo paveikslų siužetus. Graikiškasis ciklas inspiruotas Graikijos mitų. Tapytojas labai pamėgo „Europos pagrobimo“ siužetus. Čia jie visai kitokie nei A. Griškevičiaus - sudvasinti, sutaurinti, gal kiek pompastiški.

Šviesotamsa, paslaptingas koloritas, stambiu planu tapomos figūros reprezentuoja dievo - vyro ir moters santykius. Kūriniai perteikiami su šmaikštumu ir lengva ironija, bet dėl to nepraranda kuriamo iškilmingumo, prabangos iliuzijos. Jo „Europos pagrobimas“ ir „Pagrobimas“ panašūs nuotaika, koloritu, bet skiriasi kompoziciniu sprendimu. Pirmajame darbe paimtas įdomus personažų rakursas, karalaitės poza atvirai geidulinga, o jaučiui skiriamas palyginti menkas dėmesys, svarbesnis pasirodo vandenyje atsispindintis architektūrinis dekoras. Čia susitinka trys laiko dvasios: senosios Graikijos, mūsų laikmečio ir puošnaus baroko architektūroje. „Pagrobimas“ – jau ne kartą matyta kompozicija: didelis baltas jautis ir pasitempusi Europė gulinti šonu ant jo. Balkšvi personažai ryškiai kontrastuoja su tamsiu fonu, o kūnų blyškumą pabrėžia skaisčiai raudonas audinys, kuriuo uždengtas gyvūnas. Raudona – aistros spalva. Pilnatis kuria mistišką nuotaiką.

Panaši į Europę yra G. Kazimierėno „Didžioji Nikė“ - pergalės personifikacija. Jos begalvis ir berankis kūnas „plaukia“ tirštoje daiktų erdvėje ir yra dėmesį traukiantis centras. Graikai Nikę vaizdavo kaip sparnuotą nuogą ar šarvais apsirengusią moterį. Kai kuriuose regionuose ji buvo vaizduojama važničiojanti karieta, kitur - laikanti ginklus ar trofėjus, arba grojanti fleita ar lyra. G. Kazimierėno pergalės deivė triumfuoja virš gatvių labirinto, kasdienybės maišaties. Baltas kūnas švyti šalta šviesa iš vidaus, yra skaidrus, atspindi aplinką ir tuo pačiu tarsi tirpsta joje. Neaišku, gražiai moteriai ar Nikei - deivei meldžiasi nežinomas garbintojas, kurio matome tik maldai sudėtas rankas. Visas kūrinys skleidžia mistišką aurą.

J. Vencevičiaus deivė Venera („Venera ir kiškis“, 2000) sarkastiško kūrinio personažas. Šalia antikinės skulptūros užrištu veidu stovi popkultūrą atspindintis nuogas vyrukas kiškio ausimis su pergalės ženklu. Ironiška, kadangi Venera (graikų mitologijoje Afroditė) - meilės ir grožio deivė. Jos dažniausi atributai - obuolys, balandis, rožė, myra, mėnulis, delfinas ir kiškis. Nuo IV a. pr. m. e. Afroditė yra dažnai vaizduojama mene (paprastai nuoga). Ši žavingiausia iš visų deivių tapo grožio etalonu. Tačiau J. Vencevičiaus kūrinyje akis labiau traukia „laimėtojas kiškis“. Autorius žaidžia su mitiniais personažais, kuria nerimtą nuotaiką proporcijų, spalvų kontrastais, subkultūros simboliais (pergalės ženklas). „Kiškis“ vaidina svarbesnį vaidmenį, nei Nikė šiame maskarade.

TaDo kūrinys „Kelionė į Tebus“ (2000) (47.) sukurtas nebūtinai remiantis koku nors mitu. Tebai - miestas Graikijoje, įsikūręs šiaurėje. Antikos laikais Tebai buvo didžiausias miestas Boetijos regione. Šiuo metu modernūs Tebai vis dar susideda iš antikinės citadelės. Tačiau man Tebai pirmiausia pasakoja karaliaus Edipo mitą. Ir kelionė į Tebus įgauna simbolinę prasmę,

kuomet einu dar tik būsimo karaliaus Edipo pėdsakais pasitikti nepermaldaujamo likimo. Karaliaus Edipo mitas ypač išpopuliarėjo po to, kai psichoanalizės pradininkas S. Froidas „pasiskolino“ šio mito personažo vardą pavadinti kompleksui. Todėl šiandien dažnas žino, kad Edipas buvo vedęs savo motiną, bet retas, kad jis valdė Tebų karalystę.

MITAS:

Tėbai buvo antikinė karalystė, kurią valdė prakeiktasis karalius Edipas (Oidijas). Jis buvo nelaimingas karaliaus Lajo ir karalienės Jokastės sūnus. Už tai, kad svečiuodamasis Pelopo dvare Lajas išniekino jo jauniausiąjį sūnų Chrispą, Tebų valdovo giminę prakeikė graikų dievai. Orakulas perspėjo Lają, kad Jokastės jam pagimdytas sūnus jį nužudys. Gimusiam sūnui tėvas perdūrė kojas ir paliko mirti lauke. Jį atrado piemuo ir atidavė auginti Korinto karaliui Polibui, kuris augina Edipą kaip sūnų. Užaugęs Edipas pas Delfų orakulą sužinojo savo lemtį ir, norėdamas jos išvengti, pabėga į šiaurę, toliau nuo tariamo tėvo Polibo. Pakeliui nužudo savo tikrąjį tėvą, nežinodamas kas jis toks, ir, išgelbėjęs miestą nuo Sfinkso, tampa Tebų karaliumi bei savo motinos vyru. Šalyje prasideda baisus maras. Delfų orakulai išpranašauja, kad jis pasibaigs, kuomet iš karalystės bus ištremtas Lajo žudikas. Edipas sužino, kad tai jis nužudė karalių - savo tikrąjį tėvą, supratęs, kad padarė baisų nusikaltimą, išsidūrė sau akis. Jo motina – žmona nusižudė. Lydimas dukters Antigonės, ilgai klajoja tremtyje ir ramybę randa Kolono giraitėje netoli Atėnų. (Pagal: mitologijos enciklopedija. (1999).)

TaDo kūrinyje margos geometrinės formos dėlioja daugiasluoksnį siužetą. Abstrakčiose figūrose galima rasti atpažįstamų simbolių, ženklų. Iš pirmo įspūdžio, TaDo darbai primena margus vaikų piešinius. Grįžtama tarsi į sąmonės formavimosi pradžią, teigiamas išorinis tapybos vaikiškumas – kontrastingi spalvų deriniai, pavidalų nesvarumas erdvėje. „Kelionė į Tebus“ imi „skaityti“, išsiaiškinus kūrinio pavadinimą. Štai atpažįsti laivo pavidalą, simbolinis žmogaus ženklas, fantastiškos būtybės ir dar daug ką gali atrasti netyčia metęs žvilgsnį kitu kampu. Erdvę užpildanti vaizdinė harmonija negimė atsitiktinai, kažkaip nesąmoningai žaidžiant, bet buvo dailininko sukurta, autorius pateikia integralią idėjos ir jos įgyvendinimo formos sintezę. Iš atskirų elementų sudėliotas derinys paverčia kiekvieną figūrą sandaria visuma. Svarbu nebijoti atsiverti pojūčiams, leisti jiems save užvaldyti ir tuomet „keliauti“ į Tebus.

Mitinės būtybės – pusiau žmonės, pusiau gyvūnai

Labiau nei pagrindinius senosios Graikijos dievus, lietuviai menininkai mėgsta fantastinių būtybių personažus, labiausiai dėl jų fantastinės - pusiau žmogaus, pusiau gyvūno – išvaizdos: G. P. Janonis „Kentauro auklėjimas“ (1995) (48.), N. Šaltenytė „Kentauras“ (2000) (49.), A. Griškevičius „Kentauras“ (2002) (50.), M. Martišius „O, saule mano“ (2001) (51.), A. Griškevičius „Pegasas“ (2002) (52.), A. Griškevičius „Minotauro pasirodymas“ (2002) (53.), L. Strioga „Moteris paukštė“ (1997) (54.), V. Tallat – Kelpša „Sutvėrimas“ (2001) (55.). Suskaičiuoti visas senovės graikų mitines būtybes beveik neįmanoma, tiek jų daug ir, suteikiant toms būtybėms fantastinius kūnus, graikų vaizduotė tiesiog beribė. Lietuviai menininkai taip pat kūrybingi. Jų pusiau žmonės, pusiau gyvūnai įgijo savitus bruožus.

Mitiniai gyvūnai kaip kentauras, pegasas ar minotauras dailininkų darbuose nepasakoja savo mitinių istorijų. Kentaurai - pusiau žmonės, pusiau arkliai, gyvenę Tesalijos miškuose, pasižymėjo nesuvaldoma prigimtimi, dailės kūrinuose įkūnija gamtos jėgas ir gyvuliškas žmogaus savybes, jėgos ir veržlumo derinį. Pegasas - skraidantis žirgas, atsiradęs iš nukirstos Gorgonės Medūzos galvos kraujo, priklausęs Korinto didvyriui Belerofontui, šiandien yra laisvės, dvasios polėkio simbolis. O, iš karaliaus Minojaus Knoso rūmų labirintų atkeliavęs, minotauras rodos pasiklydo šiuolaikinio gyvenimo peripetijose. Ir jūrų dievas Poseidonas (jaučių ir arklių globėjas) bejėgis padėti savo vaikams.

Fantastinės mitinės būtybės dailės kūrinuose dažniausiai yra žaidimų, scenos personažai. Menininkai neįpareigoja žiūrovo žinoti mitinę istoriją, pakanka turėti bendrinį, pavyzdžiui, kentauro įvaizdį. Graikų mitologijoje kentaurai yra pusiau žmonių, pusiau arklių rasė, turinti žirgo kūną ir žmogaus galvą bei torsą. Kentaurai apibūdinami kaip laukiniai, nesvetingi padarai, savo gyvuliškų aistrų vergai. Iš šios taisyklės tebuvo kelios išimtys - Folas ir Chironas, kurie buvo išmintingi ir malonūs kentaurai. Trečiasis kentauras, pasižymėjęs individualiais bruožais, buvo Nesas, žinomas savo bandymu pagrobtį Heraklio sužadėtinę Deianirą.

Kaip jau minėjau šiuolaikiniuose dailininkų kūrinuose kentaurai (o taip pat ir kitos mitinės būtybės) neindividualizuoti. G. P. Janonis kūrinyje „Kentauro auklėjimas“ (1995) (48.) siekia kompozicinės spalvų harmonijos, faktūrų, potėpių sintezės. Susirūpinusios personažų minos, sunkiai apčiuopiamos, greičiau nujaučiamos kūno formos ir tylus dialogas. Darbas dvelkia liūdna nostalgija. Jo kentauras, nors ir užima paveikslo kompozicijos centrinę vietą, nėra labai reikšminga

figūra, greičiau tai mitinio gyvūno užuomina, kurio pradedi ieškoti susipažinęs su paveikslo pavadinimu. Todėl mitinė pasaulėvoka šiame kūrinyje labiau jaučiama, nei matoma.

N. Šaltenytės „Kentauras“ (2000) (49.) - linksmas patinas besipuikuojantis aplinkinių merginų dėmesy. Neįpareigojantis rimtiems pamąstymams, giliai analizei, tiesiog spinduliuojantis valiūkišką flirto atmosferą, žaismingas darbas vibruojantis lengvomis linijomis.

Tiek viename, tiek kitame kūrinyje kentaurai išsaugo tradicinį savo pavidalą, nors ankstyvuosiuose Antikos vazų piešiniuose kentaurai vaizduojami kaip žmonės iš priekio su žirgo užpakalinėmis kojomis prisijungusiomis prie nugaros, vėliau jie vaizduoti kaip žmonės tik iki juosmens. Toks jų įvaizdis šiuo metu yra labiausiai įprastas. Daugelyje legendų kentaurai vaizduojami kaip neblogi ateities spėjikai ir astrologai.

MITAS:

Kentaurai gyveno Tesalijos kalnuose ir buvo Iksiono ir Nefelės, lietaus debesies, palikuonys. Pagal kitą versiją kentaurai buvo Kentaurio (Iksiono ir Nefelės sūnaus) ir Magnezijos žirgų palikuonys, arba kilę iš Apolono ir Hebės. Taip pat buvo legenda, kad Iksionas ruošėsi pasimylėti su Hera, bet Dzeusas užkirto tam kelią sukurdamas Heros pavidalo debesį.

Kentaurai geriausiai žinomi iš jų mūšio su lapitais, kuris kilo dėl kentaurų bandymo pagrobtį Hipodamiją jos vedybų su lapitų karaliumi Piritu, kuris pats buvo Iksiono sūnus, dieną. Kova tarp šių pusbrolių rasių yra lyg konflikto tarp žemų instinktų ir civilizuoto žmonijos elgesio metafora. Tesėjas, kuris dalyvavo šiuose įvykiuose, stojo į Piritą pusę. Kentaurai buvo išstumti. Lapitų ir kentaurų mūšis buvo atvaizduotas barelfefais ant Partenono. Kova su kentaurais reiškia kovą tarp barbarybės ir civilizacijos. (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

Viena iš kentaurų atsiradimo teorijų teigia, kad jie atsirado kaip pirmoji jodimo nežinančios kultūros, pavyzdžiui, Mino kultūros Egėjo jūros baseine, reakcija į klajoklius, kurie jodinėjo žirgais. Pasak šios teorijos raiteliai turėjo atrodyti pusiau žmonėmis – pusiau arkliais. Mitinių kentaurų simbolinė kova tarp žmogiškumo ir gyvuliškų instinktų neatsispindi šiuolaikinių Lietuvos dailininkų darbuose.

A. Griškevičiaus „Kentauras“ (2002) (50.) – žaislinis arkliukas vaikui suptis. Tiesa, nederu pamiršti, kad visų pirma šis žaisliukas – tai meno kūrinys, išsaugantis savo, kaip meno kūrinio rimtumą. Todėl išieškotas plastine forma truputi liūdnas, truputi santūrus kentauras supasi ant savo lingių. Formų ir prasmų žaidimą menininkas kuria iš mitinių vaizdinių, idealių proporcijų, esamos realybės bei pavadinimo, paaiškinančio situaciją. Jei mitine istoriją laikyti gražia pasaka (kuri iš karto asocijuojasi su naivia vaikyste), kodėl gi jos personažas negalėtų virsti vaikišku žaislu, bet ne visai vaikiško pavidalo? A. Griškevičiaus mitinių vaizdinių pasaulyje viskas yra labai rimta ir nerimta vienu metu.

M. Martišius kentaurų tema improvizuoja drąsiau. Realistinė mergaitė – karvė ir komentaras „O, saule mano“. Sarkastiškas mylimos moters vaizdinys? Ironiški pamastymai apie karves ir moteris? Menininkas kuria conceptualų kūrinį - pastato mergaitę karvę su komentaru prieš žiūrovą ir priverčia jį suglumti, paieškoti prasmės, ryšių tarp to, ką matai ir, ką skaitai. M. Martišius tarsi teigia, kad vartoti tokį meną, tai ne tik matyti, bet ir mąstyti. Erdvinis mergaitės – karvės kūnas įtaigus vien tuo, kad leidžia apčiuopti vaizdinę simuliaciją – tai, ko iš tikrųjų negali būti. Todėl šiame neatitikime neverta ieškoti prasmės – čia jos nėra. Kūrinio pavadinimas – tai tik dar vienas neatitikimas, kuris neturi nieko bendro su tuo, kas vaizduojama.

Mitinio kentauro antipodas yra mitinis pegasas. Graikų mitologijoje pegasas - sparnuotas žirgas. Poseidonas, kaip dievas - arklys, yra jo tėvas, o gorgonė Medūza jo motina. Pegasas – tai elegancija ir veržlumas, žirgas - žaibas. Simboliškai šiuo atveju žirgo gyvybingumas ir jėga yra sujungtas su paukščio skrydžiu. Tai asocijuoja su žemės stichiją nugalinčia poetine dvasia. Sparnuotas žirgas dažnai vaizduojamas šuoliuojantis, stovintis ar geriantis Hipokrenos šaltinio vandenį ar su raitu Belerofonu ir kitaip.

MITAS:

Pegaso ir jo brolio Chriseoro gimimas buvo neįprastas. Poseidonas išprievartavo Medūzą, kažkada buvusią gražią merginą, Atėnės šventykloje. Ji pastojo. Persėjui nukirtus Medūzos galvą, iš jos kaklo iššoko Pegasas, sparnuotas žirgas, ir Chriseoras, jo brolis milžinas (pagal kitą versiją jie gimė iš Medūzos kraujo nulašėjusio žemėn). Persėjas įmetė Medūzos galvą į stebuklingą krepšį ir išvyko namo raitas ant Pegaso. Vėliau pegasas tapo Belerofono žirgu, kai

patarasis kovojo prieš Chimerą ir amazones. Belerofonas Pegasą rado gerianti vandenį iš Pieriano šaltinio, anot mitų, Poliidas jam pasakęs kur rasti ir kaip prisijaukinti Pegasą arba (pagal kitus šaltinius) Atėnė ar Poseidas atnešė jį Belerofonui. Po Belerofono mirties, Pegasas sugrįžo į Olimpo kalną padėti dievams. Vėliau jis turėjo žmoną Euipe, su ja Pegasas susilaukė Kelerio. Visa Pegaso šeima buvo sparnuoti arkliai. Galiausiai Pegasas buvo paverstas į žvaigždyną, viena jo plunksna nukrito į žemę netoli Tarso miesto (iš to kilo miesto vardas.) (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

A. Griškevičiaus „Pegaso“ (2002) (52.) įvaizdis kuriamas pasikliaujant paradoksu – nei iš šio, nei iš to akis į akį suvedant skirtingus elementus. Arkliui (tikrai ne žirgui) užkraunami grubiai sukalti medžio sparnai. Tapytinis gyvūno variantas veikiausiai sujaudintų netikėta galimybe, o fotografijoje tai atrodo tiesiog provokacija. Nuotraukoje natūralizmo ir menamos mitologizuotos pasaulėvokos priešprieša dar labiau išryškėja, šokiruoja siurrealistiniu kontrastu. Pegasas žmogui paprastai linkęs asocijuotis su kilnaus dieviško žirgo provaizdžiu, lyg ir metafora, įgavusia eiklų pavidalą. A. Griškevičius ne tik įkūnija mintį gosliame ir įmitusiame originale, bet kažkuria sąmonės dalelyte leidžia suvokti, jog būtent toks pegaso atgimimas Lietuvos peizaže net savotiškai įmanomas, netgi labai tikėtinas. Metaforiškai, žinoma. Tokiu būdu „iš tikrų – aukštųjų – metaforų A. Griškevičius gamina antrines – žemąsias, vietines – analogijas“ (Čepauskaitė A. (2003).). Į pasaulį tarsi žvelgiama iš prasilavinusio žmogelio pozicijų, bandant dideles ir nesuvokiamas situacijas pritraukti kuo arčiau nesudėtingos sąmonės. Tokiu kontrastu tikimasi priblokšti žiūrovą ir atskleisti neįprastas elementų kombinacijas.

Dar vienas baisus ir žiaurus gyvis graikų mitologijoje yra minotauras („Mino bulius“) - pabaisa, pusiau žmogus, pusiau jautis. Panašiai kaip ir kentaurai, minotauras yra valdomas tik gyvuliškų instinktų. Senuosiuose graikų mituose minotauras buvo vienas, vardu Asterijas („žvaigždėtasis“). Jį pagimdė Pasifajė, Helijo duktė, Mino žmona. Minotauras - tai žmogus su jaučio galva.

MITAS:

Pasifajė pastojo nuo nenusakomai gražaus balto jaučio, kurį į Kretos salą pasiuntė Poseidas. Gimė Minotauras – pabaisa, kuris buvo uždarytas į požeminį labirintą, sukonstruotą Dedalo Kretos karaliui Minorui.

Kai Atėniečiai užmušė Androgeną, Mino sūnų, pavydėdami jo pergalių Panatenaiko žaidynėse, Minas paskelbė karą Atėnams ir jį laimėjo. Jis pareikalavo, kad kas devyni metai Minotaurui paaukoti būtų atsiunčiami septyni Atėnų jaunuoliai ir septynios merginos. Atėjus trečiam aukojimui, Tesėjas pasisiūlė užmušti pabaisą. Ariadnė, Mino duktė, išimylėjo Tesėją ir pasirūpino, kad jis išeitų iš labirinto, duodama raudonų siūlų kamuolį. Tesėjas užmušė Minotaurą su magišku kardu ir pabėgo į laisvę. (Pagal: Graikų mitologija. (2004).)

Minotaurą – cirko artistą - randame A. Griškevičiaus kūrinyje („Minotauro pasirodymas“, 2002 (53.)). A. Griškevičius įvairiapusis dailininkas, jis dirba tapybos, plakato, knygų iliustravimo, scenografijos ir fotografijos srityse, o jo minotauras jau šiuolaikinės skulptūros pavyzdys. Mėgindamas išsiveržti iš monotoniško tapybos rato, dailininkas meistrauja - pina ir kala. Jam svarbu regėti neregimus dalykus ir, pasitelkęs vaizduotę, jis kuria keistą tikrovę, savitą pasaulį, kuriame gyvena visi jo kūrinių personažai. Kartais, žvelgdamas į šį pasaulį, jauti, kad tai kažkur jau patyrei, pasirodo, buvai sutikęs kokiam A. Griškevičiaus kūrinyje. Menininkas mėgsta keisti tikrovės suvokimo stereotipus, ažūrinis minotauras mina vienračio pedalus ir jo pasaulyje tai visai įprastas reiškinys.

Moteriškasis pavidalas visada grakštesnis, todėl menininkai romantiškiau žvelgia į galimą būtybę – pusiau moterį, pusiau gyvūną, tokiai būtybei parenkama paukščio giminystė. Senovės graikų mitologijoje tokios būtybės - pusiau moterys, pusiau paukščiai – vadinamos sirenomis. Jos buvo Achelojo ir Steropės palikuonės, savo dainomis viliodavusios jūrininkus į pakrantės uolas, kur jų laivai suduždavę. Seniau graikai sirenas, kaip saugotojas nuo nelaimių, dažnai vaizduodavo antkapiuose. Iš mitų apie sirenas kilo bendrinė sąvoka sirena, reiškianti gražų balsą turinčią gražuolę, lemtingą moterį. Graži, beširdė viliojoja, kuri linksmina dainomis, užburia ir sunaikina. Dar vienos panašios fantastinės būtybės, egzistuojančios graikų mitologijoje, - Harpijos („griebiančios“) - gražios sparnuotos moterys, tiesa, vėlesnis jų susiformavęs įvaizdis yra bjaurios sparnuotos moterys su aštriais nagais, kuris ir liko iki šių dienų. Šios naujosios išvaizdos harpijos grobdovusios žmones ir kankindavusios Tartare. Jos buvo vaizduojamos kaip pagiežingos, žiaurios ir agresyvios. Tiek vienos, tiek kitos – tai paukščiai su moters torsais (kartais su rankomis, kartais be jų).

Graikiškųjų sirenų atvirkštinis atitikmuo yra lietuviškoji L. Striogos „Moteris paukštė“ (1997) (54.) – moteris su paukštės galva. Kadangi šiam menininkui artimiausia kamerinė skulptūra: jauki, šilta, miela, tai ir ši paukštė nepanaši į graikiškąją lemtingą sireną, greičiau tai

lietuviškosios pagoniškos mitologijos atspindys. Tačiau ji gieda kaip ir sirenos. Skulptoriui atrodo, kad tik gamta ir menas išgelbės žmoniją, todėl ir dirba „dainingas“ skulptūras. Tokias, kurios virpina dušią, tokias kaip ši giedanti moteris paukštė.

V. Tallat – Kelpšos „Sutvėrimas“ (2001) (55.) - fantastinis personažas sudėliotas iš trijų skirtingų būtybių. Autorius žaidžia pavadinimu, kadangi tampa neaišku, ar jis pačią būtybę pavadino sutvėrimu (daiktavardis), ar teigia, kad ši būtybė yra jo vaizduotės sutvėrimas (veiksmazodis). Šioje „sirenoje“ išreikštas visuminis gyvybės supratimas, kadangi čia randi moters torsą, paukščio sparnus ir keturkojo gyvūno kūną. Tarsi vaizdinis gyvybės pavidalų visumos išgyvenimas, tarsi gyvybės tvėrimosi idėja stebi žiūrovą.

Graikų mitologijos fantastinių būtybių sąrašas yra daug didesnis, nei čia įvardintas. Mitiniame pasaulyje gyvena Argas - šimtaakis mižinas, Charibdė - jūrų pabaisa, primentanti jūros verpetą, Satyras - pusiau žmogus, pusiau ožys, gamtos dvasia, Chrysaoras - sparnuotas milžinas su trigubu liemeniu, Ladonas - šimtagalvis drakonas, Kampė - sfinkso, drakono ir skorpiono hibridinė pabaisa, Cerberis - trivalvis šuo, saugojęs Tartaro vartus, Hekatonkheirai - šimtarankiai, penkiasdešimtagalviai milžinai, Chimera - ožkos, liūto ir drakono hibridinė pabaisa, Sfinksas - liūtas su žmogaus galva, Feniksas - paukštis, atgimstantis iš pelenų, Gerionas - milžinas su trimis liemenimis, Gigantai - milžinai su gyvačių kojomis, Grifai - baisūs paukščiai su erelio snapais ir liūto kūnais, Lernos hidra - panašus į gyvatę daugiagalvis jūros pabaisa, Tifonas - monstras, šimtagalvė baidyklė, Lamija - pabaisa, valgiusi vaikus, moters galva ir krūtine bei gyvatės kūnu, Ortras - dvigalvis šuo, Scilė - jūros pabaisa, jos kūną sudarė dvylika šuniškų kojų ir žuvies uodega, Tritonai - į undines panašios vyriškos būtybės, jūros dievų palydovai ir daug kitokių mitinių padarų. Pasakojimų apie antgamtinės būtybes, dievus ir didvyrius ir stebuklingus įvykius bei reiškinius yra tiek daug ir tik menka jų dalis išpopuliarinta. Todėl ir ateity galima tikėtis, kad dar ne kartą Helados mitai įkvėps menininkus kūrybai.

IŠVADOS

Mitinės istorijos - senojo pasaulio dalis, kuri gyvuoja ir mūsų kultūroje: literatūroje ir dailėje. Senųjų mitų menas - tai kultūrų atmintis, žodiškumas, tradicija. Mitų tema meno kūrinuose padeda dailininkui kalbėti apie jį dominančias problemas, kadangi šiuolaikinei dailei būdinga laisva, individuali mitų interpretacija. Geras menas, anot dailininkų, yra tas, kuris atitinka laikmetį ir sugeba paveikti, įtikinti žiūrovą. Todėl geras menininkas mitu naudojasi kaip įrankiu kūryboje ir geba per senuosius mitus kalbėti apie šiandienos aktualijas. Kadangi mitai turi savąjį daugiaprasmių turinį, jiems nebūtina racionalistinė interpretacija. Tai įdomu, o svarbiausia - įtaigu. Mitų simboliai padeda dailininkams kryptingiau išreikšti idėjas, o žiūrovui - geriau suprasti meno kūrinį, kuris jau įgauna literatūrinę potekstę.

Mitus interpretuojančių dailės kūrinių turinys turi daug viena kitą dengiančių reikšmių. Kuo labiau giliniasi į jų siužetą ir analizuoji mitą meno kūrinyje, tuo pati mito istorija, mitinis mąstymas darosi problemiškesnis, tuo daugiau mituose gali rasti temų, aktualių ir šiuolaikinei visuomenei. Dažniausios senųjų mitų temos, kurias dabartiniai menininkai interpretuoja savo kūryboje, atspindi dvejopą požiūrį: iš vienos pusės čia nusivylimas šių dienų vertybėmis, dvasinis tautos nuopuolis, netolerancija kitokiems, moralinis degradavimas; iš kitos - viltis, laisvės troškimas, atgimimas. Populiariausios yra prarasto rojaus, Juditos, Ikaro temos, dažni dailės kūrinuose Helados mitiniai personažai – pusiau žmonės, pusiau gyvūnai.

Lietuvos menininkų mėgstamose prarasto Rojaus temos interpretacijose abejojama tobulumo esamybe. Dangiškoji buveinė tapatinama su žemiškuoju materialiu pasauliu, o pirmoji šeima - šiuolaikiniai Adomas ir Ieva - toli pažengę nuodėmės keliu. Edeno sodai didingi, tačiau išmirę ir žiūrovą kviečia pasivaikščioti po prarastos laimės griuvėsius, kur demonstruojamos nusivylimo, savinaikos idėjos.

Juditos temos improvizacijos rodo, kaip smarkiai pasikeitė moters statusas visuomenėje nuo Senojo Testamento laikų. Gimė feminizmo, lygių teisių idėjos, iki kraštutinumų puoselėjamas grožio kultas, o taip pat dailės kūrinuose vaizduojama moteris, kuri moderniaame pasaulyje susiduria su psichologinėmis savirealizacijos problemomis.

Šiuolaikinis Ikaras – iliuzijų auka. Jo skrydis - tai laisvės didybė ir dūžtančių svajonių dramatismas. Menininkams šis personažas padeda kalbėti apie norą nors akimirksniui išsivaduoti iš kasdienybės, atsiplėšti nuo žemės ir plačiai mostelėti rankomis tarsi sparnais, taipogi apie šiuolaikinio žmogaus siekių ribotumą, abejingumą šalia vykstančioms dramoms.

Senujų Helados mitinių istorijų savitumas persipina su šiuolaikinių menininkų pasaulėvoka ir štai - turime įdomių mitinių interpretacijų kolekciją, kurioje senovės graikų dievai ir fantastiniai personažai gyvena šiuolaikišką gyvenimą. Čia Olimpo dievai deindividualizuoti, o mitinės būtybės – pusiau žmonės, pusiau gyvūnai - dažniausiai yra žaidimų, scenos, pseudorealus gyvenimo personažai.

Senujų mitų interpretacijos šiuolaikinėje Lietuvos dailėje atspindi tai, kas aktualu menininkui kaip kūrėjui ir kaip socialiam asmeniui.

OLD MYTHS IN CONTEMPORARY LITHUANIAN FINE ART

Summary

Contemporary Lithuanian fine art is the art based on certain principles of thinking, new approach to meanings and functions of creation. The progress of art is induced by talented artists and looking at the contemporary Lithuanian fine art one can see how often for artists it is important not only to express themselves in artistic creation, but also be the bellmen of the society and talk about important subjects.

The historic myths are the part of the old world, which is present in our culture: literature and fine art. Art of the old myths is the memory of the cultures, verbal expression and tradition. The theme of myths in art pieces helps the artist to talk about the problems within his interests as free and individual interpretation of the myths is the peculiarity of contemporary art. According to the artists the good art is such art, which keeps up with the times and manages to exercise the effect on the spectator and convince him/her. That is why a good artist uses the myths as a tool in his/her creation and via such old myths he/she manages to talk about the topical issues of today. As the myths have their own polysemous meaning, they do not need rationalistic interpretation. It is interesting and most of all – suggestive. The symbols of myths help the artists to express their ideas in a more purposeful way and they assist the spectators in better understanding of the piece of art, which already acquires literary connotation.

The content of the art creations interpreting the myths has many overlapping meanings. The deeper you get into the plot and analyse the myth implemented in a piece of art, the more problematic becomes the mythic thinking, the history of the myth itself, the more themes that are topical to the modern society one can find in them. Most often the themes of old myths, used and interpreted by the modern artists in their creation, reflect the dual outlook: on one hand it is disappointment with the values of today, spiritual fall of the nation, intolerance to those who are different, moral degradation, on the other hand it is hope, yearning for freedom and revival. The most popular themes are the paradise lost, Judith, Icarus, quite often the mythological characters from the Hellas times – half men, half animals- would appear.

Interpretation of old myths in contemporary Lithuanian fine art reflects what is important to the artist both as a creator and a member of society.

ILIUSTRACIJOS

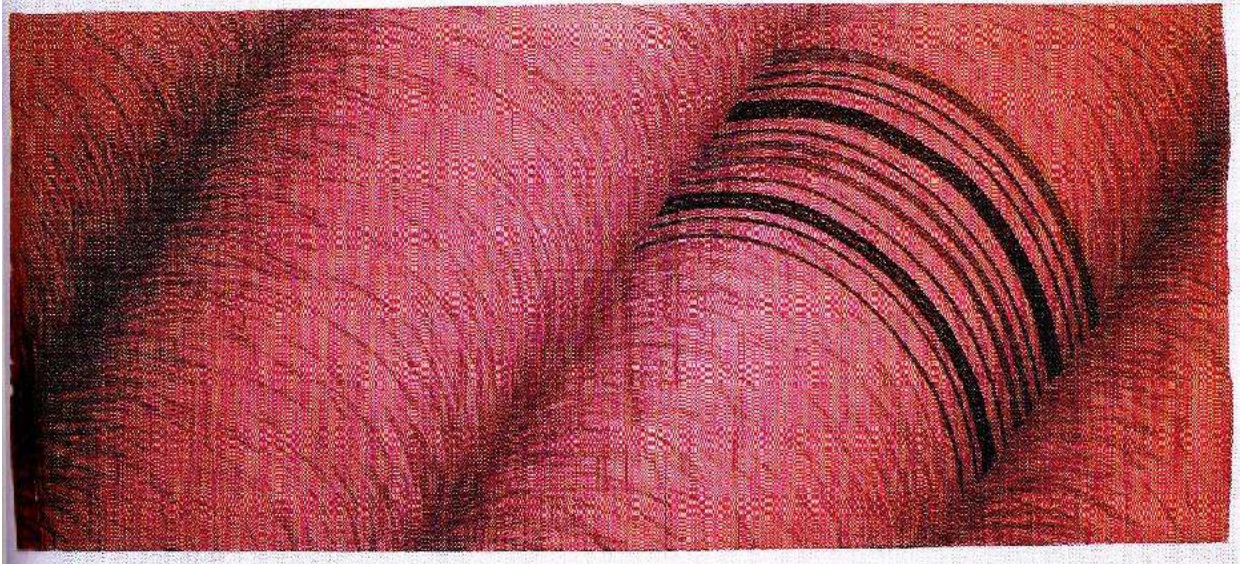
1. Nemeikšis R. „Iš mitologijos“ (2004)
2. Marcinkevičius V. „Žmogus, sunaikinęs savo angelą“ (2004)
3. Inčirauskienė Z. „Pradžios knyga“ (2001)
4. Inčirauskienė Z. „Apokalipsė. Septynių angelų trimitai“ (1999)
5. Kurtinaitienė J. „A.P.O.C.A.L.I.P.S.Ė.“ (2000)
6. Gučaitė G. „Apokalipsė. Sandoros skrynia“ (2000)
7. Sauka Š. „Pragaras“ (1999)

8. Balsys V. „Rojaus sodai III“ (1995)
9. Balsys V. „Rojaus sodai VIII“ (1998)
10. Vertelkaitė E. „Rojaus sodas“ (1999)
11. Juškienė O. „Rojaus sodas I“ ir „Rojaus sodas II“ (2003)
12. Gasiūnas Č. „Pelenų sodas“ (1993)
13. Frejus E. „Išvarymas iš sodo“ (1998)
14. Lukenskas Č. „Paskutinė vakarienė“ (1991)
15. Matijošaitytė – Martinkienė L. „Edeno giria“ (1999)
16. Švaikauskienė L. „Malonumų sodas“ (2003)
17. Inčirauskas R. „Mini Edenas“ (2003)
18. Sauka Š. „Adomas ir Ieva“ (1995)
19. Cicėnas L. „Adomas“ (1999)
20. Jukniūtė M. „Improvizacija išvarymo tema“ (1990)
21. Vilutis M. P. „Adomas ir Ieva“ (1996)
22. Šiukšta S. „Vyras, moteris ir medis“ (1999)
23. Liaudanskas A. „Adomas ir Ieva“ (200?)
24. TaDas „Pažinimo medis“ (1995)
25. Gutauskas T. „Gyvenimo medis“ (2002)
26. Vaitiekūnas S. „Obuolys Ievai“ (2002)
27. Tallat – Kelpša V. „Pažinimo obuolys“ (2004)
28. Norkutė D. „Kalta“ (2004)
29. Rakauskaitė E. „Išvarymas iš rojaus“ (1995)
30. Marcinkevičius V. „Atsisakę dangaus“ (1996)

31. Jukniūtė M. „Trumpas Juditos triumfas“ (1990)
32. Sližys R. „Judita“ (1998)
33. Griškevičius A. „Judita iš Užubalio kaimo“ (1997)
34. Bogdaniienė E. G. „Saldžių sapnų Judita“ (2003)

35. Budrys L. Be pavadinimo (1991)
36. Antanavičius V. „Ikaras“ (2001)
37. Griškevičius A. „Ikaro sindromas“ (1994)
38. Griškevičius A. „Ornitologo kolekcija“ (2002)
39. Strioga L. „Antanėlis nori skraidyti“ (1999)

40. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Akteonas virsta elniu“
41. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“
42. Griškevičius A. „Europos pagrobimas“ (1997)
43. Kazimierėnas G. „Europos pagrobimas“ (2001)
44. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Pagrobimas“ (2001)
45. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Didžioji Nikė“ (2001)
46. Vencevičius J. „Venera ir kiškis“ (2000)
47. TaDas „Kelionė į Tebus“ (2000)
48. Janonis G. P. „Kentauro auklėjimas“ (1995)
49. Šaltenytė N. „Kentauras“ (2000)
50. Griškevičius A. „Kentauras“ (2002)
51. Martišius M. „O, saule mano“ (2001)
52. Griškevičius A. „Pegasas“ (2002)
53. Griškevičius A. „Minotauro pasirodymas“ (2002)
54. Strioga L. „Moteris paukštė“ (1997)
55. Tallat – Kelpša V. „Sutvėrimas“ (2001)



1. Nemeikšis R. „Iš mitologijos“ (2004)



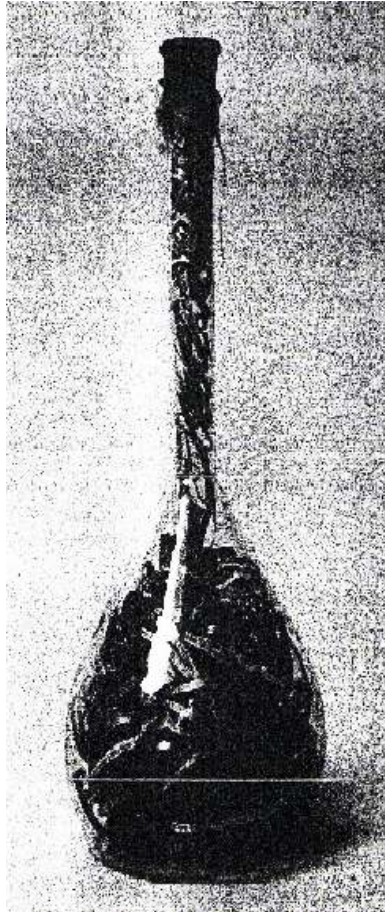
2. Marcinkevičius V. „Žmogus, sunaikinęs savo angelą“ (2004)



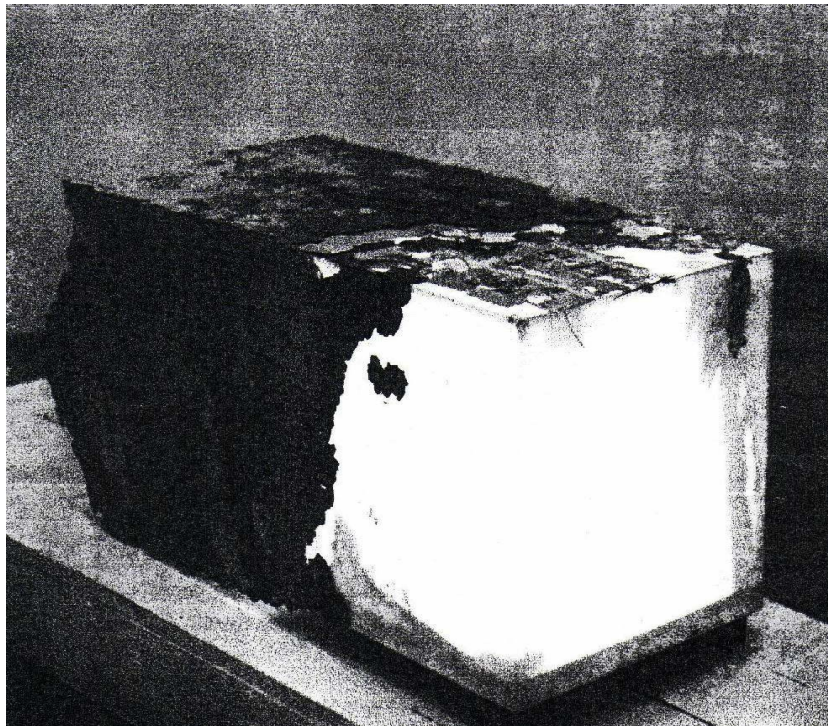
3. Inčirauskienė Z. „Pradžios knyga“ (2001)



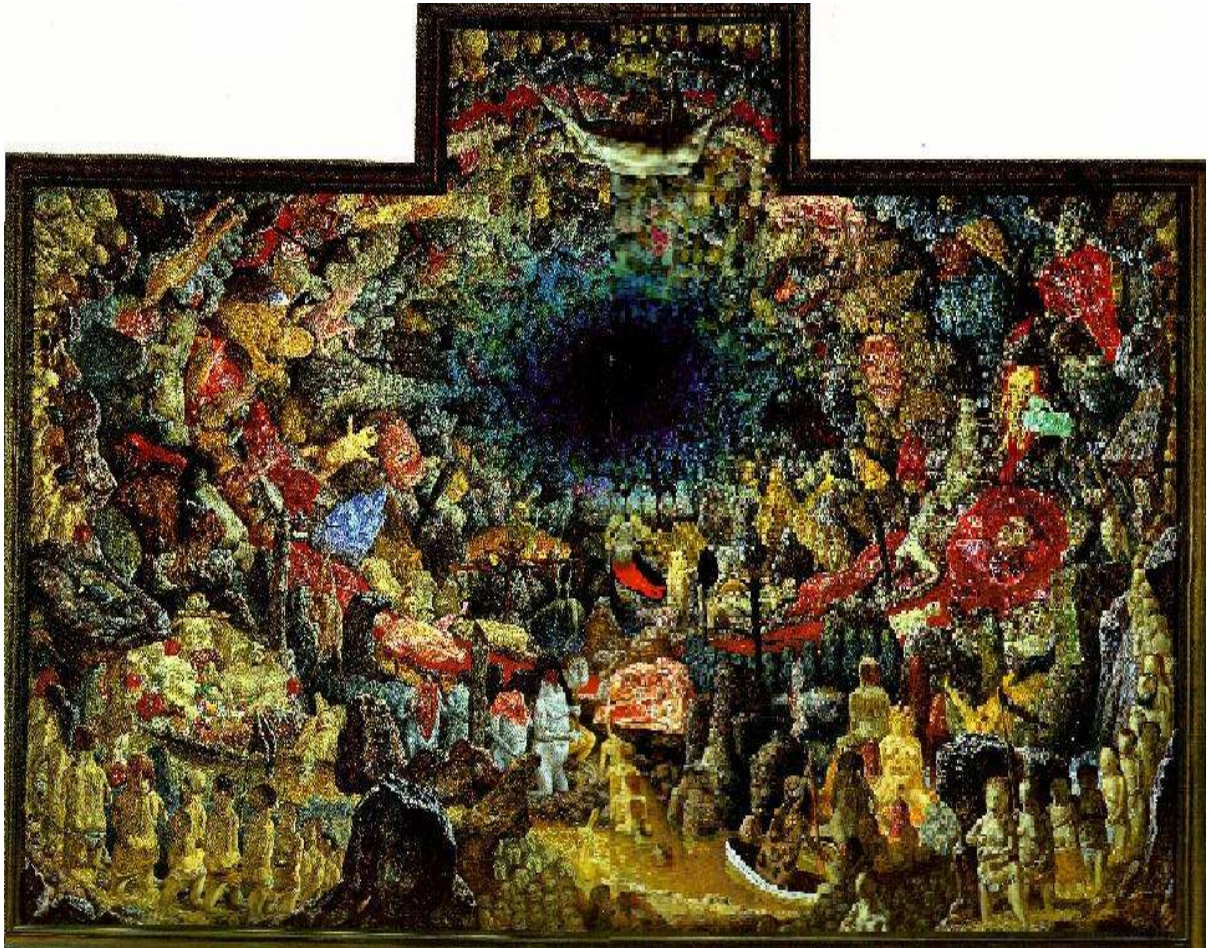
4. Inčirauskienė Z. „Apokalipsė. Septynių angelų trimitai“ (1999)



5. Kurtinaitienė J. „A.P.O.C.A.L.I.P.S.Ė.“ (2000)



6. Gučaitė G. „Apokalipsė. Sandoros skrynia“ (2000)



7. Sauka Š. „Pragaras“ (1999)



8. Balsys V. „Rojaus sodai III“ (1995)



9. Balsys V. „Rojaus sodai VIII“ (1998)



10. Vertelkaitē E. „Rojaus sodas“ (1999)



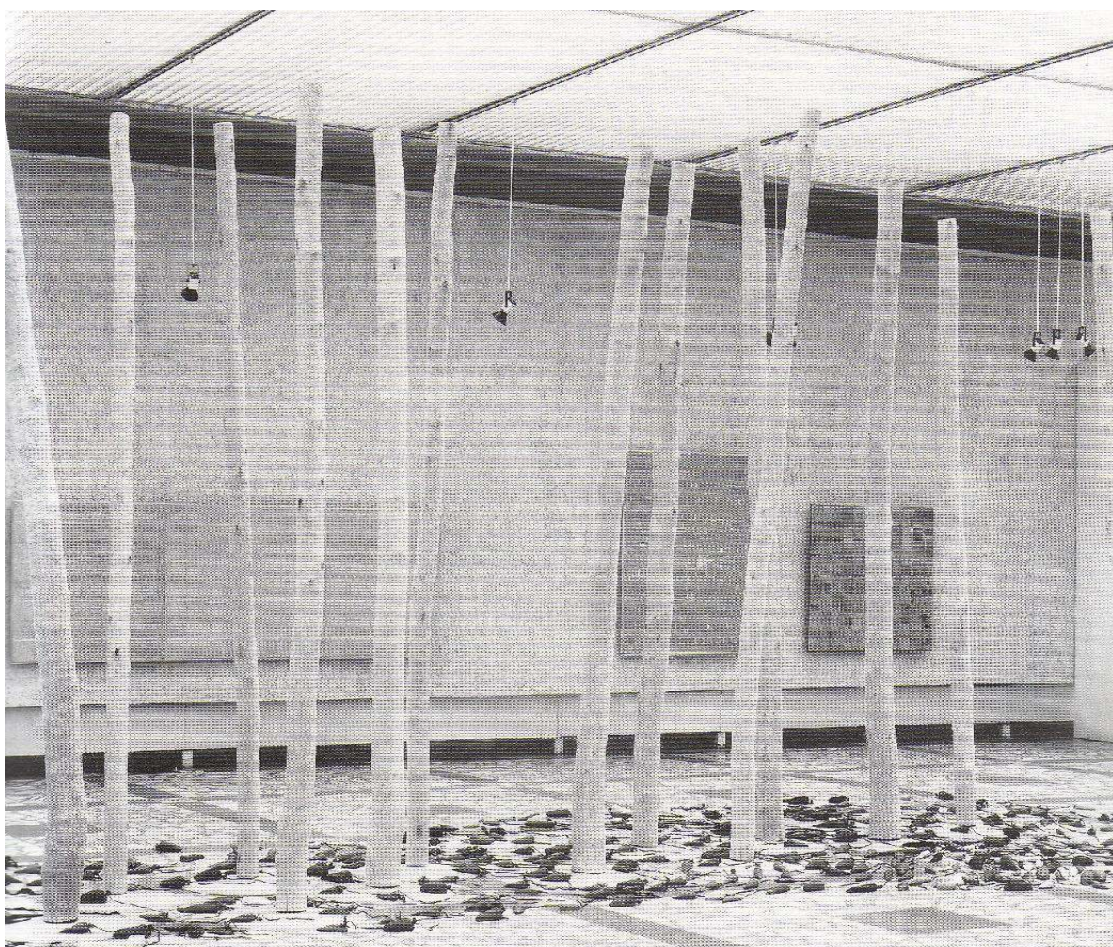
11. Juškienė O. „Rojaus sodas I“ ir „Rojaus sodas II“ (2003)



12. Gasiūnas Č. „Pelenų sodas“ (1993)



13. Frejus E. „Išvaymas iš sodo“ (1998)



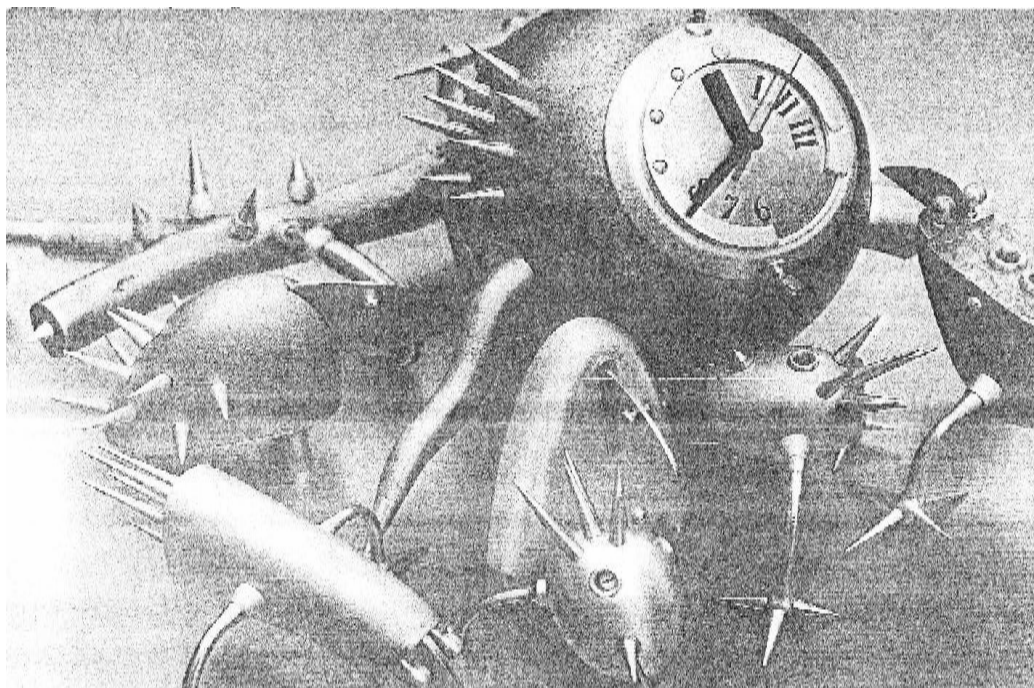
14. Lukenskas Č. „Paskutinė vakarienė“ (1991)



15. Matijošaitytė – Martinkienė L. „Edeno giria“ (1999)



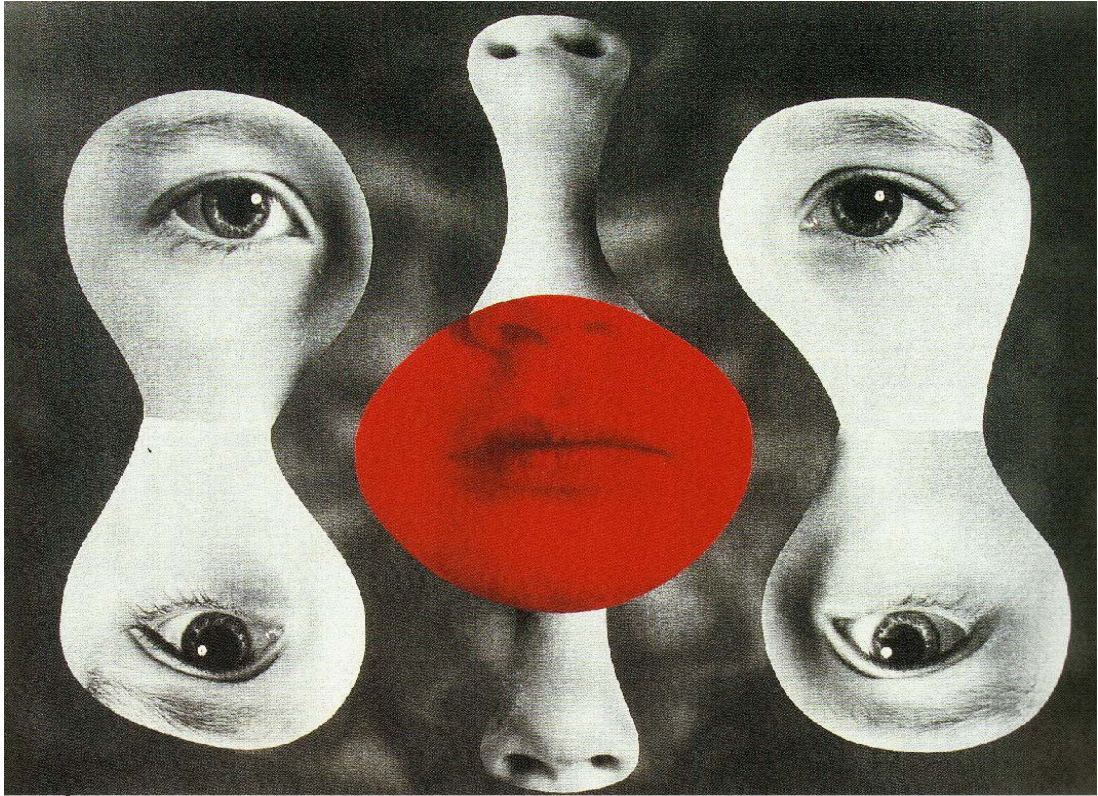
16. Švaikauskienė L. „Malonumų sodas“ (2003)



17. Inčirauskas R. „Mini Edenas“ (2003)



18. Sauka Š. „Adomas ir Ieva“ (1995)



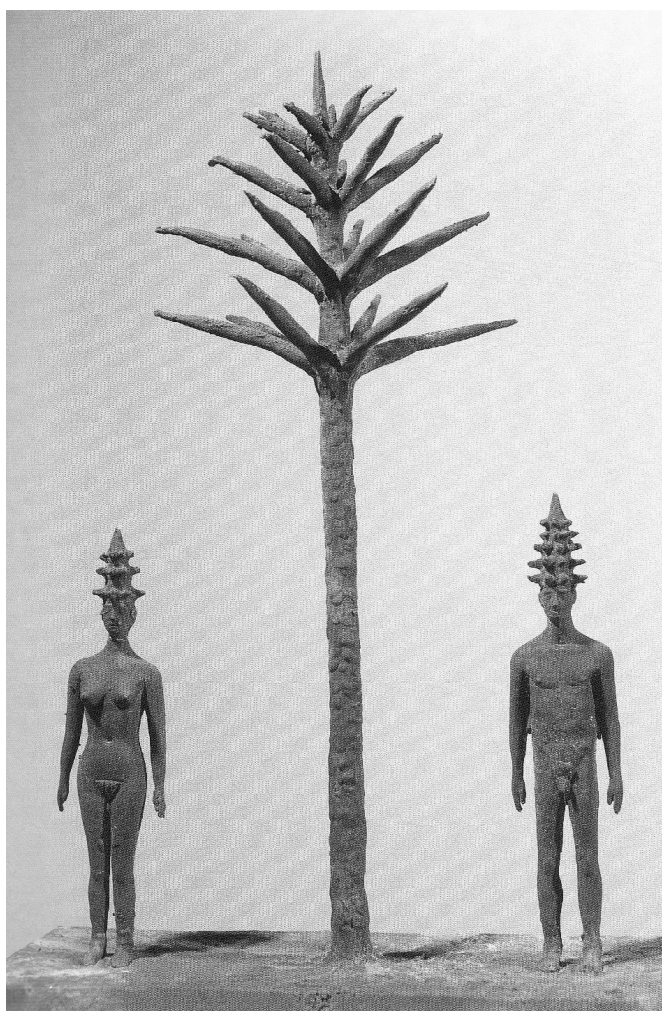
19. Cicenas L. „Adomas“ (1999)



20. Jukniūtē M. „Improvizācija īšvārymo temā“ (1990)



21. Vilutis M. P. „Adomas ir Ieva“ (1996)



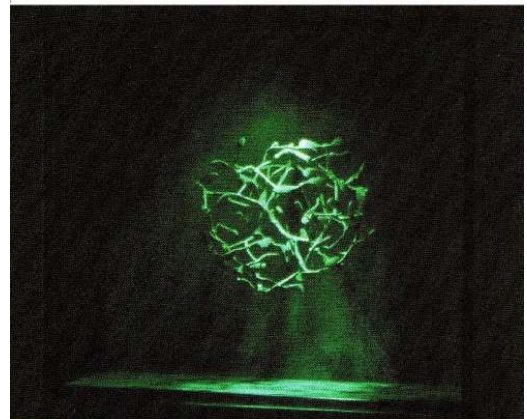
22. Šiuokšta S. „Vyras, moteris ir medis“ (1999)



23. Liaudanskas A. „Adomas ir Ieva“ (200?)



24. TaDas „Pažinimo medis“ (2004)



25. Gutauskas T. „Gyvenimo medis“ (2002)



26. Vaitiekūnas S. „Obuolys Ievai“ (2002)



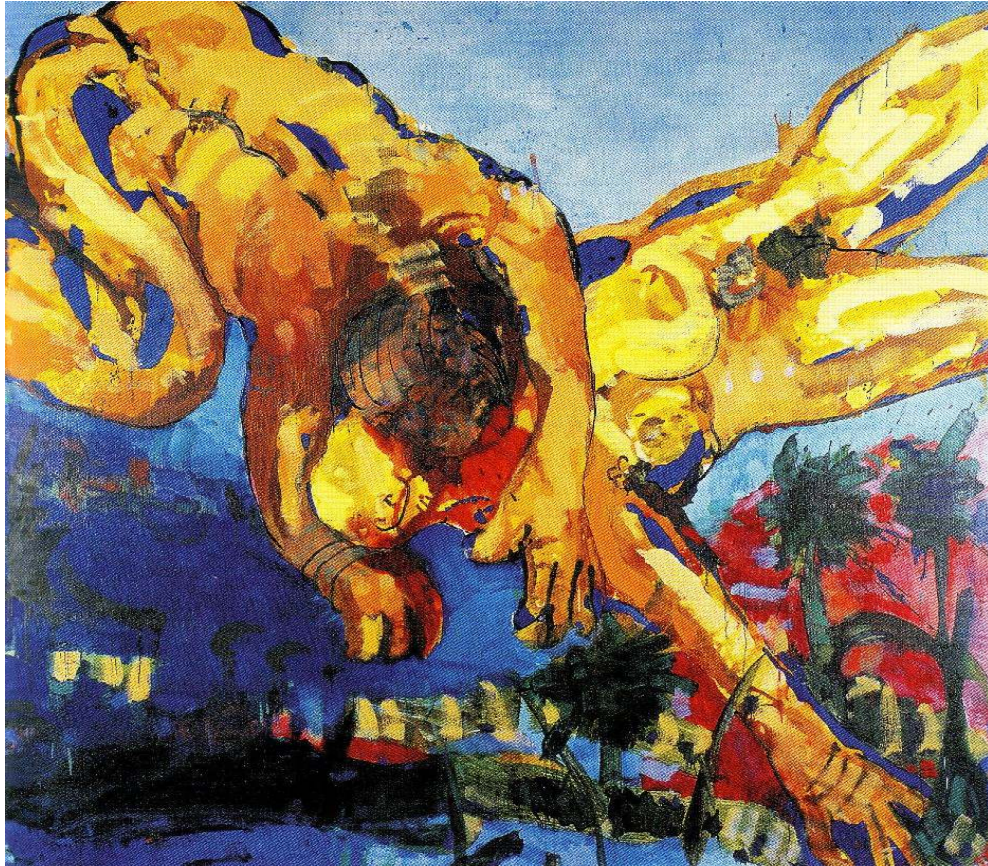
27. Tallat – Kelpša V. „Pažinimo obuolys“ (2004)



28. Norbut D. „Kalta“ (2004)



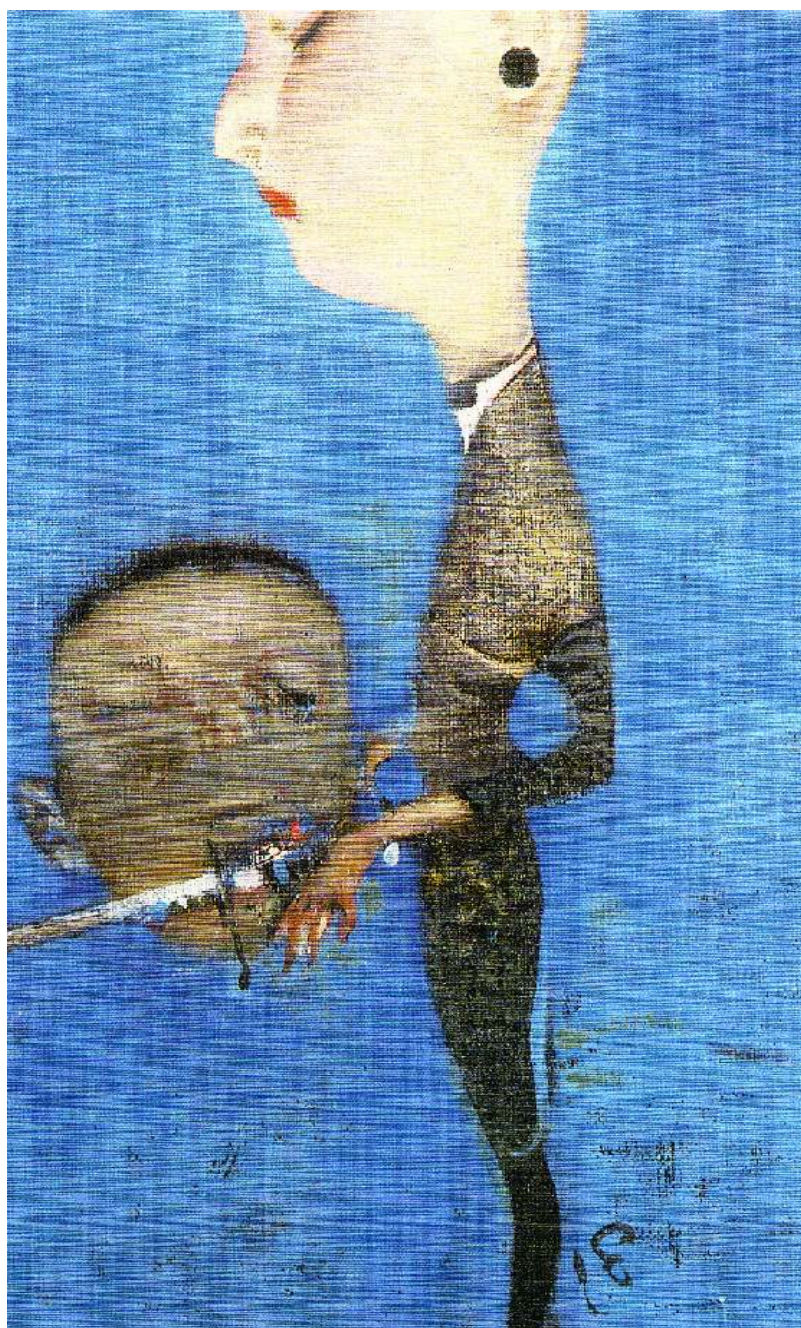
29. Rakauskaitė E. „Išvaymas iš rojaus“ (1995)



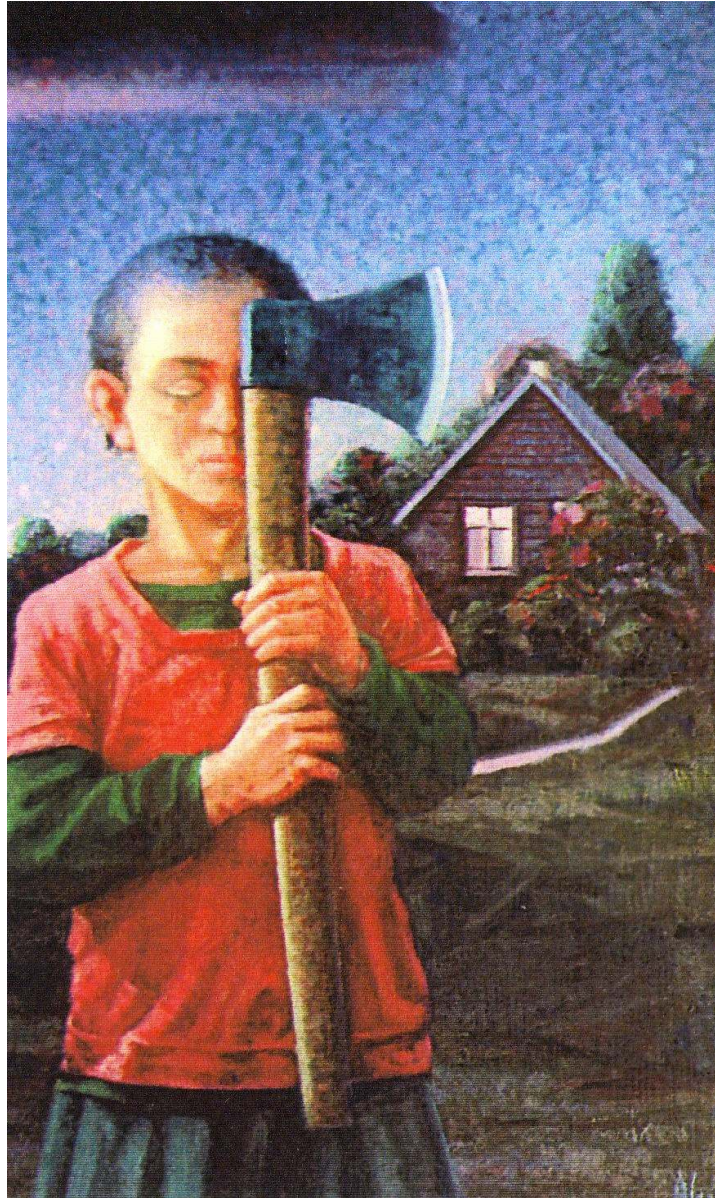
30. Marcinkevičius V. „Atsisakę dangaus“ (1996)



31. Jukniūtė M. „Trumpas Juditos triumfas“ (1990)



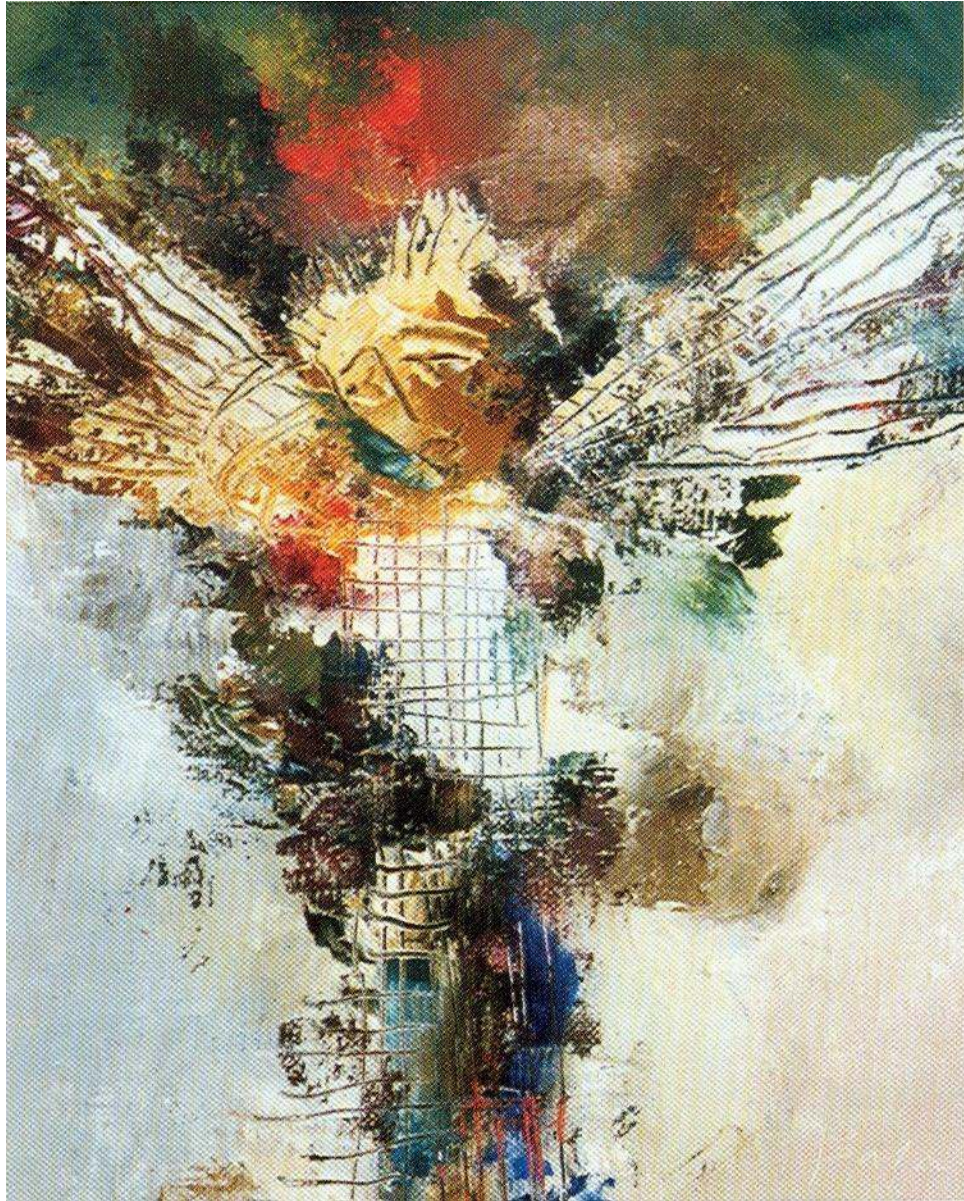
32. Slizys R. „Judita“ (1998)



33. Griškevičius A. „Judita iš Užubalio kaimo“ (1997)



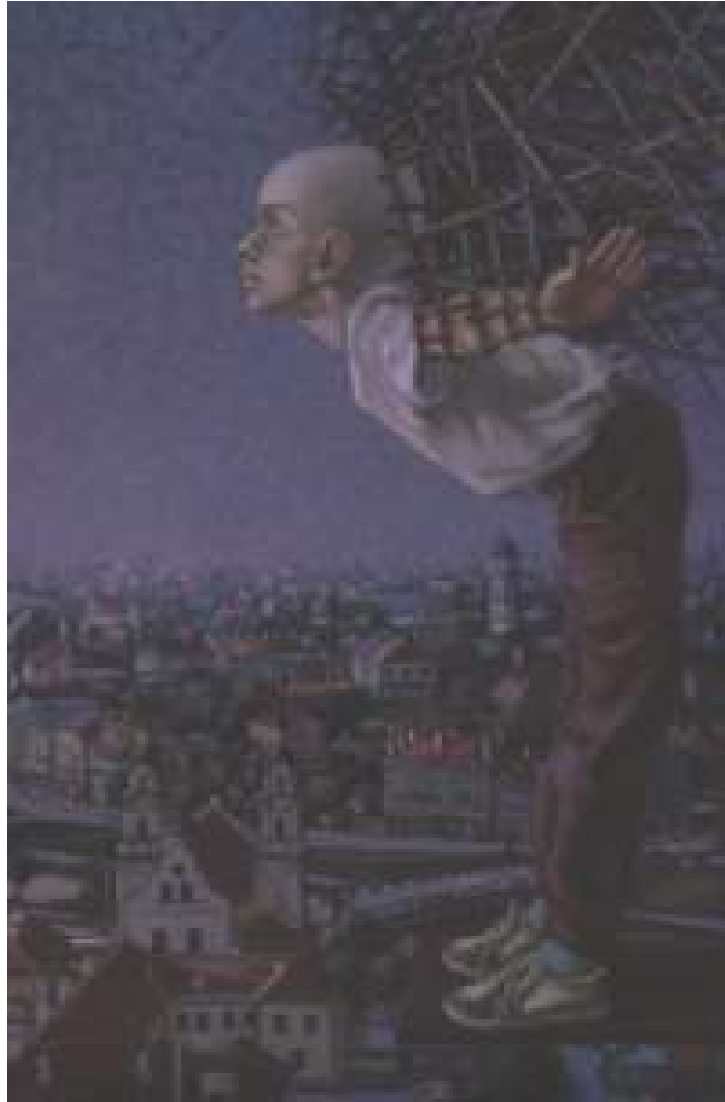
34. Bogdaniene E. G. „Saldzių sapnų Judita“ (2003)



35. Budrys L. be pavadinimo (1991)



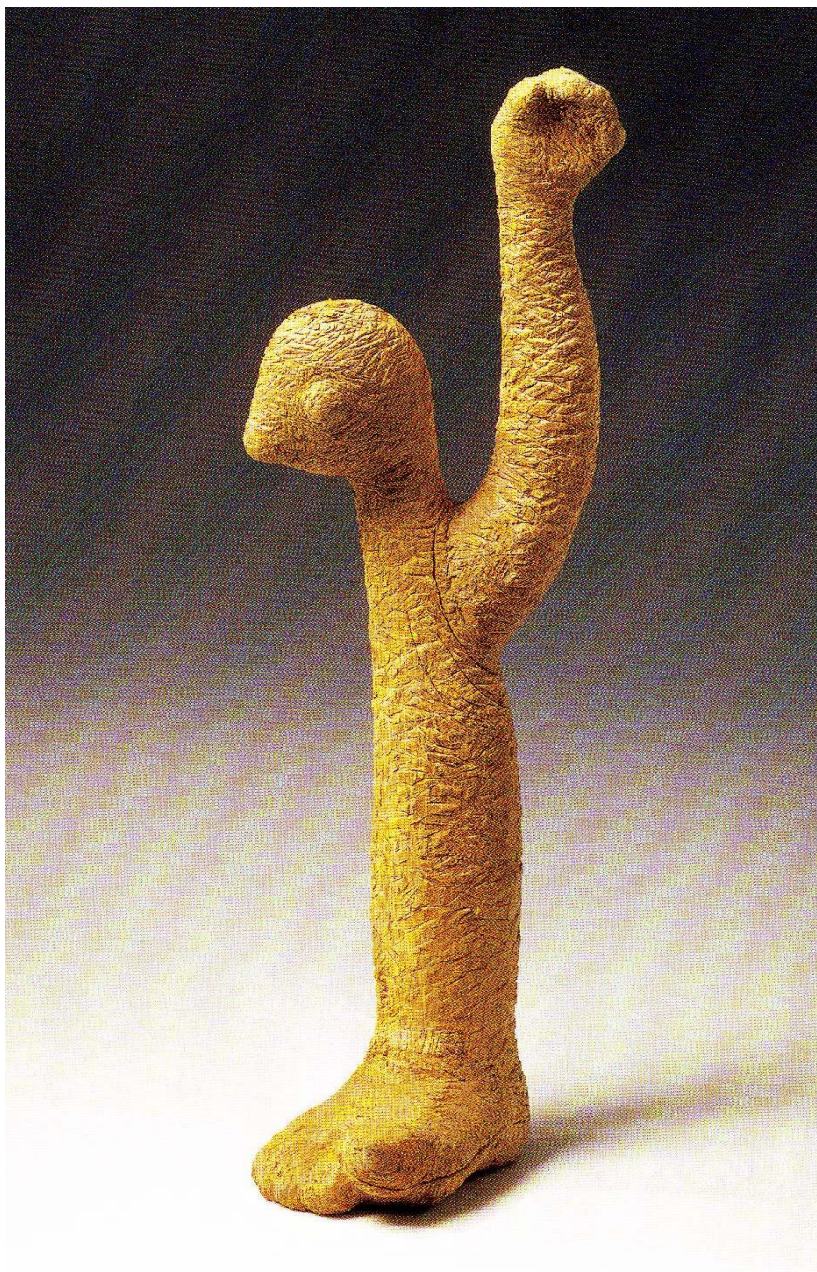
36. Antanavičius V. „Ikaras“ (2001)



37. Griškevičius A. „Ikarų sindromas“ (1994)



38. Griškevičius A. „Ornitologo kolekcija“ (2002)



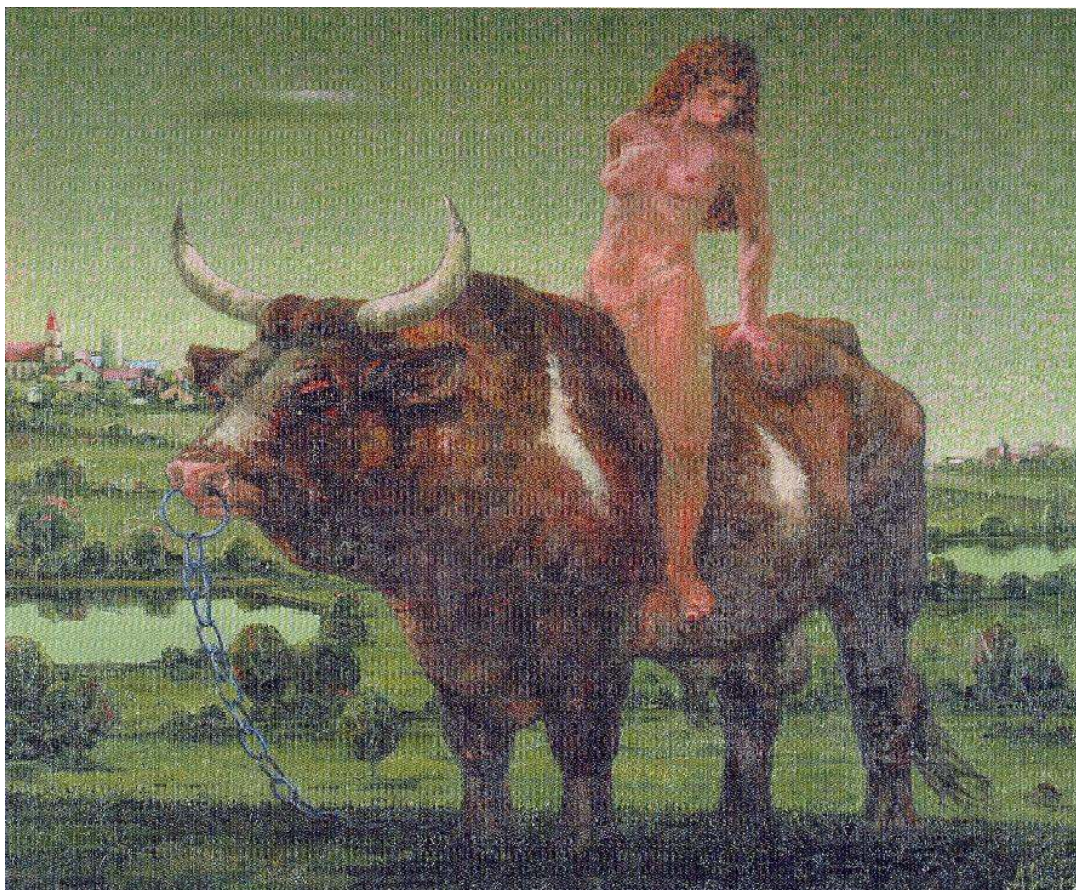
39. Strioga L. „Antanėlis nori skraidyti“ (1999)



40. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Akteonas virsta elniu“



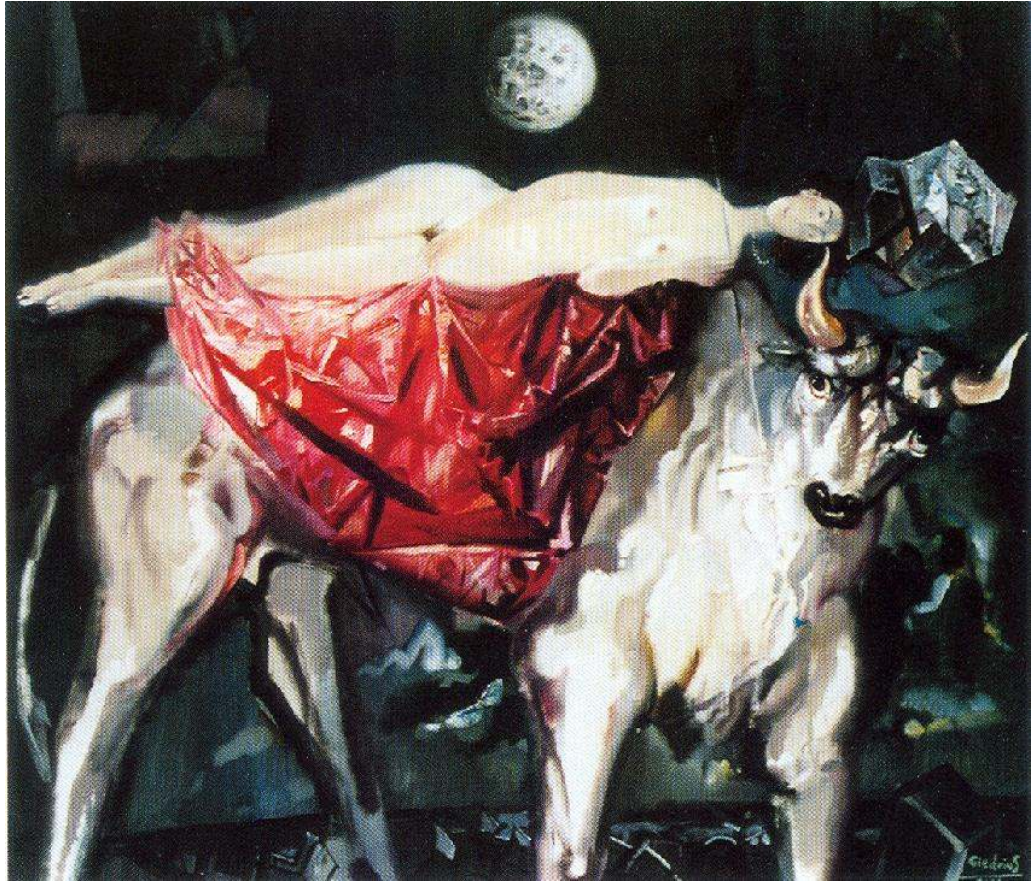
41. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“



42. Griškevičius A. „Europos pagrobimas“ (1997)



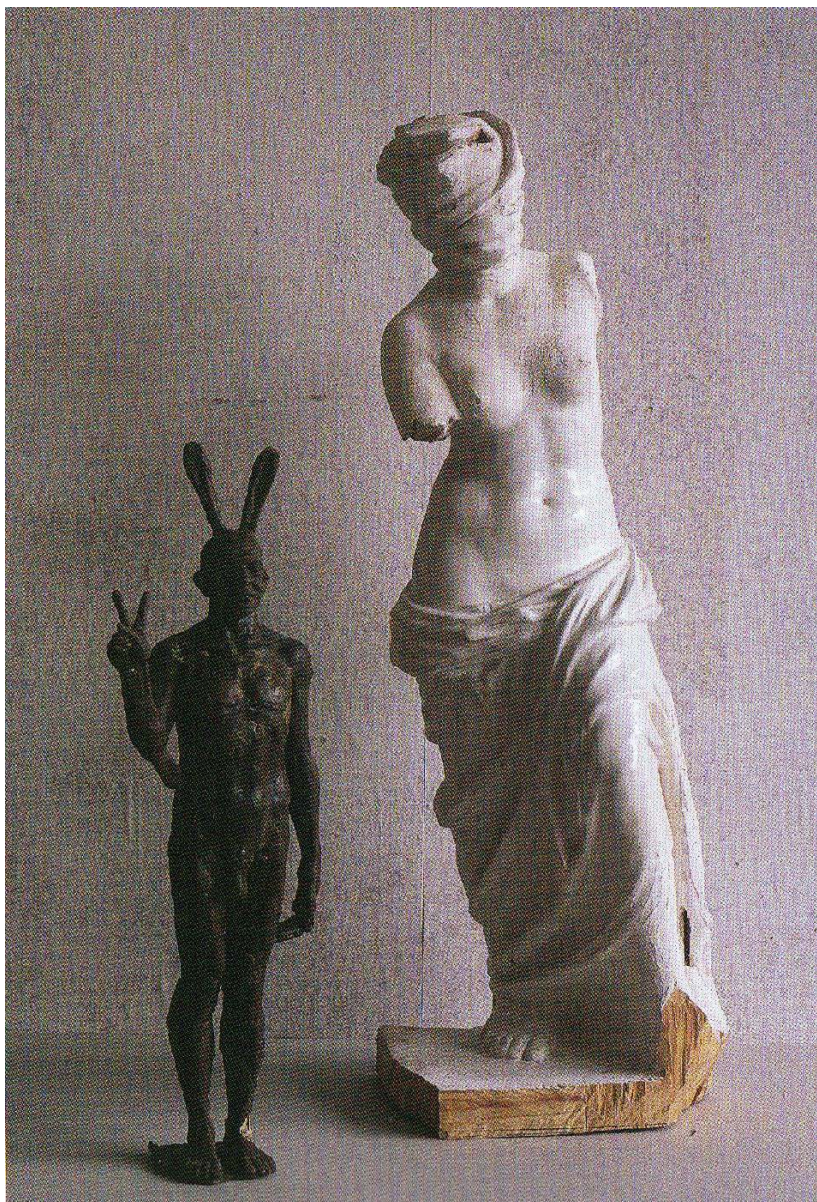
43. Kazimierėnas G. „Europos pagrobimas“ (2001)



44. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Pagrobimas“ (2001)



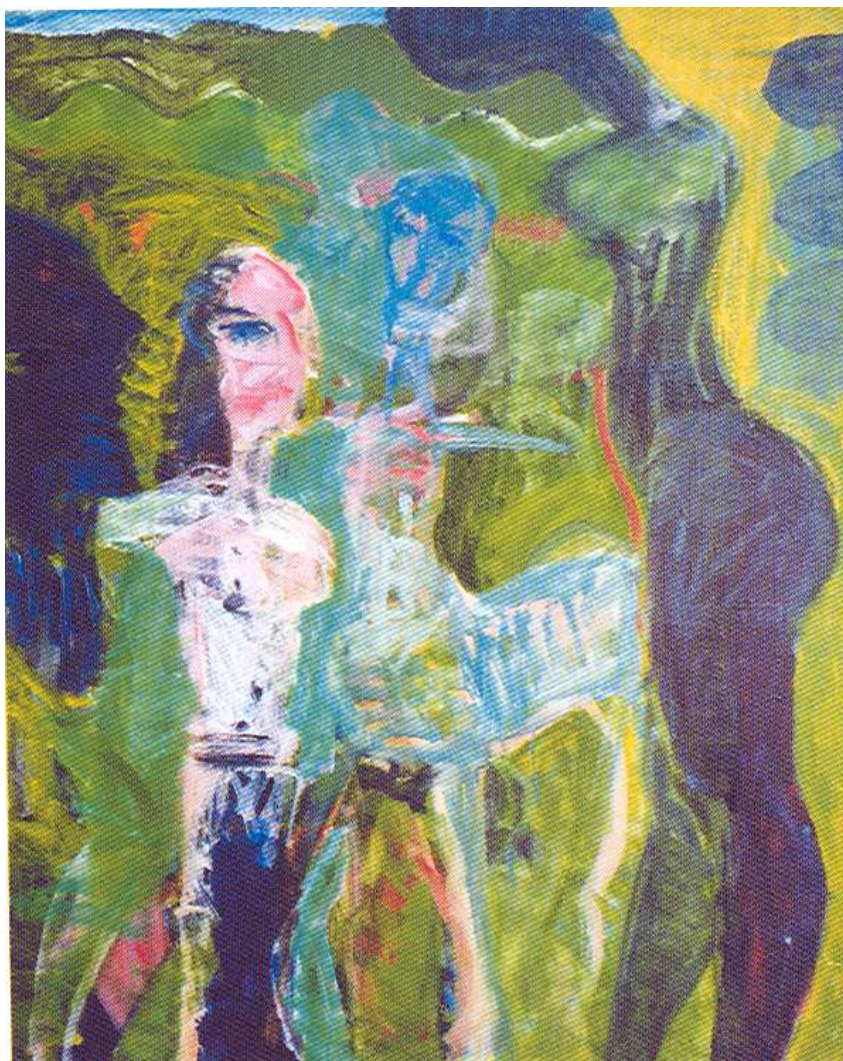
45. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Didžioji Nikė“ (2001)



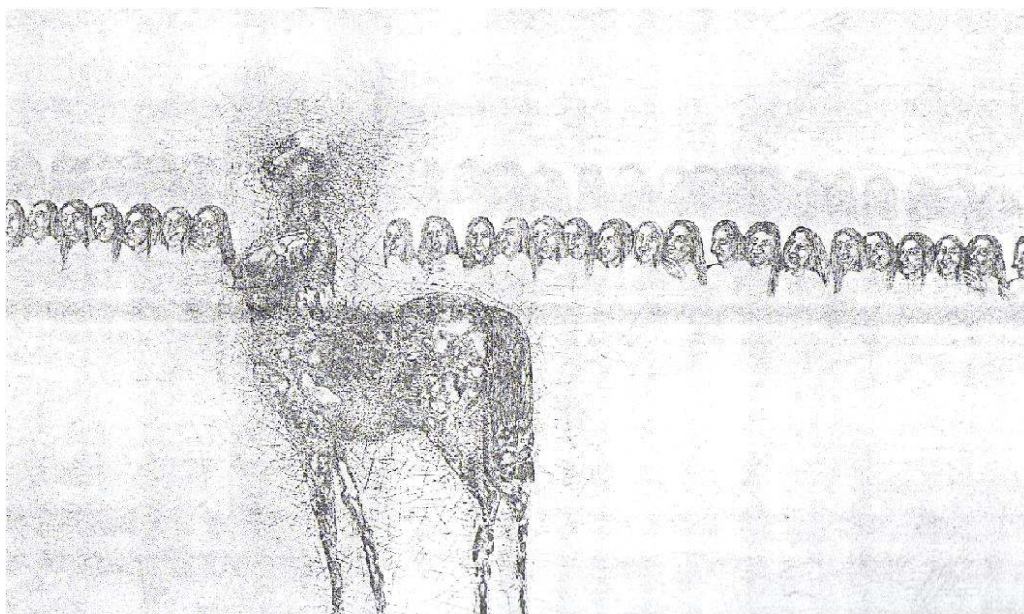
46. Vencevičius J. „Venera ir kiškis“ (2000)



47. TaDas „Kelionė į Tebus“ (2000)



48. Janonis G. P. „Kentauro auklējimas“ (1995)



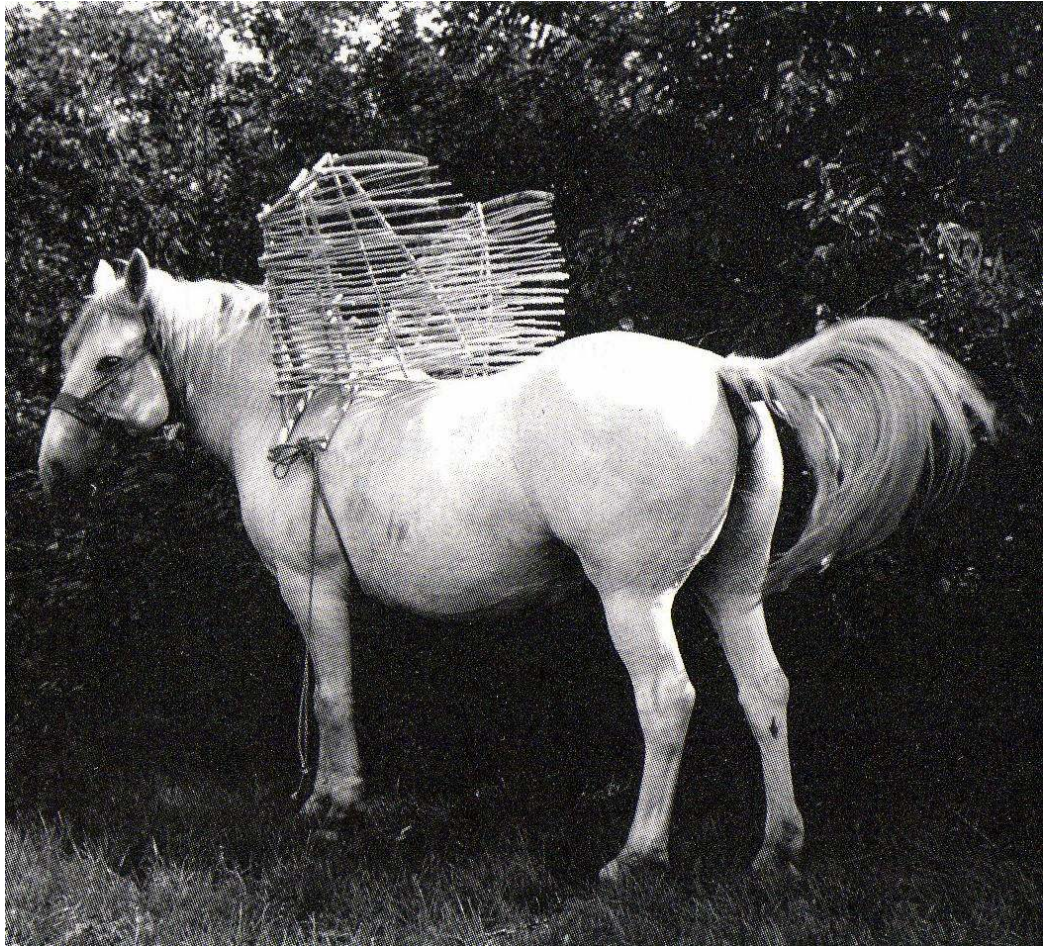
49. Šaltenytė N. „Kentauros“ (2000)



50. Griškevičius A. „Kentauras“ (2002)



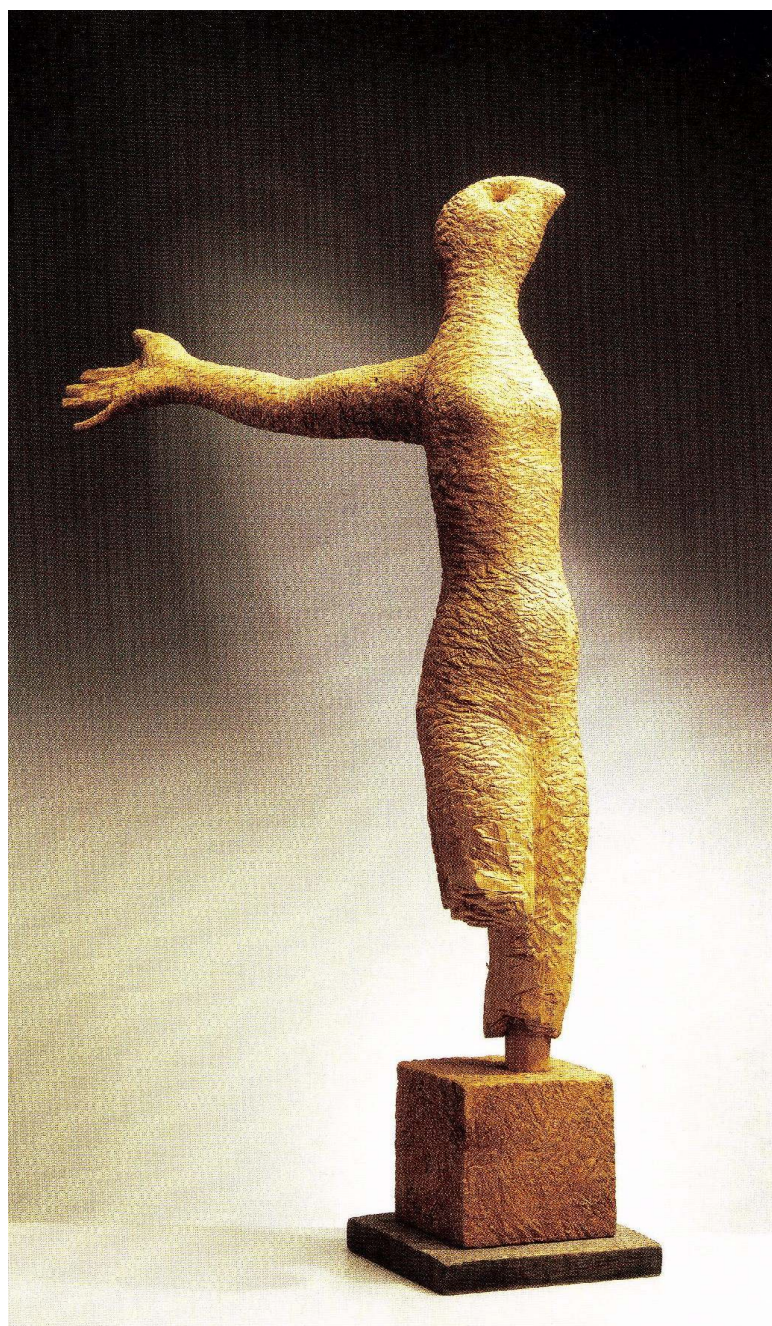
51. Martišius M. „O, saule mano“ (2001)



52. Griškevičius A. „Pegasas“ (2002)



53. Griškevičius A. „Minotauro pasirodymas“ (2002)



54. Strioga L. „Moteris paukštė“ (1997)



55. Tallat – Kelpša V. „Sutvērīmas“ (2001)

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS:

1. Antanavičius V. „Ikaras“ (2001)
2. Balsys V. „Rojaus sodai III“ (1995)
3. Balsys V. „Rojaus sodai VIII“ (1998)
4. Bogdaniienė E. G. „Saldžių sapnų Judita“ (2003)
5. Budrys L. Be pavadinimo (1991)
6. Cicėnas L. „Adomas“ (1999)
7. Frejus E. „Išvarymas iš sodo“ (1998)
8. Gasiūnas Č. „Pelenų sodas“ (1993)
9. Griškevičius A. „Europos pagrobimas“ (1997)
10. Griškevičius A. „Ikaro sindromas“ (1994)
11. Griškevičius A. „Judita iš Užubalio kaimo“ (1997)
12. Griškevičius A. „Ornitologo kolekcija“ (2002)
13. Griškevičius A. „Kentauras“ (2002)
14. Griškevičius A. „Minotauro pasirodymas“ (2002)
15. Griškevičius A. „Pegasas“ (2002)
16. Gučaitė G. „Apokalipsė. Sandoros skrynia“ (2000)
17. Gutauskas T. „Gyvenimo medis“ (2002)
18. Inčirauskas R. „Mini Edenas“ (2003)
19. Inčirauskienė Z. „Apokalipsė. Septynių angelų trimitai“ (1999)
20. Inčirauskienė Z. „Pradžios knyga“ (2001)
21. Janonis G. P. „Kentauro auklėjimas“ (1995)
22. Jukniūtė M. „Improvizacija išvaymo tema“ (1990)
23. Jukniūtė M. „Trumpas Juditos triumfas“ (1990)
24. Juškienė O. „Rojaus sodas I“ ir „Rojaus sodas II“ (2003)
25. Kazimierėnas G. „Europos pagrobimas“ (2001)
26. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Didžioji Nikė“ (2001)
27. Kazimierėnas G. ciklas „Graikiški sapnai“: „Pagrobimas“ (2001)
28. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Akteonas virsta elniu“
29. Kmieliauskas A. ciklas „Metamorfozės“ (1994 - 1995): „Kiklopas, plėšiantis uolos akmenį“
30. Kurtinaitienė J. „A.P.O.C.A.L.I.P.S.Ė.“ (2000)
31. Liaudanskas A. „Adomas ir Ieva“ (200?)

32. Lukenskas Č. „Paskutinė vakarienė“ (1991)
33. Marcinkevičius V. „Atsisakę dangaus“ (1996)
34. Marcinkevičius V. „Žmogus, sunaikinęs savo angelą“ (2004)
35. Matijošaitytė – Martinkienė L. „Edeno giria“ (1999)
36. Martišius M. „O, saule mano“ (2001)
37. Nemeikšis R. „Iš mitologijos“ (2004)
38. Norkutė D. „Kalta“ (2004)
39. Rakauskaitė E. „Išvaymas iš rojaus“ (1995)
40. Sauka Š. „Adomas ir Ieva“ (1995)
41. Sauka Š. „Pragaras“ (1999)
42. Sližys R. „Judita“ (1998)
43. Strioga L. „Antanėlis nori skraidyti“ (1999)
44. Strioga L. „Moteris paukštė“ (1997)
45. Šaltenytė N. „Kentauras“ (2000)
46. Šiukšta S. „Vyras, moteris ir medis“ (1999)
47. Švaikauskienė L. „Malonumų sodas“ (2003)
48. TaDas „Kelionė į Tebus“ (2000)
49. TaDas „Pažinimo medis“ (1995)
50. Tallat – Kelpša V. „Pažinimo obuolys“ (2004)
51. Tallat – Kelpša V. „Sutvėrimas“ (2001)
52. Vaitiekūnas S. „Obuolys Ievai“ (2002)
53. Vencevičius J. „Venera ir kiškis“ (2000)
54. Vertelkaitė E. „Rojaus sodas“ (1999)
55. Vilutis M. P. „Adomas ir Ieva“ (1996)

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

- Andrijauskas A. (1995). Grožis ir menas. Vilnius: VDA leidykla.
- Andrijauskas A. (2003). Kultūrologijos istorija ir teorija. Vilnius, VDA.
- Andriuškevičius A. (1997). Ką veikia naujasis menas Lietuvoje// Kultūros barai. Nr.12.P.26.
- Andriuškevičius A. (1997). Lietuvių dailė: 1975-1995, Vilnius,VDA.
- Antikos žodynas. (1998). Vilnius, Alma litera.
- Citvarienė D. (2001). Indetiteto paieškos šiuolaikiniame mene // Darbai ir dienos. Nr. 26.
- Dailės žodynas. (1999). Vilnius, VDA leidykla.
- Dešimtojo dešimtmečio dailės procesai ir kontekstai. (2001). Vilnius, Tarptautinė dailės kritikų asociacija/ Lietuvos sekcija.
- Gaižutis A. (1993). Kultūros vertybės ir erzacai. Vilnius: Academia.
- Grigoravičienė E. (1998). Baltijos jaunųjų kūryba, arba Mirtini meno pokyčiai // Kultūros barai. Nr. 11. P.17.
- Greimas A. J., Keane T. M. (1996). Mitologija šiandien. Antologija. Vilnius, Baltos lankos.
- Gruodytė V. (2002). Meno socialumo akligatvis, arba nepripažintų menininkų ilgesys // Kultūros barai. Nr. 02. P.9.
- Iliustruotas mitologijos žodynas. (1999). Vilnius, Alma litera.
- Jung C. G. (1997). Apie analitinės psichologijos ir poetinės kūrybos santykį // 7meno dienos 1997 06 20. P. 7.
- Jung C. G. (1991). Artėjant į pasąmonę // Mokslas ir gyvenimas. Nr.3. P. 22.
- Jurėnaitė R. (2000). 100 šiuolaikinių Lietuvos dailininkų. Vilnius, R. Paknio leidykla.
- Krikščioniškosios ikonografijos žodynas. (1997). Vilnius, VDA leidykla.
- Kucharskienė Ž. (1999). Lietuvos meno legitimacijos kaita XX amžiaus 2-oje pusėje, Tūkstantmečio pabaigos meno mutacijos. Vilnius, VDA leidykla.
- Kuizinas K. (1994). Konteksto implikacijos (šiuolaikinėje lietuvių dailėje) // Šiaurės Atėnai, 1994 12 17.
- Lietuvos dailės istorija. (2002). Sud.: A. Andriuškevičius, A. Butrimas ir kt. Vilnius, VDA leidykla.
- Mitologijos enciklopedija. (1999). Vilnius, UAB Gamta.
- Netyčia... (2004). \Mažeikaitės S. tekstai\ . Vilnius, Švytėjimas.

- Pasaulio religijos. (1994). Vilnius, Alma litera.
- Vernant J. P. (2000). Mitų interpretacijos. Vilnius, Tyto alba.

- Andriuškevičius A. (2003). Šešios mintys apie mūsų dailės kritiką. *Interneto prieigos:*
[http://www.culture.lt/daile/03\(1\)/sma.htm](http://www.culture.lt/daile/03(1)/sma.htm) (žiūrėta: 2004 10 14).
- Budrevičius A. (1998). Semiotikos įvadas. *Interneto prieigos:*
<http://www.kf.vu.lt/~albud/semiot/pask/ivadas.htm> (žiūrėta: 2005 03 10).
- Čepauskaitė A. (2003). Algis Griškevičius: kalbavaizdžiai. *Interneto prieigos:*
[http://www.culture.lt/daile/03\(1\)/agk.htm](http://www.culture.lt/daile/03(1)/agk.htm) (žiūrėta 2005 09 22).
- Garnytė L. (2002). Nuopuolis. *Interneto prieigos:*
<http://www.spauda.lt/bible/ieva.htm> (žiūrėta: 2005 11 18).
- Graikų mitologija. (2004). *Interneto prieigos:*
http://lt.wikipedia.org/wiki/Graik%C5%B3_mitologija (žiūrėta 2005 10 04).
- Kazakevičiūtė – Gudauskienė I. (2003). Bendrasis įvadas į Bibliją. *Interneto prieigos:* http://biblija.lt/index.aspx/ivada_i_rakt/ivadas_ikg/2/1/
(žiūrėta: 2005 04 02).
- Konstitucija apie Šventąją Liturgiją. (2000). *Interneto prieigos:*
http://www.lcn.lt/bdokumentai/vatikano_2s/sacrosanctum-concilium.html
(žiūrėta: 2005 10 20).
- Mitologijos puslapis. (1998). *Interneto prieigos:*
<http://www.spauda.lt/mitai/index.htm> (žiūrėta: 2005 04 02).
- Moterys ir religija. (1999). *Interneto prieigos:*
<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr4/motreligija.asp> (žiūrėta 2005 10 10).

- Phelan I. (2000). Forbidden Vision: Mythology in Art. *Interneto prieigos:*
<http://www.artcyclopedia.com/feature-2000-05.html> (žiūrėta: 2005 09 25).
- World Myths & Legends in Art. (2003). *Interneto prieigos:*
<http://www.artsmia.org/world-myths/> (žiūrėta: 2005 09 25).